

Nastavakle pismotilg klassičnig romanisa Forsytha iz Čyvere



FANTOM



MANHATTANA

FREDERICK

FORSYTH

Frederick Forsyth
Fantom s Manhattana
Predgovor

Ono što je danas postalo legendom o Fantomn u Operi počelo je godine 1910. u umu jednog francuskog pisca, danas već skoro sasvim zaboravljenog.

Baš kao i Bram Stoker u slučaju Dracule, Mary Shelley u slučaju Frankensteina, Victor Hugo u slučaju Quasimoda, tako je i Gaston Leroux slučajno naišao na maglovitu narodnu predaju i u njoj sagledao jezgru istinski tragične priče, iz čega je dalje ispreo svoju fabulu. Ali tu sličnosti moraju prestati.

Preostala su tri djela doživjela trenutani uspjeh u puku, te ostala legendama do danas znanima svakom čitatelju, filmskom gledatelju i milijunima drugih. Oko Dracule i Frankensteina izgrađene su čitave industrije, s desecima, pače i stotinama ponovljenih izdanja i novih filmskih verzija. Ali Leroux, ovaj, nije Victor Hugo. Kad je 1911.

izišla njegova tanušna knjižica, izazvala je u Francuskoj nešto malo mreškanja, bila čak i objavljena u novinskim nastavcima, no potom pala u prividni zaborav. Samo je hirovitost slučaja, jedanaest godina kasnije i pet godina prije autorove smrti, ponovno ukazala na njegovu priču i otvorila joj put k besmrtnosti.

Taj je hiroviti slučaj poprimio obličje sitnog i žovijalnog, bivšeg njemačkog Židova Carla Laemmlea, koji je još kao dječak emigrirao u Ameriku

7

a 1922. postao predsjednikom Universal Motion Picturesa iz Hollywooda. Te je godine odmor proveo u Parizu.

Leroux je u to doba počeo nešto prtljati po mnogo manjoj francuskoj filmskoj industriji, pa su se njih dvojica upoznala zahvaljujući baš toj vezi.

U inače ispraznom razgovoru američki je filmski mogul spomenuo Lerouxu koliko ga se dojmila silna Pariška opera, sve do današnjega dana najveća na svijetu. Leroux mu je odgovorio tako što mu je dao svoju zanemarenu knjigu iz 1911. Predsjednik ju je Universal Picturesa pročitao još istu noć.

Naprosto se slučajilo da je Carl Laemmle u tom trenutku na umu istodobno imao i zgodnu priliku i problem.

Prilika je bila njegovo nedavno otkriće neobičnog glumca Lona Chaneyja, čovjeka lica toli mobilna da je moglo poprimiti skoro svaki oblik koji bi njegov vlasnik poželio. Da bi ga iskoristio, Universal se prihvatio prvog filma prema Hugoovu romanu Notre Dame de Paris (Zvonar crkve Notre Dame), tada već klasiku. Chaney će glumiti izobličenog i dojmljivo ružnog Quasimoda. U Hollywoodu su se već dizale kulise, golema replika, od drveta i žbuke, srednjovjekovnoga Pariza s Notre Dameom u prednjem planu.

Laemmleov je problem glasio: Što sad dalje ponuditi Chaneyju prije nego mu ga ukrade konkurentski studio?

Do zore je, mećutim, već stekao uvjerenje da ima svoj projekt. Nakon grbavca, Chaney će igrati podjednako nakaznog i odbojnog, no u biti tragičnog Fantoma (Pariške) Opere. Poput svih dobrih majstora zabavljačkoga zanata, i Laemmle je znao da se publika daje natjerati da napuni kinodvorane tako da se smrzne od straha.

A 8

Fantom bi, računao je, , morao učiniti baš to, i imao je pravo.

Kupio je prava, pa se vratio u Hollywood i naredio izgradnju još jednih kulisa, ovaj put Pariške opere. Budući da je morala nositi stotine statista, Univerzalova je replika Opere postala prva izgrađena od čeličnih traverza uglavljenih u beton. Zbog toga je nikad nisu ni razložili, nego do današnjeg dana stoji na Pozornici 28 Universal Studiosa, te je tijekom svih tih godina poslužila još mnogo puta.

Lon Chaney je valjano odigrao ulogu u (prvom) Zvonaru crkve Notre Dame a potom i u Farltomu u Operi. Oba su filma doživjela silan komercijalni uspjeh i pretvorila Chaneyja u besmrtnika za takve uloge. Fantom je toliko preplašio publiku da su žene vrištale, pače i padale u nesvijest, pa su se - majstorske li reklamne dosjetke! - u predvorju kinematografa besplatno mogle dobiti mirišljive soli.

Upravo je taj film, a ne Lerouxova prevedena i mahom zaboravljena knjiga, i obuzeo maštu šire publike i doveo do roctenja legende o Fantomu. Dvije godine nakon njegove premijere Warner Brothers prikazuje The Jazz Singera (Pjevača džez), prvi zvučni film, i to je bio kraj ere nijemoga filma.

Otad su napravljene mnoge druge verzije priče o Fantomu u Operi, ali je u većini slučajeva fabula bila toliko izmijenjena da se jedva dala i prepoznati, pa su te verzije imale neznatan odjek. Godine 1943. Universal je napravio novu varijantu svoje dvadesetogodišnje imovine, s Claude Rainsom kao Fantomom, a 1962. Hammer Films iz Londona, specijaliziran za filmove strave i užasa, pokušao je 9 ponovno, ovaj put s Herber!-om Lomom u naslovnoj ulozi. Televizijska verzija iz 1983. s Maximilianom Schellom uslijedila je poslije filmske "rock" verzije Briana de Palme iz 1974. A onda je 1984. neki mladi britanski režiser u malom kazalištu u East Londonu napravio vrlo živu no vrlo "camp" verziju te priče, ali kao kazališni mjuzikl. Među ljudima koji su pročitali prikaze i otišli to pogledati našao se i Andrew Lloyd Webber.

Stara priča monsieurera Lerouxa, a da to ni sama nije znala, upxavo je stigla do još jedne prelomne točke u svojoj karijeri.

Lloyd Webber je zapravo u to doba radio na nečem drugom - uspostaviti će se da je to "nešto drugo" Aspects of Love (Aspekti ljubavi). Priča mu je o Fantomu, međutim, ostala u glavi, a devet mjeseci kasnije, u nekom antikvarijatu u New Yorku slučajno je naišao na engleski prijevod originalnog Lerouxova djela.

Kao i većina krajnje oštirih opažanja, i prosudivanje Lloyd Webbera post festurr nam se čini neobično jednostavnim, a ipak je baš njemu bilo sudeno da promijeni odnos svijeta prema toj zlorabljenoj legendi. On je opazio da to u biti uopće i nije nikakva priča strave i užasa, da se ne temelji ni na mržnji ni na okrutnosti, već da je riječ o tragičnoj priči o opsesivnoj no neuslišanoj ljubavi nakaznog i jadnog izgnanika

iz ljudskoga roda prema mladoj i lijepoj opernoj pjevačici koja na koncu svoju ljubav radije daje lijepom i aristokratskom udvaraču.

I tako se Andrew Lloyd Webber vratio izvornoj priči, otkresao od nje nepotrebne nelogičnosti i okrutnosti koje je prikazao Leroux i ekstrahirao iz nje istinsku esenciju tragedije. Na tom je temelju 10

on izgradio predstavu koja će, u dvanaest godina otkako se prvi put digao zastor, postati najpopularnijim i najuspješnijim mjuziklom svih vremena. Do danas je Fantoma iz Opere na pozornici vidjelo preko deset milijuna ljudi, i ako postoji nekakva globalna percepcija te priče, onda ona potječe gotovo potpuno iz verzije Lloyd Webbera.

Pa ipak, da bismo shvatili esencijalnu priču o tome što se zapravo dogodilo (ili se trebalo dogoditi!), bilo bi vrijedno potrošiti nekoliko trenutaka na istraživanje triju početnih sastojaka iz kojih se ta priča rodila. Jedan je od njih zacijelo sama zgrada Pariške opere, građevina toli zapanjujuća čak i danas, da Fantom ne bi mogao postojati ni u kojem drugom kazalištu na svijetu. Drugi je element sam Leroux, a treći onaj tanki knjižuljak što ga je svario 1911.

Pariška je opera bila zamišljena, kao i toliki drugi veliki projekti, pukom igrom slučaja. Jedne večeri u siječnju 1858. francuski car Napoleon III. pošao je sa svojom caricom u Parišku operu, tada smještenu u staroj zgradi u uskoj ulici, rue le Peletier. Prošlo je tek deset godina otkako se Evropom prevaljao val revolucije i vremena su još bila nemirna, pa je tako talijanski antimonarhist Orsini izabrao baš to veče da na kraljevsku kočiju baci tri zadimljene bombe. Sve su tri prasnule te što pobile što izranile preko stotinu i pedeset ljudi. Car i carica, zaštićeni svojom teškom kočijom, iz nje su izašli uzdrmani ali netaknuti, pa su nakon svega htjeli čak i pogledati operu. Sve to, međutim, Napoleonu nije bilo baš nimalo zabavno, pa je stoga zaključio da Pariz mora dobiti novu zgradu opere, između ostalog, s posebnim ulazom za

11

uglednike poput njega, koji bi se mogao čuvati te bi bio razumno siguran od bombi.

Pariški je prefekt u tom trenutku bio genijalni urbanist barun Haussmann, tvorac najvećeg dijela modernog Pariza, i baš je on raspisao javni natječaj na koji su se odazvali najistaknutiji francuski arhitekti. Nacrte ih je podnijelo stotinu i sedamdeset, no među svima njima ugovor je pripao maštovitoj i avangardnoj zvijezdi na izlasku, Charlesu Garnieru. Zgrada po njegovu projektu trebala je biti zaista masivna i stajati čitavo bogatstvo.

Izabrano je mjesto (na kojemu Opera danas stoji), i onda su 1861. krenuli i radovi. Već nakon nekoliko tjedana pojavila se krupna nevolja. Već su prva kopanja otkrila podzemni potok koji je protjecao točno kroz gradilište.

Koliko su ljudi brzo kopali, toliko su se brzo rupe punile vodom. U nekom drugom, prema troškovima obzirnijem dobu, gradilište bi vjerojatno premjestili na neko prikladnije zemljište, no Haussmann je želio da opera bude baš tu ili nigdje. Zato je Garnier postavio osam divovskih parnih crpki koje su bubale i obdan i obnoć, i tako mjesecima dok nisu isušile vodom zasićeno tlo. Potom je oko čitavog gradilišta sagradio dva golema kružna zida, a prostor među njima ispunio bitumenom, da bi usporio nadiranje vode u radni prostor. Na takvim je masivnim temeljnim zidovima Garnier izgradio svog behemota*.

U svom je naumu uspio samo do neke mjere. Vodu bi uspjeli obuzdati sve dok ne bi dovršili

“Behemot - hebr. golema životinja, neman; u Bibliji naziv za vodenog konja 12

jedan nivo, ali bi onda opet prodrla. Tako se ispod najnižeg sloja podruma stvorilo podzemno jezero.

Posjetitelj se čak i danas može spustiti do tih podruma (za to je potrebno imati posebnu dozvolu) i kroz rešetku pogledati zakopano jezero. Svake dvije godine taj se nivo spušta tako da inženjeri u plitkim čamčićima mogu, odgurujući se motkama, obići temelje i pregledati ih radi mogućih oštećenja.

Tako se kat po kat Garnierov div dizao sve dok nije stigao do razine zemlje, nakon čega je nastavio u visinu i širinu. Godine 1870. radovi

su zastali jer se Francuskom prelila još jedna revolucija, odapeta kratkim ali brutalnim Francusko-njemačkim ratom. Napoleon III. je zbačen s prijestolja i umro u izgnanstvu. Proglašena je nova republika, ali je pruska vojska već bila na vratima Pariza. U francuskoj je prijestolnici zavladao glad.

Bogati su jeli slonove i žirafe iz zoološkog vrta, dok je sirotinja pravila frikase od pasa, mačaka i štakora. Pariz se predao, a radnička je klasa grada bila toliko ogorčena da se digla na ustanak.

Ustanici su svoj režim nazvali Komunom a sebe komunarima, te se sa sto tisuća ljudi i topovima raširili čitavim gradom. Civilna je vlast pobjegla u panici, a Narodnu je gardu preuzela vojna hunta, te napokon slomila komunare. Ustanici su se, međutim, za svojih pet minuta poslužili ljuskom Garnierove zgrade s njezinim labirintom podruma i skladišta kao bazom za oružje, barut... i zarobljenike. U tim podrumima duboko ispod razine zemlje izvodila su se strašna mučenja i pogubljenja, pa su još mnogo godina kasnije u njima pronalazeni kosturi. Čak i danas u tim je podrumima neka duboka zebnja koja se nikada ne gubi. Baš taj pod 13

zemni svijet i ideja o sam~tnom i nakaznom pustinjaku koji živi u njegovoj tami fascinirali su četrdeset godina kasnije Gastona Lerouxa i zapalili mu maštu.

Do 1872. vratilo se normalno stanje, pa je Garnier nastavio s poslom. U siječnju 1875., skoro u dan sedamnaest godina nakon što je Orsini bacio svoje bombe, ta je operna kuća, čije je začće pokrenuo njegov čin, priredila gala otvorenje.

Zgrada prekriva gotovo tri jutra zemlje, ili 11 000 četvornih metara. Ona od najdubljeg podruma pa do vrška krova ima ukupno sedamnaest katova, ali ih je samo deset iznad zemlje a zapanjujućih sedam ispod. Gledalište je začudujuće maleno, te ima mjesta za samo 2 156 ljubitelja opere, nasuprot, recimo, broju od 3500 koliko ih stane u milansku La Scalu ili 3700 u newyorški Met. Ali je zato prostor iza pozornice golem, s prostranim garderobama za stotine izvoc~ača, s radionicama, kantinama, kostimografskim odjelima i skladišnim prostorom za potpune kazališne kulise, tako da se čitavi kompleti, visoki petnaest metara i s masom od mnogo tona mogu spuštati i spremati bez razlaganja, da bi se potom po potrebi ponovno digli i postavili.

Za Parišku je operu bitno da je ona od početka bila zamišljena kao zgrada kojoj nije jedina svrha tek puko izvođenje opere. Zbog toga i tako maleno gledalište, jer većinu neoperativnog prostora zauzimaju prijamne dvorane, saloni, raskriljena stubišta i prostori prikladni da u velikim državnim zgodama stvore blistavu pozadinu. Ona i danas ima preko 2500 vrata, tako da kućni vatrogasci na pregled, prije odlaska kući, moraju utrošiti

14

više od dva sata. U Garnierovo je doba ona trajno zapošljavala 1500 ljudi (danas oko 1000), a bila je osvjetljena s 900 plinskih svjetiljaka u staklenim kuglama, napajanih kroz deset milja bakrenih cijevi. Na elektricitet je postupno prešla 1880-ih godina.

Upravo je ta silno dramatična zgrada i pobudila živu maštu Gastona Lerouxa kad ju je on 1910. posjetio i tom zgodom prvi put čuo priču kako je, prije mnogo godina, u njoj živio fantom; da su nestajale stvari, da su se zbivale neobjašnjive pojave, i da su povremeno znali vidjeti mračan lik kad bi prolepršao iz tamnih kutova, uvijek u bijegu dolje, prema katakombama, kamo se nitko nije usudio poći za njim. Iz tih je dvadeset godina starih glasina Leroux i satkao svoju priču.

Čini se da je stari Gaston bio čovjek s kojim bismo rado popili čašicu u kakvom pariškom bistrrou, kad bismo samo mogli preskočiti devedeset godina koje nas dijele. Bio je krupan, žovijalan, otresit i veseo: bonvivan i velikodušni domaćin, neobuzdano ekscentričan, s cvikerima načuljenim na nosu, a radi popravljanja slaboga vida.

Rodio se 1868., i makar je Normandijac, na svijet je zapravo došao u Parizu, pri presjedanju s vlaka na vlak, kad su majci uranili trudovi. U školi je bio bistar dak, a kako je bistrim dječacima iz srednje klase u Francuskoj bilo sudeno da postanu pravnicima, u osamnaestoj su ga godini poslali u Pariz na pravo. Taj mu studij nije bio baš nimalo po ukusu. Ipak je u dvadeset prvoj diplomirao, a iste mu je godine umro otac i ostavio mu milijun franaka, što je u to doba bilo pozamašno bogatstvo. Jedva su tatu bili i spustili pod 15

crnu zemlju, kad je mladi Gaston udario na život u zaista velikom stilu. Za šest je mjeseci već uspio loncu zastrugati dno!

Osim toga, mamilo ga je novinarstvo a ne sudovi, i tako je dobio posao reportera najprije u listu Echo de Paris a kasnije i u Le Matinu. U kazalištu je otkrio svoju veliku ljubav pa se neko vrijeme bavio i kazališnom kritikom, no upravo ga je njegovo poznavanje prava učinilo zvijezdom među sudskim izvještačima, što je za posljedicu imalo i prisustvovanje mnogim smaknućima giljotinom. Upravo je zbog toga i postao doživotnim protivnikom smrtne kazne, što je u ono doba bio krajnje neobičan nazor. U svom je poslu pokazao domišljatost i smjelost, kad je trebalo pokupiti vrhnje pred konkurencijom i dobiti škrto dijeljene intervjue sa slavnim ličnostima.

Le Matin ga je nagradio tako što ga je zaposlio kao lutajućeg inozemnog dopisnika.

U to doba čitatelji se baš nisu mnogo bunili ako bi inozemni dopisnik imao prebujnu maštu, i nije bio nepoznat slučaj da novinar, daleko od kuće i bez mogućnosti da dođe do podataka, naprosto sve izmisli. Slavan je primjer onog Amerikanca iz Hearst Newspapersa koji je stigao vlakom nekamo na Balkan da prati grčki rat. Na svoju je nesreću, međutim, prespavao izlaznu stanicu, pa se probudio u sljedećoj prijestolnici, slučajno vrlo mirnoj. To ga je silno smelo, ali se onda prisjetio da su ga poslali da prati grčki rat, što onda znači da bi mu bilo pametnije da to i čini. Zato je uredno napisao žustar ratni izvještaj. Sutradan ujutro taj su izvještaj uredno pročitali u ambasadi u Washingtonu, i uredno ga poslali gazdama kod 16

kuće. Dok je Hearstov , momak nastavio spavati, vlada je mobilizirala narodnu gardu. Seljaci, u strahu od pogroma, nato su se digli na ustanak. I tako je uredno počeo građanski rat. Novinara je probudio brzoglasnik iz New Yorka kojim su mu čestitali na najudarnijoj vijesti na svijetu. Bila je to etika u kojoj se Gaston Leroux snalazio kao riba u vodi.

Putovanje je tada, međutim, bilo mnogo teže i zamornije negoli danas. Nakon što je deset godina pratio zbivanja diljem Evrope, Rusije, Azije i Afrike, postao je slavno ime ali se iscrpio. Zato se 1907., u trideset devetoj godini života, odlučio smiriti i početi pisati romane. Ništa od toga što je napisao nije bilo nešto više od onog što bismo danas nazvali tezgarenjem, što je valjda i razlog zbog kojega nam praktički ništa što je napisao danas nije lako dostupno. Njegove su priče većinom bile trileri, zbog kojih je izmislio vlastitog detektiva. No njegova kreacija nikad nije postala Sherlock Holmes, njegov osobni idol. Ipak je živio lijepo, uživao u svakom trenutku života, trošio predujmove istom brzinom kojom su ih izdavači slali, pa za dvadeset godina profesionalnog pisanja stvorio šezdeset tri knjige. Umro je 1927. u pedeset devetoj godini života, samo dvije godine nakon što je Laemmleova verzija . Fantoma u Operi, s Lonom Chaneyjem u glavnoj ulozi, doživjela premijeru i krenula putem klasika.

Kad danas čitamo izvorni tekst, obuzimaju nas - iskreno govoreći - teške nedoumice. Osnovna je ideja zaista briljantna, ali način na koji je siroti Gaston priča čisti je šuć-muć. Tako roman počinje uvodom, iznad vlastitog imena, te se u njemu tvrdi da su svaki redak i svaka riječ istiniti.

17

Mislim, tvrditi tako nešto. vrlo je opasno. Tvrditi sasvim jasno da je beletrističko djelo apsolutno istinito te da je stoga povijesni zapis, znači ponuditi sebe za taoca sreći i skeptičnom čitatelju, zato što od tog trenutka pa nadalje, svaka pojedinačna, provjeri podložna tvrdnja mora biti apsolutno istinita. A Leroux krši to pravilo skoro na svakoj stranici.

Pisac smije svoju priču početi hladno, kao da priča istinitu priču a da nam to i ne kaže, prepuštajući čitatelju da sam nagada je li se to što čita zaista dogodilo ili ne. Tako se stvorila ona smjesa istinitog i izmišljenog koju danas zovemo *faction*. * Ta metodologija zapravo poseže za korisnom smicalicom, jer je kod takve književnosti fikcija protkana posve istinitim interludijima, činjenicama kojih se čitatelj ili sjeća ili ih može provjeriti. Time se samo povećava zbuđenost u čitateljevoj glavi, ali pisac ostaje nevin od otvorene laži. Ipak u tome postoji i zlatno pravilo: Sve što kažeš, mora biti ili dokaziva istina ili posve nedokazivo ono drugo. Tako, primjerice, autor smije napisati: "U zoru 1. rujna 1939. devedeset je divizija Hitlerove vojske provalilo u Poljsku. U isti je sat jedan tihi čovjek sa savršeno krivotvorenim dokumentima stigao iz Švicarske na berlinski glavni kolodvor i nestao u gradu koji se tek budio."

Prvo je povijesna činjenica, a drugo danas više nije moguće ni dokazati ni pobiti. Uz malo sreće, čitatelj će povjerovati da je oboje istina i nastaviti čitati. Leroux, međutim, počinje tako da nam veli kako za nas na lageru nema ništa osim čiste

*Prema "fiction" (fikcija, izmišljotina, beletristika) i "fact" (činjenica). (Op. pr.) 18

istine, pa to podupire tvrdnjama o razgovorima sa svjedocima stvarnih događaja, listanjem po izvještajima te netom otkrivenim (otkrivač je, dakako, on) dnevnicima koje još nitko nije vidio.

Njegova naracija, međutim, trči kao zec u svim mogućim smjerovima, od nemila do nedraga i natrag, prolazeći kraj hrpa neobjašnjenih misterija, nepotkrijepljenih tvrdnji i takvih činjeničnih bezvezotina da čovjeka obuzima živa želja da učini isto što i Andrew Lloyd Webber. A to će reći: da uzme veliku plavu olovku pa otifikari sve neumorne digresije i odvuče fabulu natrag na njezin pravi put, da postane ono što zaista jest, to jest zapanjujuća no uvjerljiva priča.

Nakon tolike kritičnosti prema monsieuru Lerouxu, bilo bi i pristojno i primjereno vlastite pokude ilustrirati bar s nekoliko primjera. Sasvim pri početku svoje priče autor Fantoma naziva Erikom, ali nam nikad ne objašnjava otkud mu to ime. Teško da njegov Fantom običava neobavezno ćaskati, a neće baš biti ni da luta svijetom i predstavlja se ljudima. No u ovom je slučaju Leroux imao pravo, pa možemo samo pretpostaviti da je to ime doznao od gospode Giry, o kojoj ćemo uskoro reći malo više.

Mnogo više smućuje što nam Leroux čitavu tu priču priča a da nikad ne veli koje se to godine dogodilo. Za jednog reportera istražitelja, a za što se on predstavlja, ta je omaška upravo bizarna. Sav se spomen toga svodi na jednu jedincatu rečenicu u njegovu uvodu. U kojem veli: "Ti su se događaji odigrali pred ne više od trideset godina."

To je neke kritičare navelo da od godine pojavljivanja knjige, dakle od 1911., oduzmu tri desetljeća 19

i tako stignu na godinu 1881. Ali "ne više od" može značiti i bitno manje od, a neki sitni detalji upućuju na zaključak da se sve to vjerojatno dogodilo mnogo kasnije od 1881., najvjerojatnije oko 1893. Glavni je od tih detalja skandal potpunog nestanka svjetla kako u gledalištu tako i na pozornici, a koji je potrajao nekoliko sekundi.

Prema Lerouxu, nakon što ga je odbacila Christine, djevojka u koju se bio zaljubio upravo opsesivnom strašću, Fantom ju je odlučio oteti. Da bi sve to ispalo što efektnije, odabrao je baš trenutak kad se našla nasred pozornice u Faustu. U svom mjuziklu Lloyd Webber je to promijenio u Don Juan Triumphant (Pobjedonosni Don Juan), operu koju je čitavu skladao sam Fantom. Svjetla se najednom gase, čitav teatar propada u tamu kao u rogu, a kad se ponovno pale, nje više nema. E pa sad, to se ne da učiniti s devet stotina plinskih staklenih kugli.

Istina jest, misteriozni saboter koji se dobro snalazi u prostoru, mogao je povući polugu glavnog ventila i tako prekinuti napajanje svih tih plinskih svjetiljki. One bi se, međutim, gasile jedna po jedna, s padom tlaka, i uz mnogo palucanja i treperenja. Ali što je još gore, automatsko paljenje tada još nije bilo poznato, pa ih je ponovno mogao upaliti samo netko tko bi ih obišao s užigačem. Zbog toga je,

napokon, i postojalo skromno zvanje nažigača. Potpuna se tama, a napose potpuna iluminacija u sljedećoj milisekundi, mogla proizvesti samo okretanjem glavne sklopke potpuno elektrificiranog sustava rasvjete. Što sve datum zbivanja stavlja u godinu mnogo kasniju nego što bi to htio Leroux.

Čini se, osim toga, da je napravio omašku i

20

glede društvenog položaja, izgleda i inteligencije madame Giry, omašku koju će kasnije Lloyd Webber ispraviti u svom mjuziklu. U knjizi se ta dama pojavljuje kao blago retardirana spremačica. A zapravo je ona bila voditeljica baletnog i pjevačkog kora, te je iza maske uštogljenog pedanta (bez čega se i ne bi dalo upravljati korom lako uzbudljivih djevojaka) krila krajnje odvažnu i sućutnu narav.

Ovo ipak moramo oprostiti Lerouxu, jer se on oslanjao na ljudsko pamćenje, to jest pamćenje svojih informanata, a oni su očito opisali neku drugu ženu. Ipak bi svaki policajac ili sudski reporter rado potvrdio da svjedoci u sudnici, čestiti i uspravni ljudi, počesto imaju velikih muka da se jedni s drugim slože i precizno se prisjete događaja kojima su prisustvovali još prošli mjesec, a o onima od prije osamnaest godina da i ne govorimo.

Mnogo više bode u oči jedna druga omaška, naime kad monsieur Leroux opisuje trenutak kad Fantom, u drugom nastupu zlovolje, otkida čitav svijećnjak nad gledalištem, tako da ovaj pada na publiku i ubija samo jednu ženu koja sjedi baš pod njim. A kad se ispostavlja da je ta dama baš žena koja je trebala zamijeniti Fantomovu otpu-

štenu prijateljicu madame Giry, riječ je svakako o ljupkom pripovjedačkom preokretu. Ali on potom nastavlja pa nam veli da je taj svijećnjak težio 200 000 kilograma. Što bi bilo preko 440 000 funti, dovoljno da svake večeri povuče ne samo svijećnjak, nego i pola stropa s njim. A svijećnjak zapravo teži sedam tona; toliko je težio kad su ga podigli, još je na svojem mjestu, i još je toliki!

Pa ipak je daleko najbizarniji Lerouxov otklon

21

čak i od najosnovnijih pravila istraživanja i izvještavanja njegova priča, na samom kraju knjige, o tome kako ga je zaveo misteriozni lik, znan nam samo kao "Perzijanac". Tog čudnog opsjenara Leroux u prve dvije trećine svoje priče spominje samo dvaput i ukratko, i to na najuzgredniji mogući način. Pa ipak nakon otmice sopranistice usred predstave Leroux pušta tog čovjeka da preuzme čitavo pripovijedanje i dopriča nam čitavu priču, gledanu kroz vlastite oči, u posljednjoj trećini knjige. I to kako neuvjerljivo.

Pa ipak Leroux nikad ni ne pokušava provjeriti svoje tvrdnje. Iako je mladi vikont Raoul de Chagny po pretpostavci prisutan u svim stadijima događaja što ih opisuje Perzijanac, Leroux tvrdi kako ga kasnije nije mogao pronaći da provjeri priču. O, itekako je mogao!

Nikad nećemo znati što je Fantom skrivio Perzijancu, jer se ovaj pozabavio takvim atentatom na karakter, da je tog nesretnika ocrnio do paklenih vrata. Prije nego što se upleo taj stranac, Leroux kao pisac i većina čitatelja mogli su prema Fantomu osjetiti bar malo ljudske sućuti. On je očito bio čudovišno iznakažen i živio je u društvu koje i prečesto ružnoću izjednačuje s grijehom, no za to je on bio ponajmanje kriv. On je očito bio ispunjen mržnjom prema društvu, ali je, onako odbačen, živeći kao izgnanik, živio zaista jadnim životom. Sve do pojave Perzijanca u Eriku smo mogli vidjeti Zvijer u odnosu prema Ljepotici, pjevačici Christine, ali ne i čovjeka uroceno zlog.

Perzijanac ga, mećutim, oslikava kao pobješnjela sadista; serijskog ubojicu i davitelja iz razonode; čovjeka koji uživa u smišljanju mučionica i

22

kradomičnom promatranju, kroz zurilo, jadnika koji u njima izdišu na "mukama; čovjeka koji je godinama radio u službi podjednako sadističke perzijske carice, izmišljajući za nju sve gnusnije i gnusnije torture namijenjene njezinim zatočenicima.

Prema Perzijančevoj priči, on i onaj mladi aristokrat spustili su se do najdubljih dubina podruma u pokušaju da izbave otetu Christine, ali su zauzvrat bili sami zarobljeni, zatočeni u mučionici, nakon čega su bili skoro živi isphani, da bi na koncu ipak čudesno pobjegli, onesvijestili se pa se probudili živi i zdravi. Isto tako i Christine.

Bila je to zaista farsična priča. Pa ipak na kraju knjige Leroux priznaje da prema Fantomu gaji izvjesnu sućut, što je osjećaj posve nemoguć ako čovjek vjeruje Perzijancu. A čini se da je Leroux u svim drugim detaljima Perzijančeve harange progutao ne samo udicu, nego i plovak i flaks.

Na svu sreću, u Perzijančevoj je priči i jedna rupa koja toliko bode u oči da nam dopušta da ne povjerujemo ni u šta od svega ostalog. On, naime, tvrdi da je Erik živio dugo i zadovoljno prije no što se nastanio u podrumu ispod Opere. Sudeći prema Perzijančevoj priči, taj se groteskno nakazan čovjek naputovao zapadnom, srednjom i istočnom Evropom, a zašao je i daleko u Rusiju, pa se spustio do Perzijskog zaljeva. Potom se vratio u Pariz i pod Garnierom postao izvođač radova na Operi. Takve tvrdnje mogu biti samo besmislice.

Da je takav čovjek kroz tolike godine uživao takav život, zacijelo bi se u mećuvremenu već bio i pomirio sa svojom nakaznošću. A da bi bio izvođač pri izgradnji opere, morao bi odlaziti na mnoge 23

poslovne sastanke, sukobljavati se s arhitektima iz raznih komisija, pregovarati s podugovaračima i radnicima.

Zbog kojeg bi to onda razloga pod kapom nebeskom odlučio pobjeći u podzemno progonstvo, i to stoga što ne može pogledati u lice drugim pripadnicima ljudskoga roda? Takav čovjek, s obzirom na svoju snalažljivost i inteligenciju, zacijelo bi na tom poslu skupio lijepu hrpicu, pa se povukao u udobnost svoje ograđene ladanjske rezidencije, da doživi svoje dane u vlastitom voljom odabranoj izolaciji, vjerojatno mažen kućnom poslugom imunom na njegovu rugobu.

Moderni analitičar tu može napraviti samo jedan logičan korak, to jest onaj koji je Andrew Lloyd Webber već učinio u svome mjuziklu, a taj je da odbaci Perzijančeve priče i optužbe u cjelini, te da svakako ne povjeruje ni Perzijancu ni Lerouxu da je Fantom umro ubrzo nakon opisanih zbivanja. Postoji samo jedan razložen put, a to je vratiti se bitnom i onom što već znamo ili pretpostavljamo na temelju logike. A to bi bilo: Da je negdje 1880-ih godina neki užasno iznakaženi jadnik, bježeći od dodira s društvom koje ga se i gnušalo i kinjilo ga, potražio utočište i tako se nastanio u labirintu podruma i spremišta ispod Pariške opere. A ta pretpostavka nije nimalo bezumna. U podzemnim su kazematama mnogi zatočenici proboravili godinama. A sedam katova prostrtih preko tri jutra baš i nije neka tijesna tamnica. Osim toga je podzemni dio Opere (a da ne spominjemo gornje dijelove kojima je, pošto bi svi otišli, mogao nesmetano lutati) bio čitav maleni grad sa svim potrebnim za izgradnju sustava za održavanje života.

24

Da su se tijekom godina, među lakovjernim osobljem, glasine počele širiti i rasti, kako i previše toga nestaje, i kako su povremeno znali iznenaditi neku sjenovitu pojavu prije negoli bi šmugnula u tamu. Ni to nije tako ludo.

Takvim glasinama obično obiluju one malo sablasnije zgrade.

Da se godine 1893. dogodilo nešto neobično, nešto što je označilo kraj Fantomova kraljevstva tame. Zureći iz zatvorene lože na pozornicu, što je činio rado, opazio je krasnu i mladu zamjenicu glavne glumice i beznadno se u nju zaljubio. Samouk ali glazbeno obrazovan, nakon što je godinama slušao najbolje evropske glasove, počeo je poučavati mladu djevojku sve dok ona jedne večeri, zamijenivši vodeću divu, nije jasnoćom i čistoćom svojega pjeva digla čitav Pariz na noge. Ni tu nema ničeg nemogućeg, jer se od uspona do zvijezde i to preko noći, zahvaljujući upravo otkriću blistavog ali dotad neslućenog talenta, zapravo i prave legende estrade, a ima ih dosta.

Da su događaji krenuli put tragedije zato što se Fantom ponadao da bi mu Christine mogla uzvratiti ljubav. Ali je njoj počeo udvarati mladi i lijepi vikont Raoul de Chagny, i ona se u nj zaljubila. Dotjeran do krajnosti bijesom i ljubomorom, Fantom je mladu sopranisticu oteo sa same scene, i to usred predstave, pa je odveo do svog skloništa u sedmom i najdubljem katu katakombi, na rubu zakopanog jezera.

I tada se među njima nešto dogodilo, iako mi ne znamo što. Ipak se na kraju pojavljuje mladi vikont, gonjen brigom, jačom od straha od mraka i špilja, pojavljuje da je spasi. Kad je već mogla birati, Christine je izabrala svog Adonisa. Fantom je sad došao

25

u priliku da ih oboje ubije, ali kad je odozgo već počela nadirati osvetnički nastrojena masa, stotinama zublji osvjetljavajući tminu, poštedio je zaljubljene i nestao u zadnjim preostalim sjenama.

Ali prije negoli je to učinio, ona mu je vratila zlatni prsten koji joj je ranije bio dao kao znak svoje ljubavi. A on je iza sebe ostavio, i to tako da ga njegovi progonitelji nactu, posprdni memento: glazbenu kutiju u obličju majmuna koja je svirala melodiju zvanu "Maškarada".

To je fabula Lloyd Webberova mjuzikla i jedina koja ima nekakve logike. Fantom, slomljen i još jednom odbačen, naprosto je nestao, da se za nj više nikad ne čuje.

No... je li baš?

26

JEDAN

Ispovijed Antoinette Gir~

Ubožnica Sestara milosrdnica reda sv. Vinkn Paulskog, Pariz, rujna 1906.

U žbuci stropa, visoko iznad moje glave, pruža se pukotina a nedaleko od nje pauk stvara svoju mrežu.

Neobična je misao da će me taj pauk nadživjeti, da će biti tu kad mene više ne bude, i to već za koji sat. Dobra ti sreća, maleni pauče, dok predeš svoju mrežu ne bi li uhvatio muhu da nahraniš svoje mališane.

Kako je uopće došlo do ovog? Da ja, Antoinette Giry, u pedeset osmoj godini života, ležim na lec~ima u ubožnici pariškoga puka, o kojoj skrbe dobre sestre, i čekam na susret sa svojim Tvorcem? Ne mislim da sam bila baš jako dobar čovjek, niti izdaleka dobra kao te sestre koje čiste taj beskrajni svinjac, vezane zavjetom siromaštva, čistoće, poniznosti i poslušnosti. Ja to nikad ne bih mogla. Ali one, vidite, imaju vjeru. Ja je nikad nisam uspjela steći. Je li sada trenutak da je dobijem? Možda. Jer ću otići još prije no što noćno nebo ispuni taj visoki prozorčić gore, u kutu slike koju vidi moje oko.

Ja sam tu, pretpostavljam, naprosto zato što sam

27

ostala bez novca. Mislim, skoro. Jer ispod jastuka imam torbicu za koju nitko ne zna. Ali to je za posebnu svrhu.

Prije četrdeset sam godina bila balerina, tada tako vitka i mlada i lijepa. Tako su mi bar govorili mladići koji su dolazili do ulaza na pozornicu. A i lijepi su bili, ta čista, mirisna i tvrda mlada tijela koja su mogla i stvoriti i primiti tolika zadovoljstva.

A najljepši je od sviju bio Lucien. Čitav ga je zbor zvao Lucien le Bel, a imao je lice da bi djevojačko srce zalupalo kao bubanj. I tako me jedne sunčane nedjelje izveo u Bois de Boulogne i zaprosio me, kleknuvši na jedno koljeno, kako se i priliči, i ja sam pristala. Godinu dana kasnije ubiše ga pruski topovi kod Sedana. Tada mi još jako dugo nije bilo do braka, skoro pet godina dok sam plesala u baletu.

Bilo mi je dvadeset osam kad se to prekinulo, plesačka karijera. Kao prvo, upoznala sam Julesa pa samo se vjenčali, i on me obremenio s malom Meg. Ali, što je bilo važnije, počela sam gubiti gipkost. Starije plesačice iz trupe borile su se iz dana u dan da ostanu vitke i podatne. Ali ravnatelj je prema meni bio jako dobar, jako fin čovjek. Voditeljica je zbora išla u mirovinu; on mi je rekao da ja imam iskustva i da njezinu nasljednicu ne želi tražiti izvan Opere. I tako je postavio mene. Maitresse du corps de ballet, voditeljica baletne trupe. Čim sam rodila Meg i prepustila je dojkinji, smjesta sam se vratila na dužnost. Bilo je to godine 1876., godinu nakon otvorenja nove i veličanstvene Garnierove operne zgrade. Napokon smo utekle iz te pretrpane kutije za cipele u rue le Peletieru, rat je već odavna

28

bio gotov, štete nanosene mom ljubljenu Parizu popravljene i živjelo se lijepo.

Nije me čak bilo puno ni briga kad je Jules upoznao tu svoju debelu Belgijanku i s njom pobjegao u Ardene.

Sretan mu put. Bar sam imala posao, što on za sebe nije nikad mogao reći. Imala sam dovoljno da plaćam stanarinu za svoj stančić, da dižem Meg na noge, a osim toga sam svake večeri uživala kako moje djevojčice razveseljavaju sve okrunjene glave Evrope. Pitam se što je poslije bilo s Julesom. Prekasno da se sada počnem propitkivati. A Meg? Šalerina i zboristica kao i njezina mama - mogla sam za nju napraviti bar toliko sve do onog strašnog pada prije deset godina nakon kojeg joj se desno koljeno zauvijek ukočilo. Ali čak je i tada imala sreću, makar i uz malu pomoć s mamine strane. Garderobijerka i osobna sobarica najveće evropske dive, Christine de Chagny. Mislim, ako zanemarimo onu neotesanu Australku Melbu, što ovime i činim. Pitam se gdje je sada i ona. U Milanu, Rimu, možda Madridu. Gdje već diva pjeva. I kad samo pomislim kako sam nekad vikala na vikontesu de Chagny da ne zija okolo i ostane u vrsti!

I što ja onda činim tu, dok čekam na prerani grob? Pa mislim, bio je tu i odlazak u mirovinu prije osam godina, na moj pedeseti rodendan. Svi su bili jako ljubazni. Uobičajene plitkoće. I velikodušna otpremnina na račun mojih dvadeset godina na čelu trupe. Dovoljno za život. A bilo je tu i ponešto privatnih satova za nevjerojatno nezgrapne bogatunske kćeri. Ne baš puno, ali dovoljno još i da se malo stavi na stranu. Sve do lanjskog proljeća.

29

Tad su se prvi put pojavili bolovi. Nije ih u početku bilo puno, ali su bili oštri i dolazili su naglo, duboko u donjem trbuhu. Dali su mi bizmut za probavu i zaračunali čitavo bogatstvo. Tada još nisam znala da je u meni čelični rak, da on u mene zariva svoja golema kliješta i da se od te hrane stalno deblja. Nisam to znala sve do srpnja. A onda je već bilo prekasno. I tako sad ležim tu, i trudim se ne vrištati od bola, i čekam na sljedeću žlicu bijeloga božanstva, praška što dolazi od makova s Istoka.

Neću još trebati čekati dugo na onaj zadnji san. Čak se više i ne bojim. Možda On bude milostiv? Tome se nadam, ali sam sigurna da će odnijeti bol. Pokušavam se sabrati na nešto drugo. Gledam svoj život unatrag i prisjećam se svih djevojaka koje sam odgojila, i mislim na svoju lijepu malu Meg s ukrućenim koljenom što čeka da nade svog čovjeka - i nadam se da će naći dobrog. I naravno da mislim na svoje dječake, na svoja dva lijepa i tragična dječaka. Na njih najviše i mislim.

“Madame, stigao je monsieur 1”Abbe.”

“Hvala vam, sestro. Ne vidim više dobro. Gdje je?”

“Tu sam, kćeri moja, otac Sebastien. Kraj vašeg uzglavlja. Osjećate li moju ruku na svojoj mišici?” “Da, oče.”

“Morali biste se pomiriti s Bogom, ma fille. Spreman sam vas ispovjediti.”

“I vrijeme je. Oprostite~ mi, oče, jer sagriješih mnogo.”

“Recite mi sve, kćeri moja. I nemojte mi ništa prešutjeti.” 30

“Jednom davno, davno, godine 1882., učinila sam nešto što je promijenilo toliko sudbina. Ali tada još nisam znala što će se dogoditi. Postupila sam bez razmišljanja i zbog motiva za koje vjerovah da su dobri. Imala sam trideset četiri godine, i bila sam voditeljica baletne trupe u Pariškoj operi. Bila sam udana, ali me je muž napustio i pobjegao s drugom ženom.”

“Morate mu oprostiti, kćeri moja. I praštanje spada u pokoru.”

“O, opraštam mu, oče. Učinila sam to još davno. Ali sam imala i kćer, Meg, tad joj je bilo šest godina. U

Neuillyju se održavao sajam, pa sam je onamo jedne nedjelje i odvela. Bilo je ondje parnih orgulja, parnih strojeva i majmunaglumaca koji su za verglaša skupljali centime. Meg još nikad nije

vidjela cirkus. Ali bilo je i kojekakvih čudaka. Čitav niz šatora s natpisima koji su reklamirali najjačeg čovjeka na svijetu, kepece akrobate, čovjeka toli prekrita tetovažom da mu se koža nije ni vidjela, crnca s kosti protjeranom kroz nos i zubima koljačima, damu s bradom.

A na kraju je reda bio kao nekakav kavez na kotačima, s rešetkama razmaknutim više od pedlja i s prljavom, smrdljivom slamom na podu. Na suncu je bilo svijetlo, ali je u kavezu bio mrak, i tako sam povirila unutra da vidim kakva je to u njemu životinja. Začula sam zveket lanaca i ugledala nešto kako leži skutreno na slami. I tada se pojavio neki čovjek.

Bio je krupan i plećat, i imao je crveno i sirovo lice. O vratu mu je na uzici bio obješen poslužavnik. Na njemu su bili komadi konjske balege, skupljeni ispod ponija, kao i trulo voće.

31

“Zabavite se, milostiva”, rekao je. “Vidite možete li pogoditi čudovište. Po centim za bacanje.” Tada se okrenuo prema kavezu i dreknuo: “Diži se, dodi ovamo ili znaš što te čeka.” Lanci su ponovno zazveckali, i na svjetlo se, do rešetaka, dovuklo nešto više nalik životinji negoli čovjeku.

Sad sam se mogla uvjeriti da je zaista riječ o čovjeku, makar i jedvice. Bio je to muškarac u prnjama, pokriven skorenom nečisti, i glodao je nekakvu staru, napol gnjilu jabuku. Očito je živio od onog što bi ljudi na nj bacili.

Uz tanko su mu se tijelo lijepili gnoj i izmetine. Na rukama su mu bile lisičine a na nogama negve, i željezo mu je već toliko zagrizlo u meso da su se pojavile otvorene rane iz kojih su migoljili crvi. Ali je Meg briznula u plač ne zbog svega toga, nego zbog lica i glave.

I lubanja i lice bili su mu jezivo izobličeni, i na glavi je imao tek nekoliko čuperaka prljave kose. jedna mu je strana lica bila spuštena, kao da ju je nekoć davno udario nekakav čudovišni malj, a meso je na njegovu licu bilo sirovo i bezlično kao rastaljeni vosak na svijeći. Oči su mu bile duboko upale u duplje naborane i izobličene.

Izobličenje su izbjegli samo polovica usta i dio čeljusti s jedne strane, samo je tu to lice bilo normalno i ljudsko.

Meg je u ruci držala jabuku od mliječnog karamela. Ne znam zašto, ali sam joj je uzela, prišla rešetkama i pružila je zatočeniku. Onaj plećati je na to pobjesnio, pa počeo vrištati i vikati kako mu otimam kruh. Nisam ga slušala, nego sam gurnula jabuku u prljave ruke iza rešetaka. I pogledala u oči tog izobličenog čudovišta.

32

Oče, prije trideset pet godina, kad je za vrijeme Francusko-pruskog rata balet privremeno obustavio nastupe, i ja sam bila među onima koje su se brinule za mlade ranjenike što su se vraćali s bojišta. Vidjela sam ljude na samrtnim mukama, čula sam njihove krike. Ali još nikad nisam vidjela bol kao u tim očima.”

“Bol je dio ljudske sudbine, kćeri moja. Ali to što ste toga dana učinili s tom jabukom nije bio grijeh, nego čin kršćanskog milosr~a. Ali da bih vam mogao dati odrješenje, moram najprije čuti vaše grijeh.”

“Ali sam se te večeri vratila i ukrala ga.” “Kako, molim?”

“Vratila sam se u staru i zatvorenu zgradu opere, iz stolarske radionice uzela teška kliješta za rezanje žice, a iz garderobe veliki ogrtač s kukuljicom, unajmila kočije i vratila se u Neuilly. Vašar je obasjavala mjesečina, i u njemu više nije bilo nikoga, jer su izvoc~ači spavali u svojim kolima. Nekoliko je džukela zalajalo, ali sam im bacila po komad mesa. Pronašla sam kavez na kotačima, povukla željezni zasun kojim je bio zatvoren, otvorila vrata i tiho zazvala.

Kreatura je bila lancima zakovana za zid. Presjekla sam mu lance na rukama i nogama i nagovorila ga da izađe.

Bio je užasnut, ali kad me je ugledao na mjesečini, izvukao se i pao na tlo. Pokrila sam ga ogrtačem, navukla kukuljicu na tu strašnu glavu i odvela ga do kočije. Kočijaš je počeo nešto rogoboriti zbog strašnog smrada, ali sam mu na njegovu plaću još i dodala, i tako nas je odvezao u moj stan iza rue le Peletier. Je li to što sam ga odvela bio grijeh?”

33

“Sigurno ste time prekršili zakon, kćeri moja. On je pripadao svom zakonitom vlasniku, pa ma koliko on brutalan bio. Što se pak tiče grijeha pred Bogom... Ne znam. Ne vjerujem.”

“Ali ima toga još, oče. Imate li vremena?”

“Vi stojite pred vječnošću. Naravno da mogu odvojiti nekoliko minuta, ali sjetite se da tu možda ima i drugih samrtnika kojima sam također potreban.”

“U svom sam ga stančiću, oče, skrivala mjesec dana. Najprije se okupao, prvi put u životu, a zatim još jednom i onda još mnogo puta. Dezinficirala sam otvorene rane i povila ih, pa su mu tako polako i zarasle. Dala sam mu odjeću iz muževe škrinje, a i nahranila ga tako da mu se vratilo zdravlje. A tada je i prvi put u životu spavao u pravom krevetu s posteljinom - Meg sam uzela k sebi, što je bilo dobro, jer ga se ona užasavala. A otkrila sam i da se on sam skameni od straha svaki put kad netko zakuca na vrata, pa bježi da se skrije pod stube. A otkrila sam i da zna govoriti francuski, iako na alzaški način, i tako mi je on kroz taj mjesec polako ispričao svoju priču.

Rodio se kao Erik Muhlheim, skoro točno prije četrdeset godina. U Alzasu koji je tada bio francuski, no koji će uskoro pripojiti Njemačka. Bio je jedini sin u cirkuskoj obitelji, i živio je u kolima, i stalno se selio iz grada u grad.

Rekao mi je kako je već kao malo dijete doznao za okolnosti svojega rođenja. Kad je vidjela djetešce kako dolazi na svijet, babica je zavrištala, jer je već tada bio grozno iznakažen. Predala je taj rasplakani zamotuljak majci i pobjegla, vičući (o da, glupe krave) da je porodila samoga vraga.

34

I tako je siroti Erik došao na svijet, osuđen od rođenja da ga ljudi mrze i odbacuju, ljudi koji vjeruju da je ružnoća vanjski znak grešnosti.

Njegov je otac bio cirkuski tesar, strojar i majstor od svake ruke. I baš je gledajući njega kako radi Erik počeo razvijati smisao za sve što se daje napraviti rukama i alatom. Tako je i upoznao iluzionističke tehnike, sa zrcalima, propadalištima i tajnim prolazima koji će kasnije u njegovu pariškom životu igrati tako važnu ulogu.

Otac mu je, međutim, bio pijani divljak, pa je dječaka stalno lemao i zbog najsitnijih pogrešaka, pače i nikakvih; mati mu je bila beskorisna ženturača koja je povazdan samo sjedila u kutu i jadikovala. Provevši tako svoj mladi život u plaču i mucu, pokušao je što manje biti u karavanu, pa je spavao u slami s cirkuskim životinjama, napose s konjima. Imao je sedam godina, i baš je spavao u štali, kad je veliki šator zahvatio plamen.

Taj je požar uništio cirkus, koji je poslije toga otišao na bubanj. Osobe i artisti razbježali su se na sve strane i pridružili se drugim poduzetnicima. Erikov otac, ostavši bez posla, počeo se ubijati pićem. Mati mu je pobjegla i postala sluškinja u obližnjem Strasbourgu. Ostavši bez novaca za piće, otac ga je prodao gazdi menažerije nakaza u prolazu. I tako je proveo devet godina u kavezu na kotačima, i svaki ga je dan okrutna rulja sebi za zabavu gadala smećem i izmetinama. Kad sam ga ja našla, bilo mu je šesnaest godina.”

“O tužne li priče, kćeri moja, no što to ima s vašim smrtnim grijesima?”

“Strpljenja, oče. Poslušajte me do kraja, pa ćete razumjeti, jer istinu o tome još nije čula živa duša 35

na zemlji. Ostavila sam , Erika u svom stanu mjesec dana, ali to tako nije moglo dalje. Bili su tu, napokon, i susjedi, a i dolazili bi ljudi na vrata. I tako sam ga jedne večeri odvela na posao, u Operu, i tu je on našao svoj novi dom.

Sad je napokon pronašao utočište, mjesto gdje se mogao sakriti i gdje ga svijet nikad neće naći. Unatoč tome što se užasavao otkritog plamena, ipak je uzeo zublju i spustio se u najdublje podrumne gdje će tama sakriti njegovo užasno lice. S nešto drveta i uz pomoć alata

i tesarove radionice, na rubu si je jezera sagradio dom. Namjestio ga je inventarom iz rekvizitarija, a platno je pribavio iz garderobe. A u sitne noćne sate, kad u zgradi nije bilo nikoga, izvršio bi, da se najede, prepad na kantu za osoblje, a znao bi čak potkradati i poslastice iz ravnateljve smočnice. A osim toga je i čitao.

Izradio si je ključ za knjižnicu Opere i tako je utrošio godine i godine na školovanje za koje nikad nije imao prilike; iz noći u noć, pri svjetlosti svijeće, gutao je knjižnicu, koja je bila pregolema. Razumije se da se većina djela bavila glazbom i operom. I tako je upoznao sve igda skladane opere i svaku notu svake arije. Zahvaljujući vještima rukama stvorio je labirint tajnih, samo njemu znanih prolaza, a kako je davno vježbao s akrobatima na užetu, mogao je bez straha trčati po najvišim i najužim mostovima. I tako je tu poživio jedanaest godina, i postao čovjek podzemlja.

Ali naravno, nije trebalo dugo da se pojave glasine i počnu rasti. Noću bi nestajala hrana, odjeća, svijeće, alat.

Lakovjerno je osoblje počelo pričati o fantomu u podrumima da bi napokon njemu, tom tajanstvenom fantomu -
a rekviziterski posao pone

36

kad nije nimalo bezopasan - počeli pripisivati svaku sitnu nezgodu.”

“Mon Dieu, pa za to sam već čuo. Prije deset godina... ne, sigurno više... bili su me pozvali da pokopam nekog jadnika koga su našli obješenog. Netko mi je tada rekao da je to napravio Fantom.”

“Taj se čovjek zvao Buquet, oče. Ali to nije bilo Erikovo. Josepha Buqueta bi povremeno znala obuzeti strašna čamotinja, i izvjesno je da si je sam oduzeo život. U prvi mi je čas bilo drago zbog tih priča, jer sam vjerovala da će one pomoći mom sirotom dečku - tako sam ga zvala u mislima da ostane siguran u svom malom kraljevstvu u mraku ispod Opere, i možda bi tako i bilo, da nije došla ona strašna jesen 93. Jer je tada učinio nešto jako budalasto, oče. Jer se zaljubio.

Tada se ona zvala Christine Daae. Danas je vjerojatno znate kao madame la vicomtesse de Chagny.”

“Ali to je nemoguće. Nećete valjda...”

“Da, baš ta, tada koristica pod mojim vodstvom. Ne baš neka plesačica, ali je imala tako jasan, tako čist glas. Ali neškolovan. Erik je iz večeri u večer slušao najveće glasove svijeta; proučio je i tekstove, i znao je kako bi je trebalo učiti. A kad je s tim bio gotov, ona je jedne večeri preuzela glavnu ulogu i već je ujutro bila zvijezda.

Moj siroti, ružni odbačenik Erik pomislio je da bi ga ona zauzvrat mogla zavoljeti, ali je to, naravno, bilo nemoguće. Zato što je ona već imala svoju mladu ljubav. Nošen očajem, Erik ju je jedne večeri oteo, sa samog središta pozornice, usred vlastite opere, Don Juan Triumphant.”

“Ali čitav je Pariz čuo za taj skandal, čak i

37

skromni svećenik kakav sam ja. Pritom je netko i poginuo. “

“Da, oče. Tenor Piangi. Erik ga nije kanio ubiti, nego samo ušutkati. Ali se Talijan zagrcnuo i umro. Naravno da je to bio kraj svega. Igrom se slučaja te večeri u publici našao i policijski komesar. Odmah je dozvao stotinu žandara. Oni su uzeli zublje i s ruljom žednom osvete spustili se u podrum, sve do razine samog jezera.

I tako su otkrili tajna stubišta, prolaze, kućicu kraj jezera, a našli su i Christine u šoku i na rubu nesvjestice. Bila je sa svojim udvaračem, mladim vikontom de Chagnyjem, dragim, milim Raoulom. On ju je odnio i umirio kako to samo muškarac može, snažnim rukama i nježnim milovanjem.

Dva mjeseca kasnije otkrila je ,da čeka bebu. I tako se on njome oženio, dao joj svoje ime, svoj naslov, svoju ljubav i nužni vjenčani prsten. U ljeto 94. rodio im se sin, pa su ga zajedno i odgojili. A ona je tijekom tih proteklih dvanaest godina nastavila nizati uspjehe te postala najvećom divom čitave Evrope.”

“Ali nikad nisu, kćeri moja, pronašli Erika? Od Fantoma ni traga, ako se dobro sjećam.”

“Ne, oče, nikad ga nisu našli. Ali ja jesam. Vratila sam se sva očajna u svoju samotnu sobicu iza dvorane za vježbe kora. I kad sam maknula u stranu zavjesu moje niše s garderobom, tu je bio, a u ruci je stezao masku što ju je uvijek nosio, čak i kad bi bio sam, i čučao je u mraku kao što je to nekad činio pod stubama u mom stanu prije jedanaest godina.”

“I vi ste, naravno, javili policiji...”

“Ne, oče, nisam. On je i dalje bio moj dečko,

38

jedan od dva moja dječaka. Nisam ga mogla opet predati rulji. I tako sam uzela ženski šešir i teški veo, i dug plašt... Krenuli smo rame uz rame niza stube za glumce i našli se na ulici, samo dvije žene što bježe u noć. Bilo ih je takvih na stotine. Nitko na to nije obratio ni najmanje zanimanje.

Ostavila sam ga u svom stanu, niti kilometar daleko, puna tri mjeseca, ali su tjeralice za njim bile posvuda. Na njegovu je glavu bila raspisana ucjena. I zato je morao otići iz Pariza, sasvim otići iz Francuske.”

“Pomogli ste mu pobjeći, kćeri moja. To je bio i zločin i grijeh.”

“Onda ću za nj i platiti, oče. I to uskoro. Ta je zima bila opako studena i teška. Da sjednemo na vlak, nije dolazilo u obzir. Zato sam unajmila diližansu, četiri konja i zatvorenu kabinu. Do Le Havrea. Tu sam ga ostavila skrivena u nekom jeftinom stanu, a sama pročešljala dokove i memljive krčme. Napokon sam pronašla kapetana malog teretnjaka što je plovio za New York, čovjeka koji uzme novac i ne postavlja pitanja. I tako sam jedne večeri sredinom siječnja 1894. stajala na kraju najduljega mola i gledala kako u noći nestaju krmena svjetla parobroda trampera, s kursom za Novi Svijet. Recite mi, oče, ima li tu osim nas još koga? Ništa ne vidim, ali osjećam nekoga.”

“Doista, tu je i čovjek koji je netom ušao.”

“Ja sam Armand Dufour, madame. Do mene je došla novica i rekla da me ovdje trebaju.”

“I vi ste notar, ovlašten za uzimanje prisege?” “Doista jesam, madame.”

“Monsieur Dufour, pružite ruku, molim vas,

39

pod moj jastuk. Rado bih to učinila sama, ali sam već preslaba. Hvala. Što ste našli?”

“Pa mislim, nekakvo pismo, stavljeno u lijepu kurvertu. I kesicu od antilopa.”

“Upravo to. A sad, molim vas, uzmite pero i tintu i zapišite preko zapečaćenog preklopca da vam je danas to pismo predano u pohranu, te da ga niste otvorili ni vi niti itko drugi.”

“Dijete moje, molim vas da požurite. Još nismo svršili naš posao.”

“Strpljenja, oče. Znam da mi vrijeme istječe, ali nakon toliko godina šutnje sad se moram boriti da dodem do kraja. Jeste li gotovi, monsieur le Notaire?”

“Napisano je baš kako ste tražili, madame.” “A s prednje strane kuverte?”

“Tu vidim, napisane očito vašom rukom, riječi: M. Erik Muhlheim, New York City.”

“A mala kožnata kesa?” “Imam je u ruci.” “Otvorite, ako izvolite.”

“Nom d’un chien! Napoleondori. Nisam ih vidio sve od...”

“Ali su i dalje valjana moneta?” “Naravno, i to vrlo dragocjeni.”

“Onda vas molim da ih sve uzmete, kao i pismo, te ga odnesete u New York City i uručite. Osobno. “

“Osobno? U New Yorku? Ali, madame, ja obično... Još nikad nisam...”

“Molim vas, monsieur le Notaire. Ima li tu dosta zlata? Za pet tjedana izvan kancelarije?” “Više nego dovoljno, ali...”

40

“Dijete moje, vi ne r.žožete znati je li taj čovjek još uopće živ.”

“O, preživio je on, oče. Kao što će i uvijek preživjeti.”

“Ali ja nemam njegovu adresu. Gdje da ga nadem?”

“A vi pitajte, monsieur Dufour. Pretražite useljeničke dosjee. Ime je prilično rijetko. Tamo je negdje. Čovjek koji nosi masku da sakrije lice.”

“No dobro, madame, mogu pokušati. Otići ću i pokušati. Ali vam ne mogu jamčiti uspjeh.” “Hvala vam. Itecite mi, oče, je li mi sestra dala žlicu tinkture bijeloga praška?”

“Ne za ovaj sat vremena koliko sam s vama, ma fille. Zašto?”

“Kako neobično da je bol prošao. Kako lijepo, slatko olakšanje. Ne vidim ni lijevo ni desno, ali zato vidim tunel i luk. T”ijelo me je tako strašno boljelo, ali me ne boli više. Bilo je tako hladno, no sad je posvuda toplina.”

“Ne odgadajte više, monsieur 1”Abbe. Ona nas napušta.”

“Hvala vam, sestro. Nadam se da ću znati što mi je dužnost.”

“Sad koračam prema luku, i na kraju je tunela svjetlo. Kakvo blago svjetlo. O, Lucien, jesi li tu? Dolazim ti, ljubavi moja.”

“In Nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti...” “Požurite, oče.”

“Ego te absolvo ab ontribus peccatis tuis.” “Hvala vam, oče.” 41

DUA

P~esan Erika Muhlheima Penthouse, E.M. Tower, Park Row, Manhattan, listopada 1906.

Svakoga dana, i ljeti i zimi, i po ružnom i po lijepom, ja ustajem rano. Odjenem se pa iz svojega stana izadem na tu malu, kvadratičnu krovnu terasu, na samom vrhuncu najvišeg nebodera u čitavom New Yorku. A otuda, ovisno već o tome na kojoj stranici kvadrata stojim, mogu pogledati na zapad preko rijeke Hudson sve do otvorenih zelenih polja New Jerseyja. Ili prema sjeveru i širem središtu i prigradskim dijelovima tog čudesnog otoka tako punog blaga i smeća, ekstravagancije i bijede, zločina i poroka. Ili na jug, prema pučini, koja vodi natrag do Evrope i gorkoga puta kojim sam prošao. Ili na istok preko rijeke do Brooklyna i, izgubljena u morskoj magli, umobolne enklave zvane Coney Island, onog prvog izvora mojega bogatstva.

I ja, koji sam proveo sedam godina teroriziran od brutalnoga oca, devet kao zvijer, okovana u kavezu, jedanaest kao otpadnik u podrumima ispod Pariške opere i deset probijajući se kroz barake zaljeva Gravesend, u kojima su se ribama

42

vadila crijeva, sve do današnjeg ugleda, ja danas znam da imam i bogatstvo i moć koji nadilaze sve Krezove snove. I stoga gledam svisoka na taj razliveni grad i pomišljam: O, kako te prezirem i mrzim, rode ljudski.

Dug je i težak bio put koji me doveo ovamo u prvim danima 1894. Atlantik je bio podivljao olujama. Ležao sam u svojoj ležaljci na smrt bolestan, na putu koji mi je unaprijed platilo jedino plemenito ljudsko biće što sam ga ikad upoznao u životu, i trpio uvrede i porugu posade, jer sam znao da me mogu baciti preko ograde kad im se svidi, i nikom ništa, ako i pokušam odgovoriti, i pri svemu su me tome na površini držali samo bijes i mržnja prema svima njima. ~etiri smo se tjedna valjali i poskakivali na putu preko oceana, sve dok se jedne ljute noći, koncem siječnja, more najednom nije smirilo, i tada smo oborili sidro u Roads, deset milja južno od vrška Manhattan Islanda.

O svemu tome ja nisam znao ništa, osim da smo stigli. Nekamo. Ipak sam čuo mornare kako svojim oštrim bretonskom narječjem govore jedan drugom da ćemo u zoru krenuti uz East River i vezati se radi carinskog pregleda. Tada sam shvatio da će me opet otkriti; da će me izložiti, ponižavati, uskratiti mi useljenje i vratiti me u lancima.

U sitne sate, kad su svi na brodu usnuli - s njima i onaj pijanac kojeg je dopala noćna straža uzeo sam s palube pljesniv pojas za spasavanje i bacio se preko ograde u ledeno more. Vidio sam kako u tami mračno trepere svjetla, ali kako daleko, nisam znao. Ipak sam počeo prema njima tjerati svoje smrznuto tijelo, pa se sat kasnije izvu

43

kao na pješčanu plažu skorenu od mraza. Ja to tada nisam znao, ali sam svoje prve korake u Novom svijetu napravio na plaži Gravesend Baya na Coney Islandu.

Svjetla što sam ih bio vidio dopirala su od smrdljivih petrolejki u prozorima bijednih koliba na vrhu plaže, iza granice plime, a kad sam zateturao prema njima i pogledao kroz prijava stakla, ugledao sam redove zgrbljenih ljudi kako skidaju ljuske i vade crijeva tek ulovljenoj ribi. Još dalje uz red koliba stajao je prazan prostor usred kojeg je gorio veliki krijes. Oko njega je čučalo desetak bijednika i čitavim tijelom upijalo toplinu. Polumrtav od studeni, znao sam da moram dobiti nešto od te topline ili se smrznuti do kraja. I tako sam ušao u svjetlo velike vatre, osjetio val topline i pogledao ih. Masku sam bio gurnuo nekamo u odjeću, i sad mi je plamen obasjao groznu glavu i lice. Oni su se okrenuli i blenuli u mene.

U životu sam se jedva ikad i nasmijao. Za to, napokon, nisam ni imao razloga. Ali te noći, u praskozorje ispod ledišta, nasmijao sam se u sebi od čistog olakšanja. Oni su me pogledali... i nisu se ni obazreli. Jer ovako ili onako, svi su oni bili izobličeni. Čistom sam se igrom slučaja obreo na noćnom logu otpadnika s Gravesend Baya, sred odbačenika koji su za bijedni život mogli zaradivati samo čišćenjem ljusaka i vadenjem droba ulovljenim ribama dok su i ribari i čitav grad još spavali.

I tako su me pustili da se osušim i ogrijem uz vatru te me upitali otkud dolazim, iako je bilo očito da sam došao s mora. Kako sam pročitao libreta svih engleskih opera, naučio sam nekoliko riječi tog jezika, pa sam im rekao da sam pobjegao

iz Francuske. Što im s~e nije bilo ni najmanje važno, jer su svi oni odnekud pobjegli, progonjeni od društva sve do tog zadnjeg samotnog pješčanog rta. Počeli su me zvati Frenchie i dopustili da im se pridružim. Spavali smo u straćarama na hrpama smrdljivih mreža, radili po čitavu noć za nekoliko bakrenjaka, hranili se otpacima, počesto trpjeli i hladnoću i glad, no bar smo bili zaštićeni od zakona i njegovih zatvora i lanaca.

Stiglo je i proljeće, a ja sam počeo doznati što se krije iza gustiša lovora i hrastova grmlja što su skrivali ribarsko selo od ostatka Coney Islanda. Doznao sam da je čitav otok izvan zakona ili, bolje, da je sam sebi zakonom. Da nije pridružen gradu Brooklynu s druge strane tjesnaca, te da je njime sve donedavno vladao polupolitičar i polugangster John McKane, koga su baš nedavno uhapsili. Njegovo je naslijeće, mećutim, nastavilo živjeti na tom umobolnom otoku posvećenom zabavnim vašarima, javnim kućama, kriminalu, poroku i užitku. Ovaj je potonji i bio cilj newyorške buržoazije koja je ovamo dolazila vikendom. Ona bi do odlaska znala spiskati čitavo bogatstvo na budalaste razbibrige, koje bi im prirecivali cirkusanti dovoljno dovrtljivi da se pobrinu za njihovo zadovoljstvo.

Za razliku od ostalih otpadnika koji su bili spremni do smrti vaditi ribama crijeva i zahvaljujući samo svojoj tupoglavosti nikad se ne vinuti iznad toga, ja sam znao da se umom i domišljatošću mogu izvući iz tih straćara i stvoriti bogatstvo iz zabavišta koja su se već i tada sve više planirala i gradila po otoku. Ali kako? Kao prvo, kad je pao mrak, upuzao sam u grad i ukrao odjeću, pristojnu

45

odjeću, s užadi za sušenje i iz praznih vikendica na plaži. Onda sam s gradilišta uzeo drvo pa napravio bolju kolibu. Pa ipak se s takvim licem i dalje nisam mogao kretati danju u tom razuzdanom i kaotičnom društvu u kojem su svakog vikenda sa sretnih turista odirali čitava bogatstva.

A onda nam se pridružio novi pridošlica, momak jedva stariji od sedamnaest godina, deset godina mlac~i od mene, ali stariji od svojih godina. Za razliku od većine nas, on je u tjelesnom smislu bio nedirnut, nedeformiran, ali mu je lice bilo blijedo kao kost a crne su mu oči bile bez izraza. Došao je s Malte i bio je školovan, jer su ga podučavali katolički oci. Tečno je govorio engleski, znao je latinski i grčki, a svaki mu je obzir bio sasvim nepoznat. A ovdje je bio zato što je, ponesen bijesom na beskrajne pokore koje su mu nametali svećenici, uzeo kuhinjski nož i zario ga u svog učitelja, i tako ga na mjestu ubio. Bježeći pred zakonom, najprije je prebjegao na obalu Berberije, služio neko vrijeme kao dječak za zabavu u kući sodomije, a onda se ukrcao kao slijepi putnik na brod koji je slučajno plovio baš za New York. Na njegovu je glavu, mećutim, još bila rasipana ucjena, pa je zato zaobišao imigracijski filter na Ellis Islandu i pustio da ga struja odnese prema Gravesend Bayu.

Trebao mi je predstavnik koji će mi moći i danju obavljati poslove; njemu su pak trebale moja vještina i domišljatost da nas obojicu izvuku odatle. Tako je on postao moj podređeni i predstavnik u svemu, i tako smo zajedno od tih straćara za crijevarenje riba došli do bogatstva i moći nad polovi 46

com New Yorka i mnogo čime izvan njega. A do današnjeg dana znam ga samo kao Dariusa.

Ali ako sam ja njega nečemu naučio, naučio je i on mene, pa me preobratio s mojih starih i ludih vjerovanja na slavljenje jednog i jedinog boga, Velikoga Gospodara koji me nije nikad ostavio na cjedilu.

Pitanje kako da se i danju krećem svijetom riješilo se sasvim jednostavno. U ljeto 94., zahvaljujući novcu što sam ga prištedio od čišćenja riba, dao sam nekom vještaku da mi od lateksa napravi masku za čitavu glavu, samo s otvorima za usta i oči. Bila je to maska klauna, s kuglastim crvenim nosom i širokim smiješkom zubi

na preskok. U vrećastoj jakni i širokim šarenim hlačama mogao sam se slobodno kretati i sredinom puta. Ljudi s djecom čak bi mi mahnuli i nasmiješili se. Klaunsko ruho bila je moja putovnica za svijet dana. Dvije smo godine samo mlatili lov. Napravili smo pritom toliko podvala i svinjarija da sam i zaboravio koliko sam ih smislio.

Najjednostavnije su počesto bile i najbolje. Tako sam otkrio da turisti svakog vikenda s Coney Islanda pošalju 250 000 razglednica. Mnogi su od njih tražili i gdje bi mogli kupiti marke. Tako bih kupio razglednice za jedan cent, udario na njih žig da je poštarina plaćena i prodavao ih za dva. Turisti su bili sretni. Nisu ni znali da je poštarina i tako besplatna. Ali ja sam želio više, mnogo više. Osjećao sam kako dolazi eksplozija masovne zabave, eksplozija ravna dozvoli da otvoriš tiskaru novca.

Za tu sam prvu godinu i pol doživio samo jedan neuspjeh, ali je zato taj bio baš gadan. Kad 47

sam se jedne večeri vraćao kući, to jest u bajtu, s vrećom punom dolara, ~klapa od četiri razbijača naoružana toljagama i mesinganim bokserima namjestila mi je zasjedu. Da su me samo orobili za novac bilo bi to loše, ali mi ne bi ugrozili život. Ali su mi bili strgnuli klaunsku masku, ugledali mi lice i onda me skoro na smrt premlatili.

Proveo sam čitav tjedan u svojoj bijednoj postelji dok nisam ponovno prohodao. Od tada sam sa sobom stalno nosio mali Derringer, jer dok sam ležao tako, zarekao sam se samome sebi da me više nitko neće taknuti i otići kao da ništa nije bilo.

Ali kad je stigla zima, čuo sam za nekog Paula Boytona. On je nakanio na otoku otvoriti prvi zatvoreni zabavni park, koji bi radio po svakom vremenu. Uputio sam Dariusu da ga potraži te mu se predstavi kao inženjer, genijalni projektant netom stigao iz Evrope. I upalilo je. Boyton je naručio niz od šest zabavnih atrakcija za svoje novo zabavište. Sve sam to, naravno, projektirao ja, pa sam posegnuo za iluzijama, optičkim varkama i vlastitim graditeljskim umijećem, te tako stvorio prave senzacije straha i smetenosti. Turisti su ih sve zavoljeli.

Boyton je 1895. otvorio taj svoj Sea Lion Park, i raja je nagnula.

Boyton je želio platiti Dariusu za "njegove" izume, ali sam mu ja rekao da se ne prenagljuje. Umjesto toga sam zatražio deset centi od svakog dolara zaradenog na tih šest programa, i to kroz deset

godina. Boyton je u taj svoj zabavni sajam uložio sve što je imao, i sad je bio do grla u dugovima, pa je pristao. Nije prošao ni mjesec, a ti su programi, koje je Darius brižljivo pratio, donosili samo nama stotinu dolara tjedno. Ali je još 48

mного više trebalo doći. Nasljednik je političkog gazde McKanea bio rid òkosi smutljivac George Tilyou. I on je želio otvoriti zabavište i napuniti džepove kad počne jagma. Ne obazirući se nimalo na gnjev Boytona, koji mi je mogao puhati, ja sam za Tilyouovo zabavište izmislio još domišljatije razbibrige po istom ključu, to jest prema postotku od zarade. Steeplechase Park se otvorio 1897. i počeo donositi tisuću dolara dnevno. Do tada sam već bio kupio ugodnu kolibu bliže Manhattan Beachu i u nju se preselio. Susjeda je bilo malo, i to većinom vikendom, dakle u dane kad bih ja, u svom klaunovskom ruhu, slobodno šetkao kroz vrevu turista između dva zabavišta.

Na Coney Islandu često su se održavali i boksački turniri, popraćeni teškim okladama milionarske vlastele što je s Brooklyn Bridgea novom nadzemnom željeznicom stizala u Manhattan Beach Hotel. Ja sam sve to pratio, ali sam nisam igrao, uvjeren da je većina borbi namještena. Kladenje je inače bilo zabranjeno u čitavom New Yorku i Brooklynu, pače i u čitavoj državi New York. Ali na Coney Islandu, zadnjoj ispostavi divlje granice kriminala, goleme su svote išle iz ruke u ruku kad bi kladioničari od igrača skupljali novac. Godine 1899. Jim Jeffries je izazvao Boba Fitzsimmonsa u namjeri da mu preotme naslov svjetskog prvaka u superteškoj kategoriji - i to na Coney Islandu. Naš je zajednički imetak tada iznosio 250 000 dolara, i ja sam ga nakanio čitavog staviti na izazi-vača Jeffriesa, i to uz vrlo visok omjer. Darius je skoro poludio od bijesa sve dok mu nisam objasnio što sam smislio.

Bio sam naime opazio da borci između rundi

49

uvijek iz boca ispijaju goleme gutljaje vode, koju potom ponekad, ali ne i~ uvijek, ispljunu. Sad je Darius prema mojim uputama, prerušen u sportskog reportera, Fitzsimmonsovu bocu naprosto zamijenio drugom, začinjenom sedativom. I tako ga je Jeffries nokautirao. I tako sam ja digao milijun dolara. Iste je te godine Jeffries obranio naslov protiv Sailora Toma Sharkeyja u Atletskom klubu Coney Island. Ista psina, isti plod. Siroti Sharkey. Tako smo zaradili 2 milijuna. Sad je već bilo vrijeme da krenem dalje uz otok i dalje uz tržište, zato što sam već poduže proučavao poslovanje jednog još divlijeg i bezakonju još prepuštenijeg karnevala, a u svrhu stjecanja novca. Riječ je o Newyorškoj burzi. Pa ipak sam morao na Coney Islandu iskopati još jednu i zadnju zlatnu žilu.

“ Dva mešetara, neki Frederic Thompson i Skip Dundy, bila su si zabila u glavu da otvore treći i još veći zabavni park. Prvi je bio inženjer i pijanica, a drugi novčar kojem se već kimalo pod nogama. Njihova je potreba za novcem bila tolika da su iz banaka već izvukli više nego što vrijede. Sad smo Darius i ja stvorili fiktivnu kompaniju, kreditnu korporaciju, koja ih je zapanjila ponudivši im neosigurani zajam s nultom kamatnom stopom. Ali je zato E.M. Corporation od njih tražila 10 posto od prometa Luna Parka kroz deset godina. Oni su pristali. Drugo im, uostalom, nije ni preostalo. Bilo im je ili to ili bankrot tek napol dovršenog zabavišta. Luna Park se otvorio 2. svibnja 1903. U 9.00 ujutro Thompson i Dundy su bili pred bankrotom. Do smiraja su već vratili sve svoje dugove - ne izuzevši one prema meni. U prva je četiri mjeseca Luna Park napravio 5 milijuna dolara prometa.

50

Poslije se zadržao na m~lijun mjesečno i još je na tome. Do tada smo se već bili preselili na Manhattan.

Krenuo sam iz skromne kuće od pješčenjaka, u kojoj sam većinom i boravio, jer mi tu klaunsko ruho ne bi bilo ni od kakve koristi. Darius je u moje ime počeo igrati na burzi, slijedeći moje upute, budući da sam ja cijedio oči nad izvješćima korporacija i detaljima novih emisija dionica. Uskoro je postalo jasno da je u ovoj zapanjujućoj zemlji sve u stadiju silnog poleta. Nove ideje i projekti, ako bi ih čovjek samo vješto prezentirao, smjesta su dobivale financijera. Ekonomija se širila sumanutom brzinom, nadirući na zapad i onda opet na zapad. S

nicanjem svake nove industrije javljala se potražnja za sirovinama, kao i za brodovima i prugama koji će ih dopreмати te odvoziti proizvode na gladna tržišta.

Za godina što sam ih proveo na Coney Islandu u zemlju su se ulili milijuni doseljenika iz svih zemalja na istoku i zapadu. Lower East Side, koji mi je sad skoro pod terasom, bio je i ostao golem kotao u kojemu sve vri od svih mogućih rasa i vjera što se tiskaju jedne uz drugu u bijedi, nasilju, zločinu i poroku. A samo milju-dvije dalje velebogatuni imaju svoje dvorce, svoje kočije i svoju ljubljenu operu.

Do 1903., nakon nekoliko nezgoda, uspio sam ipak svladati finese tržišta dionica i shvatiti kako su giganti poput Pierpont Morgana stvorili svoja bogatstva. Zato sam se, kao i oni, bacio na ugljen u West Virginiji, čelik u Pittsburghu, pruge u Texasu, pomorsko prevoznništvo iz Savannaha via Baltimorea do Bostona, na srebro u New Mexico i

51

nekretnine po čitavom Manhattan Islandu. Ali ja sam od njih postao i tvrdi i bolji, i to zato što sam se sav odao štovanju jedinog istinskog boga, a kojemu me priveo Darius. Jer to je Mamon, bog zlata, koji ne dopušta ni milost, ni milosrde, ni sućut ni obzire. I nema te udovice, ni tog djeteta, ni tog jadnika siromaška kojeg ne bi trebalo nagnječiti još malo za samo još nekoliko zrnaca te dragocjene kovine koja toliko raduje Gospodara. Jer sa zlatom dolazi moć, a s njom još više zlata, u veličanstvenom kruženju koje vodi osvojenju svijeta.

Ja u svemu jesam i ostajem Dariusov učitelj i u svemu ga nadilazim. U svemu osim u jednom. Jer nikad na ovom planetu nije stvoren hladniji i okrutniji čovjek. Kreatura mrtvija u duši njime nije nikad hodila. U tome me nadilazi. Pa ipak on ima i svojih slabosti. Zapravo samo jednu. Jedne večeri, radoznao kamo u rijetkim zgodama nestaje, dao sam ga slijediti. A on je otišao u nekakvu jazbinu u maurskoj koloniji, gdje je pušio hašiš dok nije pao u nekakav trans. I čini se da mu je to jedina mana. Nekoć sam vjerovao da bismo mogli postati prijatelji, ali sam već odavno shvatio da on ima samo jednog; njegovo ga slavljenje zlata proždire i danju i noću, te on sa mnom ostaje i vjeran mi je samo zato što ja to zlato znam ispredati u beskrajnim količinama.

Do 1903. skupio sam već dovoljno da se prihvatim izgradnje E.M. Towera, najvišeg nebodera u New Yorku, na praznom gradilištu u Park Rowu. Bio je dovršen 1904., sa svojih četrdeset katova od čelika, betona, stakla i granita. A najljepše je od svega da je sve to isplatilo trideset sedam katova ispod mene, i da im se vrijednost podvostručila.

52

Tako ostaje jedan kat za namještenike korporacije, povezane telefonom i ~teleprinterom s tržištima; zatim kat iznad toga podijeljen popola na Dariusove odaje i korporacijsku dvoranu za konferencije; a iznad svega je toga moj penthouse čija gornja terasa dominira svime dokle seže oko, a ipak se brine i za to da mene samog ne vidi nitko.

I tako... moj kavez na kotačima, moji mračni podrumi pretvorili su se u orlovsko gnijezdo na nebu, po kojemu mogu šetati bez maske i nitko mi ne može vidjeti lice doneseno iz pakla, osim galebova u prolazu i vjetra s juga.

A otuda ja mogu vidjeti čak i napokon dovršen i sjajan krov jedinog mog kaprica, jedinog mojeg projekta koji nije posvećen gomilanju novca nego zadovoljenju osвете.

U velikoj daljini, na West Thirty-fourth Streetu stoji netom dovršena Manhattanska opera, rival koji će za tri koplja nadići snobovski Metropolitan. Kad sam stigao ovamo, poželio sam opet pogledati operu, ali mi je za to, naravno, trebala zastrta loža u Metu. Njihov odbor, kojim je dominirala gospoc~a Astor i njezini pripuzi iz društvene kronike, iz proklete Četiri stotine, zatražili su da osobno dodem na razgovor. Što je, dakako, bilo nemoguće. Zato sam poslao Dariusa, ali ga oni nisu htjeli primiti, nego su zatražili da me vide i osobno, licem u lice. Ali će mi skupo platiti tu uvredu. Jer sam našao još jednog ljubitelja opere kog su otepli. Oscar Hammerstein, koji je već jednom bio otvorio operu pa propao, sad je financirao i smišljao novu. A ja sam mu postao nevidljivim partnerom. Kuća će se otvoriti u prosincu i Metom će brisati pod. Nisam žalio troška.

Zvijezda će mi biti veliki

53

Gonci, ali više od svega , sama Melba, da, Melba će tu doći i pjevati. Baš u ovom času Hammerstein je u Garnierovu Grand Hotelu na Boulevard des Capucinesu u Parizu, gdje troši moj novac samo da je dovede u New York.

Što je nečuven podvig. Natjerat ću te snobove, Vanderbiltove, Rockefellerere, Whitneye, Goulde, Astore i Morgane da pužu na trbuhu, samo da čuju veliku Melbu.

Što se tiče ostalog, pogledao sam malo prema van i prema dolje. O da, i prema natrag. Život ispunjen bolom i odbacivanjem, strahom i mržnjom: vas prema meni i mene prema vama. U svemu je tome samo jedan čovjek prema meni pokazao malo ljubavi, odveo me iz kaveza u podrum i onda na brod, kad su me svi ostali lovili kao ishajkanu liju; bila je to žena koja mi ja bila kao mati koju sam jedva i imao i upoznao.

I još jedna žena, koju sam volio, no koja nije mogla zavoljeti mene. Prezireš li me i zbog toga, rode ljudski?

Zato što nisam mogao postići da me žena zavoli kao muškarca? Pa ipak je bio jedan trenutak, jedan vrlo kratak časak, kao onaj "jedan sat opak i sladak silno" Chestertonova magarca, kad sam pomislio da bih mogao biti voljen... Pepeo, ugarci, ništa. Nešto čega neće biti. Nikada. I stoga mi preostaje samo još jedna ljubav, pobožnost prema Gospodaru koji me nikad nije iznevjerio. I njega ću štovati i slaviti čitav svoj život.

54

TRI

Oč~a”~rmanda Dufoura

Broadway, New York City, listopada 1906.

O, kako mrzim taj grad. Nikad nisam ni trebao doći. Po što sam napokon i dolazio? Doc~oh da ispunim želju neke pariške samrtnice koja, po svemu što mi je poznato, i nije morala biti sasvim pri sebi. I zbog kese napoleondora, da, i zbog toga. Ali bez obzira i na to, nisam ih ni trebao uzeti.

I gdje je taj čovjek kojem bih trebao predati pismo koje nema nikakvog smisla? Otac mi je Sebastien znao reći samo da je jezivo izobličen, te stoga upadljiv. A zapravo je obratno: potpuno je nevidljiv.

Iz dana sam u dan sve uvjereniji da on nikad nije ni stigao ovamo. Nema dvojbe da ga službenici na Ellis Islandu nisu pustili. Otišao sam onamo kakav kaos. Kao da se u tu zemlju slijeva čitav jedan svijet sirotinje i beskućnika, a većina od njih tu odmah i ostaje, u tom groznom gradu. Nikad u životu nisam vidio toliko propaliteta; to su čitave kolone dronjavih izbjeglica, smrdljivih, pače i ušljivih nakon puta u memli brodske utrobe, i svi oni u rukama stežu trošne smotuljke sa svom svojom svjetskom imovinom, pa prolaze u beskrajnim redovima kroz te sumorne zgrade na tom

55

otoku beznada. A iznad svih se njih, na drugom otoku, diže kip kojeg smo~ im mi dali. Dama sa zubljom.

Trebali smo reći Bartholdiju da svoj prokleti kipec ostavi u Francuskoj a Jenkijima dadne nešto drugo. Možda dobru zbirku Larousseovih rječnika, eda napokon nauče neki civilizirani jezik.

Ali ne, mi smo im morali dati nešto simbolično. A oni su to sada pretvorili u magnet za sav klatež Evrope i još mnogo šire, i svi su oni sad nagrnuli ovamo u potrazi za boljim životom. Quelle blagve! Ma oni su sto gradi ljudi, ti Jenkiji. Kako to oni misle stvoriti naciju kad pripuštaju takve ljude? Društveni otpad svih zemalja od Bantry Baya do Brest Litovska, od Trondheima do Taormine. Što oni misle? Da će jednoga dana iz tog ološa stvoriti bogatu i moćnu naciju?

Pošao sam potražiti šefa imigracije. Hvala dragom Bogu, pri ruci mu se našao i netko tko govori francuski. Ali on mi je rekao da unatoč tome što vraćaju tek malobrojne, ipak odbacuju ljude očito bolesne i deformirane, pa se tako onaj moj zacijelo našao među njima. Ali čak i da je uspio ući, od tada je prošlo dvanaest godina. Tko zna gdje je onda sad u toj zemlji, a u njoj ima pet tisuća kilometara od istoka do zapada.

I tako sam se vratio gradskoj upravi, no ondje su mi ukazali na činjenicu da grad ima pet predgrada i praktički nikakvu boravišnu arhivu. Moj je čovjek mogao biti u Brooklynu, Queensu, Bronxu, Staten Islandu. I tako mi nije preostalo drugo nego da ostanem na Manhattan Islandu i potražim tog bjegunca pred pravdom. Kakva zadaća za valjanog Francuza!

U spisima su gradske vijećnice imali popis

56

tuceta Muhlheima, i ja sam ih sve provjerio. Da se slučajno zvao Smith, pošao bih kući. Tu imaju puno telefona, i popis njihovih vlasnika, ali među njima nema Erika Muhlheima. Upitao sam i poreznu upravu, ali su mi rekli da su njihovi podaci povjerljivi.

Policija je bila bolja. Našao sam nekog irskog narednika koji mi je rekao da će potražiti, ali da to košta. Znao sam prokleta dobro da će ta "tarifa" završiti u džepu njegovih hlača. On je međutim otišao pa se vratio i rekao mi da nikad nijedan Muhlheim nije imao okapanja s policijom, ali da zato ima pola tuceta Mullera, ako mi to može pomoći. Imbecil.

Na Long Islandu je bio nekakav cirkus, pa sam otišao onamo. Opet ćorak. Pokušao sam i u njihovoj velebnoj bolnici zvanoj Bellevue, ali u njihovim spisima nije bilo ni spomena o čovjeku toli iznakaženom, a koji je ikad zatražio pomoć. A nisam imao pojma kamo bih još mogao otići.

Stanujem u skromnom hotelu u prostranoj ulici iza onog velikog bulevara. Jedem njihove grozne gulaše i pijem to njihovo jezivo pivo. Spavam na uskom ležaju ispunjen željom da sam sada u svom stanu na Ile St. Louisu, toplom i udobnom, i pritisnut uz fine masne butine madame Dufour. Sve je hladnije, a i novca je sve manje. Htio bih se vratiti u svoj ljubljani Pariz, u civilizirani grad gdje ljudi hodaju a ne trče na sve strane, u mjesto gdje kočije voze smireno a ne se utrkuju kao poludjele, i gdje tramvaji nisu opasnost za život i zdravlje.

Da stvar bude još i gora, vjerovao sam da znam izgovoriti bar nekoliko riječi na tom perfidnom Sha 57

kespeareovu jeziku, jer sam i gledao i slušao engleske milorde koji su dolazili na trke svojih konja u Auteuil i Chantilly, ali ovdje svi govore kroz nos i nevjerojatno brzo.

Jučer sam u ovoj ulici naišao na talijansku kavanu gdje služe dobru mochu pa čak i Chianti. Da se razumijemo, nije to Bordeaux, ali bolje i to nego ona jenkijevska konjska pišača od piva. O, gledam je i sada, s druge strane te smrtno opasne ulice. Idem zbog živaca popiti jednu dobru i jaku kavu, a onda se vraćam i rezerviram kartu za povratak.

CETIRI

Dobra sreća ChollXj a Blooma Louise”s Bar, Ugao Fifth Avenue i Tzuenty Eight Streeta, New York City, listopada 1906.

Velim vam, ljudi, ima trenutaka kad je posao reportera u najbržem, najuzbrujanijem gradu na svijetu najsjajnji posao na zemaljskoj kugli. Okny, svi mi znamo da ima i dana i sati kad samo deremo potplate a nemamo što pokazati. Kad nailazimo samo na niti koje nikamo ne vode, intervjuje koje nam odbijaju, i baš nigdje ni na kakvu priču. Istina? Barney, bi mogla pasti još jedna runda piva?

Jest, ima dana da produ bez skandala u vijećnici (ne baš puno, naravno), kad se nitko od slavnih ne razvodi, kad u Centralnom parku osvane zora bez ijednog leša, pa život izgubi sjaj. Tad se čovjek upita: Što ja uopće radim tu, zašto gubim vrijeme? Možda sam zaista trebao preuzeti tatinu trgovinu u Poughkeepsieju. Svi dobro znamo taj osjećaj.

Ali u tome i jest stvar. Zbog toga to i jest bolje od prodavanja muških gaća u Poughkeepsieju. Najednom se iznebuha nešto dogodi, i ako samo imaš klikera, na dohvat ti se ruke nađe velebna priča. Dogodilo mi se to jučer. Moram vam to ispričati. Hvala, Barney.

59

Bilo je to u onoj kavani. Znae Fellinija? Ugao Broadwaya i Twenty-sixth. Loš dan. Potrošio ga uglavnom na trčanje za novom niti o ubojstvu u Central Parku, pa ništa. Gradonačelnikov ured vrišti na detektivski biro a oni nemaju ništa novo, pa su nešto slabe volje i ne vele ništa vrijedno tiska. Preda mnom je perspektiva povratka u uredništvo gradske, i izjave kako nema ništa vrijedno jednog palca jednoga stupca. I tako pomislim, baš me briga, idem na jedan sladoledni kup Pape Fellinija. Koliko taj stavi sirupa. Probali ste? To te drži u pogonu.

Unutra ljudi ovoliko. Uvalim se u zadnji separe. Deset minuta kasnije unutra upada neki tip, jadan kao grijeh.

Osvrne se oko sebe, opazi da sam sam, pa mi pride. Vrlo uljudan. Moj naklon. Kimnem mu glavom. Veli nešto na nekom čudnom narječju. Pokazujem mu na slobodnu stolicu. On sjeda i naručuje kavu. Samo što on to ne izgovara kao kauphy, nego veli kaffay. Konobar je Talijan, tako da mu to ne smeta. Samo što si ja mislim da je tip vjerojatno Francuz. Zašto? Zato što mi baš tako izgleda. I tako, budući da sam uljudan, ja ga pozdravim. Na francuskom.

Govorim li francuski? A je li glavni rabin Židov? No dobro, pomalo govorim. I tako mu velim: "Bon jewer Mon sewer." Samo se trudim biti dobar Newyorčanin.

Ali mislim, sad Frenchie poludi. Baca se u bujicu francuštine tri koplja iznad moje glave. I sav je očajan, samo što ne zaplače. Zavlači ruku u džep pa izvlači pismo, izgleda vrlo važno, s voskom na preklopcu a tu je i nešto kao pečat. I time mi maše ispred nosa.

60

Mislim, u tom se trenutku ja još trudim biti fin s posjetiteljem u nevolji. Ipak me muči napast da pojedem sladoled, bacim bakrenjak i pokupim se otale. Ali umjesto toga si mislim, daj ga k vragu, hajde da pokušamo pomoći tom tipu zato što se čini da mu je dan bio gori nego meni, a to nešto znači. I tako ja zovem Papu Fellinija i pitam ga govori li francuski. Nema teorije. Samo talijanski i engleski, a i engleski na sicilijanski način. I tada se pitam: Tko tu u blizini govori francuski?

I sad, vi biste ljudi na to samo slegnuli ramenima i otišli, nije li tako? I tako bi vam nešto promaklo. Ali ja sam Cholly Bloom, čovjek sa šestim ćutilom. A što stoji samo jednu ulicu dalje, na uglu Twenty-sixth i Fiftha?

Delmonico's. A tko vodi Delmonico's? Pa mislim, Charlie Delmonico. A otkud su došli Delmonicovi? Dobro, iz Švicarske, no tamo govore svim jezicima, pa usprkos tomu što se Charlie rodio u Sjedinjenim, pomislih možda bar malo natuca francuski.

I tako ja iskotrljam Frenchija otale i deset minuta potom evo nas pred najpoznatijim restoranom u čitavim Sjedinjenim Državama. Jeste li ljudi kad bili tamo? Ne? E pa, to vam je nešto sasvim drugo. Uglučani mahagonij, baršun u boji šljive, stolne svjetiljke od masivne mjedi, sve vrlo ozbiljno otmjeno. I skupo. Više nego što si ja mogu priuštiti. I sad dolazi Charlie D. glavom, a zna to i on. Ali to je zaštitni znak velikog ugostitelja, istina? Savršeno ophodjenje, čak i prema uličnom latalici. Lijepo se nakloni i pita čime bi nam mogao pomoći. Ja mu velim da sam naletio na tog Frenchija iz Pariza, i da je u velikoj gabuli 61

zbog nekakvog pisma, ali ja nikako da shvatim o čemu je riječ.

I dobro, Mr. D. postavlja Francuzu nekoliko pristojnih pitanja, na francuskom, i eto ti njega opet, šiša kao iz Gatlingova mitraljeza pa vadi ono pismo. Ja ne razumijem ni riječi, i zato samo zrakam okolo. Pet stolova dalje je Bet a Million Gates, i baš prolazi kroz meni od datulja do čačkalice. A odmah iza njega je Diamond Jim Brady na ranoj večeri s Lillian Russell, koja pak ima dekolte za potopiti Majestic. Usput rečeno, znate li kako Diamond Jim jede? Pričali su mi ali nisam vjerovao; sinoć sam to vidio na vlastite oči. Usadi se u stolac, pa izmjeri točno pet palaca, ni manje ni više, između trbuha i

stola. Poslije toga se više ne miče, nego jede sve dok mu trbuh ne dotakne stol.

U tom je trenutku Charlie D. već obavio posao. Objašnjava mi da je Fenchie zapravo Mon sewer Armand Dufour, pravnik iz Pariza, te da je došao u New York u misiji od ključne važnosti. Treba isporučiti pismo neke samrtnice izvjesnom gospodinu Eriku Muhlheimu, koji možda jest a možda i nije newyorški graclanin. Pokušao je na sve mile moguće načine, ali uvijek ćorak. U tom trenutku, sa mnom je isto. Nikad čuo ni za kog s takvim imenom.

Ali Charlie se gladi po bradi kao da naporno razmišlja, pa mi onda veli:

“Gospodin Bloom” - stvarno formalno - “jeste li kad čuli za E.M. Corporation?” Mislim, sad ja pitam vas, je li papa katolik? Naravno da sam za nju čuo. Nevjerojatno bogata, zapanjujuće moćna i totalno tajanstvena. S više udjela u više poslova na burzi od bilo koga osim 62

J. Pierponta Morgana, a tko je bogatiji od J.P-a? I tako, da se vidi da znam, ja velim: Naravno, s bazom u E.M.

Toweru u Park Rowu.

“Tako je”, veli Mr. D. “Pa mislim, moglo bi se baš dogoditi da se ta ekstremno povučena osoba koja upravlja E.M. Corporationom zove upravo gospodin Muhlheim.” Mislim, kad netko kao Charlie Delmonico veli “moglo bi se baš dogoditi” to znači da je nešto našao, ali to nikad nećete izvući iz njega. Dvije minute potom eto nas opet na ulici, zaustavljam fijaker u prolazu i eto nas laganim kasom prema središtu i Park Rowu.

Vidite li sada, ljudi, zašto reporterski posao može biti najbolji u gradu? Počeo sam tako što sam htio pomoći Frenchiju u nevolji, a sad sam se našao u prilici da možda vidim najnevidljivijeg pustinjaka u New Yorku, nevidljivog čovjeka glavom i bradom. A hoću li? Naručite još jednu pintu zlatnog napitka, pa ću vam reći.

I tako stižemo u Park Row i vozimo se do Towera. I, dečki, je li visok? Ne visok, nego previsok, a vršak samo što mu nije u oblacima. Svi su uredi već zatvoreni, vani je već mrak, ali je predvorje osvijetljeno, i unutra je recepcija s portinom. I tako ja zvonim. On se dolazi raspitati. Ja mu objasnim. On nas pušta u predvorje i zove nekog privatnim ~telefonom. Veza je očito kućna jer

telefonistu ništa ne govori. A onda nekom nešto govori i sluša. Tada veli da mu ostavimo pismo i da će ga on predati.

Ja, naravno, za tako nešto ni čut. Recite gospodinu gore, velim mu ja, da je Mon sewer Dufour prevalio čitav put od Pariza te da je zadužen da pismo preda osobno. Portir veli na telefon nešto u 63

tom smislu, pa mi ga preda;e. Neki glas kaže: "Tko to govori?" Ja velim: "Charles Bloom, Esquire." A glas: "Po kakvom ste vi tu poslu?"

I sad, ne pada mi na pamet da tom glasu kažem da sam iz Hearst Pressa. Već sam odavno stekao dojam da je to pouzdan recept za nogu u trticu. Zato velim da sam newyorški predstavnik Dufour Partnersa, notara iz "Pariza, Francuska". "I po kakvom ste vi tu poslu, gospodine Bloom?" pita taj glas, a zvuči kao da dolazi ravno s Newfoundlandске plićine. Tako mu ja velim opet da moramo predati pismo od eminentne važnosti osobno u ruke gospodina Erika Muhlheima. "Na ovoj adresi ne živi nitko takav," veli glas, "ali ako to pismo ostavite kod portira, ja vas uvjeravam da će stići na svoje odredište." Mislim, ja za tako nešto ni čut. To je laž. Po svemu što znam, možda razgovaram i sa samim gospodinom Nevidljivim. Zato idem na blef. "Samo recite gospodinu Muhlheimu", velim ja, "da to pismo dolazi od..."

"Mme. Giry", kaže pravnik. "Mme. Giry", ponavljam ja u telefon. "Pričekajte", veli glas. Sad mi opet čekamo.

Pa se onda opet vraća na vezu. "Podite liftom na trideset deveti kat." To i činimo. Jeste li vi, ljudi, ikad bili na trideset devetom katu? Ne? Pa mislim, to je doživljaj. Zatvoren u kavez, oko tebe posvuda zvek strojeva, a ti se penješ u nebo. I kako se njiše. Napokon se kavez zaustavlja, ja guram rešetku ustranu i izlazimo. A tu je neki tip, to je taj glas. "Ja sam gospodin Darius", veli on. "Podite za mnom."

Sad nas uvodi u dugu, drvetom obloženu sobu i s konferencijskim stolom, a na njemu sve od srebra.

64

Očito se tu sklapaju poslovi, mrve rivali, kupuju slabići, stvaraju milijuni. Sve jako otmjeno, u stilu Starog Svijeta: Po zidovima su uljane slike, i ja opažam jednu na drugom kraju, višu od ostalih. Tip u šeširu široka oboda, s brkom, čipkanim ovratnikom, i još se smiješi. "Mogu li vidjeti pismo?" pita Darius, pa me fiksira pogledom kao kobra kad odmjerava mošusnog štakora određenog za ručak. Ma dobro, nikad nisam vidio ni kobru ni mošusnog štakora, ali to mogu zamisliti. Kimam glavom Dufouru i on stavlja pismo na uglačani stol između sebe i Dariusa. U tom je čovjeku nešto čudno, od čega mi se odmah ježe dlake na šiji. Sav je u crnom: crni frak, bijela košulja, crna kravata. I lice bijelo kao ta košulja, tanko, usko. Crna kosa i antracitno crne oči koje svjetlucaju ali ne trepću. Rekoh kobra? Da, baš tako nekako.

A sad me slušajte, ljudi, jer je ovo važno. Osjetim potrebu za cigaretom, pa je i zapalim. Pogreška, kriv potez.

Kad je kresnula šibica, Darius kreće na mene kao nož iz korica. "Bez otvorenog plamena, molim vas", obrecne se. "Ugasite cigaretu."

Mislim, ja još stojim na kraju stola, kraj vrata na uglu. Iza mene je stol u obliku polumjeseca naslonjen na zid, i na njemu je srebrna zdjela. Krećem prema njoj da ugasim čik. Iza srebrne zdjele je golem srebrni pladanj, jedan mu je rub na stolu a drugi na zidu, tako da je nagnut pod izvjesnim kutom. I baš kad gasim cigaretu, bacam pogled u pladanj, uglačan kao zrcalo. A na drugom kraju sobe, visoko na zidu, uljana se slika onog nasmije-

šenog tipa promijenila. Lice je tu, da, i šešir široka oboda. Ali ispod tog šešira je lice od kojeg bi od straha i sami Rough Ridersi popadali iz sedla.

65

Ispod šešira je kao nekakva maska koja pokriva tri četvrtine lica. I vidi se samo pola izvijene rane usta. A iza maske, dva oka koja se zabijaju u mene kao bušilice. Sad ja kriknem i okrenem se, i pokažem na sliku na zidu.

“Koji je vrag sad ovo?” dreknem.

“Nasmijani kavalir Fransa Halsaa”, veli Darius. “Ne original, nažalost, on je u Londonu, ali zato vrlo vrijedna kopija.”

I tako mi svega, onaj se nasmijani tipus vratio na svoje mjesto, s brkovima, čipkom i svime. Ali ja nisam lud, znam što sam vidio. No sad, bilo kako bilo, Darius pruža ruku i uzima pismo. “Ja vas uvjeravam”, veli on, “da će gospodin Muhlheim u roku od sat vremena imati ovo pismo.” Tada to isto na francuskom veli Dufouru. Pravnik kima glavom. Ako je njemu tako dobro, što ja tu mogu. Okrećemo se prema vratima. Prije nego što stižem do njih, Darius veli: “Usput rečeno, gospodine Bloom, iz kojih ste vi novina?” Glas kao oštrica britve. “New York American”, promrmljam ja. I odemo mi. Na ulicu, u kola, natrag na Broadway. Iskracam Frenchija gdje je htio da ga odvezem i krećem ravno u uredništvo gradske. Imam priču, ispravno?

Krivo. Noćni urednik samo podiže pogled, i kaže: “Cholly, ti si pijan.” “Što sam ja? Nisam taknuo ni kapljicu”, velim ja. I ispričam mu svoju večerašnju pustolovinu. Od početka do kraja. Kakva priča, ha? Ali on ni čut.

“Okay,” veli, “našao si francuskog pravnika s pismom koje treba predati, i ti si mu u tome pomogao. Ne”š ti priče. I bez duhova. Upravo me nazvao predsjednik E.M. Corporaciona, izvjesni gospodin Darius. Veli 66

da si večeras svratio, osobno mu predao pismo, i onda izgubio glavu i počeo vikati o nekakvim prikazama na zidu. Na pismu zahvaljuje, ali prijeti tužbom ako se počnemo nabacivati blatom na njegovu korporaciju. Usput rečeno, drotovi su upravo pokupili ubojicu iz Central Parka. Uhvaćen na djelu. Silazi dolje i daje ruku.” I tako o svemu nije objavljena ni riječ. Ali vam velim, ljudi, ja nisam lud, a nisam ni pijan. Zaista sam vidio to lice u zidu. Hej, vi pijete s jedinim čovjekom u čitavom New Yorku koji je ikad stvarno vidio Fantoma s Manhattana.

67

PET

Trans mlad ~ Dariusa

Kuća hašiša, Lower East Side, Manhattan, studenog 1906.

Osjećam kako u mene ulazi dim, mek i zavodljiv. Iza zatvorenih očiju ja mogu otići iz tog musavog i otrcanog slama i proći sam kroz vrata percepcije u kraljevstvo Onog kojemu služim.

Dim se razilazi... dug hodnik popločan i obložen masivnim zlatom. O, zadovoljstvo zlata. Dirati ga, milovati, pipati, posjedovati. I prinostiti ga Njemu, bogu zlata, jedinom istinskom božanstvu.

Sve do berberijskih obala, gdje sam ga pronašao, ja nevrijedni sodomit uzdignut do višeg poziva, stalno u potrazi za sve više zlata da mu ga donesem i dima da me odvede pred oči Njegove...

I tako stupam u silne zlatne odaje gdje talioničke peći urlaju i zlatne bujice teku svježije i beskonačne iz svojih kljunova... Još više dima, i dim se talionica miješa s dimom u mojim ustima, grlu, krvi, mozgu. A iz tog dima On će mi progovoriti kao i uvijek...

On će me saslušati, posavjetovati me i uputiti, i

68

kao i uvijek, bit će u pravu... Evo ga, opet je tu, osjećam njegovu prisutnost...

“Gospodaru, silni bože Mamone, padoh na koljena pred tobom. Služio sam ti kako sam najbolje znao i umio sve te duge godine, i donesoh pred prijestolje tvoje mog zamaljskog gospodara i sve njegovo zgromljujuće blago. I sad te molim, poslušaj me, jer mi trebaju tvoj savjet i tvoja pomoć.”

“Čuh, Slugo. Što te muči?”

“Čovjek kojemu služim tu dolje... kao da je u nj ušlo nešto meni neshvatljivo.”

“Objasni.” “Sve otkako ga znam, od trenutka kad mi je pogled prvi put pao na njegovo odvratno lice, njega je tjerala samo jedna opsesija. Koju sam ja poticao i njegovao u svakoj prilici. U svijetu koji mu je, kako ga on vidi, čitav bio dušmanin, on je od svega težio samo uspjehu. A ja sam bio taj koji je tu opsesiju usmjerio na stjecanje novca i novca i novca, pa sam ga tako i priveo u službu tvoju. Nije li sve tako kako sam kazao?”

“Učinio si to sjajno, o, Slugo. Iz dana u dan njegovo blago sve više raste, a ti se brineš da sve ono bude u službi mojoj.”

“Ali odnedavna, o Gospodaru, njega sve više obuzima jedna druga opsesija. Na koju rasipa vrijeme ali i, što je mnogo gore, novac. On misli samo na operu. A u tome nema dobiti.”

“Toliko znam. Besplodna trivijalnost. I koliki je dio svojega bogatstva posvetio tom fetišu?”

“Do sada samo sitan djelić. No ja se bojim da bi ga to moglo skrenuti s njegove posvećenosti stalnom povećavanju tvog zlatnog carstva.”

“Zar je prestao stjecati?”

“Baš naprotiv. U tom ie pogledu sve kako je i bilo. Originalne zamisli, ,veličanstvena strategija, izvanredna domišljatost koja mi povremeno izgleda kao drugi vid - svime time on još raspolaže. Ja i dalje predsjedam sjednicama u konferencijskoj dvorani. Ja sam taj koji, pred licem svijeta, provodim velika preuzimanja kompanija, te fuzijama i ulaganjima gradim stalno sve veće carstvo. Ja sam taj koji uništava slabe i bespomoćne, i veselim se njihovim vapajima. Ja sam taj koji diže stanarine po slamovima, naređuje rušenje kuća i škola da bi se dobilo mjesta za tvornice i ranžirne kolodvore. Ja sam taj koji upokoravam i mitim gradske službenike da bih osigurao njihovu blagonaklonost. Ja sam taj koji potpisuje naloge za kupovinu velikih količina dionica i čitavih blokova vlasničkih udjela u raznim rastućim industrijskim granama diljem zemlje. No upute su ipak uvijek njegove, on je taj koji planira kampanje, i sve što moram učiniti i reći njegovog su uma djelo.”

“I zar mu je razbor počeo zakazivati?”

“Ne, Gospodaru. Besprijekoran je kao i uvijek. Burza je zapanjena smionošću njegove vidovitosti, unatoč tome što misli da im namješta minu.”

“I što te onda muči, o Slugo?”

“Pitam se, o Gospodaru, je li već nastupio čas njemu da ode, a meni da ga naslijedim.”

“Slugo, sjajno si obavio svoj posao, ali i zato što si uvijek slijedio moje naredbe. Ti imaš dara, to je istina, i to ti je oduvijek bilo poznato, i vjeran si samo meni. Ali Erik Muhlheim je više od toga. Rijetko se nalazi takav istinski genij u pitanjima zlata. A on je baš takav, pa i više od toga. Nadahnut samo mržnjom prema Čovjeku, voden tobom

70

koji si u mojoj službi, on nije samo genij za stvaranje blaga, nego je on osim toga imun na svaki obzir, načelo, milosrde, samilost, sućut i, što je najvažnije od svega, kao i ti imun na ljubav. Ljudsko orude o kakvom sanjam.

Jednoga će dana njegov čas uistinu doći, i možda ti naredim da mu dokrajčiš život. Tako da ti, naravno, sve naslijediš. "Sva kraljevstva cijelog svijeta", kako sam to jednom zgodom rekao obraćajući se Drugom. Tebi, sve novčarsko carstvo Amerike. Jesam li te ikad dosad prevario?"

"Nikada, Gospodaru." "A jesi li ti mene izdao?" "Nikada, Gospodaru."

"Onda neka tako i bude. Neka se ovo nastavi još neko vrijeme. A sad mi pričaj još o toj njegovoj novoj opsesiji, kao i razlozima što stoje iza nje."

"Police njegove knjižnice bile su oduvijek krcate operama i njima posvećenim knjigama. Ali kad sam se ja pobrinuo da nikad ne dobije privatnu ložu u Metropolitanu, zastrtu tako da mu se ne vidi lice, on kao da se za to sasvim prestao zanimati. A sad je uložio milijune u rivalsku opernu kuću."

"Do sada je uvijek uspijevaio vratiti uloženo, pa i više od toga."

"Istina, ali je ovaj pothvat siguran gubitak, iako će taj gubitak zacijelo biti ispod jednog postotka njegova ukupnog bogatstva. Ali ima tu i još nešto. Promijenilo mu se raspoloženje."

"Zašto?" "Ne znam, Gospodaru. Znam samo da je to krenulo nakon što je iz Pariza, u kojem je nekoć živio, stiglo tajanstveno pismo."

"Pričaj mi."

"Pojavila su se nekakva dvojica. Jedan odrpani

reporterčić iz newyorških novina, ali on je bio samo vodič. Drugi je bio pravnik iz Francuske. On je imao pismo.

Bio bih ga otvorio, ali me on gledao. Kad su oni otišli, sišao je i uzeo pismo. Sjeo je i pročitao ga za stolom u konferencijskoj dvorani. Pretvarao sam se da sam otišao, ali sam sve gledao kroz pukotinu u vratima. A kad je ustao, kao da se promijenio.”

“A od tada?”

“Prije toga je on bio samo nevidljivi partner iza čovjeka zvanog Hammerstein, koji je bio pravi graditelj i spiritus movens nove opere. Hammerstein je bogat, ali se to ne da usporediti. Muhlheim je bio taj koji je zavještao dovoljno da se dovrši opera.

Ali nakon tog pisma, on se time počeo više baviti. Hammersteina je već poslao u Pariz s bujicom novca da nagovori pjevačicu zvanu Dame Nellie Melba da dođe u New York i nastupi na Novu godinu. A sad je Hammersteinu u Pariz poslao mahnitu poruku te mu naredio da mu pribavi još jednu primadonu, i to veliku Melbinu rivalku, francusku pjevačicu Christine de Chagny.

Sam se počeo upletati u umjetnička pitanja, pa je čak i promijenio prvu, inauguralnu operu, koja je bila Bellinijeva, nekom drugom, te je čak tražio i drukčiju postavu. A što je kruna svega, on noći provodi u mahnitom pisanju...”

“Pisanju čega?”

“Glazbe, Gospodaru. Čujem ga gore, u njegovu penthouseu. Svakog jutra sve novi i novi snopovi glazbe. U sitne sate čujem tonove orgulja što si ih je dao postaviti u dnevnoj sobi. Ja imam potumplane uši; glazba meni ne znači ništa, to je samo besmislena buka. Ali on gore nešto sklada, i to, 72

sva je zgoda, vlastitu operu. Baš je jučer unajmio najbrži brod na Istočnoj obali da mu dosad dovršene dijelove trkom preveze u Pariz. I što da radim?”

“Sve je to ludilo, slugo moj, ali uglavnom bezazleno. Je li u tu bijednu operu uložio još novca?” “Ne, Gospodaru, ali se brinem za svoju baštinu.

Još davno mi se bio zarekao da ću ja, dogodi li mu se što, naslijediti sve njegovo carstvo, njegove stotine milijuna dolara, koje će tako

ostati posvećene služenju tebi. Ali se sada bojim da se možda ne predomišlja.

Mogao bi sve što ima ostaviti nekakvoj zakladi posvećenoj toj njegovoj bijednoj opsjednutosti operom.”

“Budalasti slugo. Ti si njegov usvojeni sin, njegov nasljednik, njegov nastavljač, čovjek kojemu je sudeno da preuzme njegovo carstvo zlata i moći. Zar ti to nije obećao? I, što je mnogo važnije, zar ti to nisam obećao ja? A zar mene itko može pobijediti?”

“Ne, Gospodaru, ti si najviši i jedini bog.” “Onda se umiri. Ali sad, kad sam još jednom razmislio, dopusti da ti kažem i ovo. To nije savjet, nego jasna naredba. Ako ikad stvarno opaziš da bi se moglo dogoditi da ne naslijediš sve što ima - njegov novac, zlato, moć, kraljevstvo - onda ćeš tu opasnost uništiti bez milosti i odgađanja. Jesam li bio dovoljno jasan?”

“Savršeno, Gospodaru. I hvala ti. Sad sam čuo tvoju volju.” 73

v

SEST

Rubrika Ga loy rda Spriggsa

Operne kritike, The New York Times, studenog 1906.

Ljubiteljima opere u New York Cityju, pa i onima na doseg naše velike metropole, dolazim donoseći dobre glase. Upravo je izbio rat.

Ne, nije to ponovno planuo Španjolsko-američki rat u kojem se predsjednik Teddy Roosevelt prije nekoliko godina tako iskazao na San Juan Hillu, već je to rat što je izbio u svijetu opere našega grada. A zašto bi vijest o takvome ratu bila dobra? Zato što će vojnici biti najbolji glasovi što danas postoje na planetu, streljivo će biti novac u množini o kakvoj većina od nas može samo sanjati,~ a dobitnici će biti svi ljubitelji superlativne opere.

No budi mi dopušteno da, prema riječima Kralja Srca u Alisi u Zemlji Čudesas - a newyorška opera počinje sve više nalikovati nedavno izašloj fantaziji Lewisa Carrolla - počnem od početka. Poklonici će operne umjetnosti znati da je u listopadu 1883. Metropolitanska opera otvorila svoja vrata uz svečanu premijeru Gounodova Fausta i tako New York postavila čvrsto na svjetsku scenu; zajedno s Covent Gardenom i La Scalom.

Ali zašto je uopće i otvoren taj veličanstveni

74

dom opere koji, u najvećem svjetskom opemom gledalištu, može primiti ni manje ni više od 3700 ljudi? Zašto -

zato što se kapric udružio s novcem, a to je moćna kombinacija. Najbogatiji među velikašima nove aristokracije ovoga grada duboko su se uvrijedili kad nisu mogli pribaviti privatne i rezervirane lože u staroj Glazbenoj akademiji na Fourteenth Streetu, danas već pokojnoj.

I zato su se udružili, zagrabili duboko u džep, tako da danas mogu redovito uživati u svojoj operi u stilu i komforu na koji su članovi s popisa Četiri stotine gospode Astor već dobro navikli. A koliko nam je tek slavu Met donio kroz godine, što nastavlja činiti i danas pod nadahnutim vodstvom gospodina Heinricha Conreida. No ne rekoš li "rat"? Rekoš, ne porekoš. Jer danas jašući preko obzora dolazi novi Lochinvar da izazove Met čitavom galaksijom imena od kojih naprosto zastaje dah.

Nakon ranijeg propalog pokušaja da otvori vlastitu operu, duhanski milijuner i projektant/graditelj kazališta Oscar Hammerstein upravo je dovršio bogatu i kičenu Manhattansku operu na West Thirty-fourth Streetu. Istina manju, no koja zato raskošnom opremom, bujnim sjedalima i vrhunskom akustikom obećava da će kvantiteti svojega rivala Meta suprotstaviti kvalitetu. No otkud će doći ta kvaliteta? Doista, ni od kog drugog do Dame Nellie Melbe glavom.

Da, to je prva dobra vijest iz tog opernog rata. Dame Nellie, koja je oduvijek tvrdoglavo odbijala prijeći Atlantik, ipak je pristala doći - za honorar od kojeg zastaje dah. Moj visoko pouzdan izvor u Parizu veli mi da ovako glasi priča iza priče.

75

Čitav protekli mjesec ~”ospodin je Hammerstein udvarao australskoj divi u njezinoj rezidenciji u Garnierovu Grand Hotelu, dakle hotelu koji je izgradio isti onaj genij koji je podigao i Parišku operu, u kojoj je Dame Nellie nastupila već toliko puta. Ispočetka je odbijala. On joj je ponudio 1500 dolara po večeri - zamislite samo! Ona je i dalje odbijala. A on je povikao kroz ključanicu na kupaonici, pa još jednom podigao honorar. Na 2500 dolara po nastupu. Nevjerojatno. Pa na 3000 po večeri, u kući koja koristice plaća 15 dolara tjedno ili 3 dolara po predstavi.

Napokon je provalio u njezin privatni salon u Grandu i počeo po podu prosipati novčanice od tisuću franaka.

Usprkos njezinim prosvjedima s tim je nastavio sve dok nije izletio van. Kad je Dame Nellie napokon izbrojala novac, otkrila je da joj je ostavio 100 000 francuskih franaka, ili 20 000 dolara, rasutih po perzijskom sagu. Taj novac sada, koliko sam informiran, stanuje kod Rothschilda u rue Lafitte, ali je napokon ipak

= slomio daminu obranu. Melba je pristala doći. Na I koncu konca, ona je nekoć bila udana za australl skog farmera, pa stoga sigurno zna prepoznati čas da se striže ovca.

I da je to sve, već bi i to izazvalo srčane napade na uglu Broadwaya i Thirty-nintha, u carstvu gospodina Conreida. Ali ima toga još. Jer je gospodin Hammerstein angažirao i Alessandra Goncija, jedinog mogućeg takmaca i kakvoćom i slavom već besmrtnom Enricu Carusu, da bude vodeći tenor na prvoj svečanoj premijeri trećeg prosinca. Kao podrška signoru Gonciju, na jelovnik su stavljena i druga velika imena poput Amadea Bassija i Char

76

lesa Dalmoresa, skupa s baritonima Mariom Anconom i Mauriceom Renaudom, kao i još jednom sopranisticom, Emmom Calve.

Već bi i to bilo dovoljno da čitav New York digne na noge. Ali još nismo gotovi. Duge uši i oštri jezici neko su vrijeme tvrdili da takvu zapanjujuću ekstravaganciju ne bi moglo dopustiti čak ni bogatstvo gospodina Hammersteina. Zacijelo se iza njega krije neki tajni Krez koji udara takt, povlači konce pa onda i nužno plaća račune. Ali tko je taj nevidljivi platiša, fantom s Manhattana? Tko bio da bio, sad je sigurno nadišao samoga sebe u svom pokušaju da nas razmazi. Jer ako postoji jedno ime na koje Nellie Melba reagira kao bik na crvenu krpu, onda je to ime njezine jedine rivalke, mlade i zgromljujuće lijepe francuske plemkinje Chr_istine de Chagny, poznate diljem Italije pod nadimkom La Divina.

Što, već čujem vaš krik, ta nije moguće da dolazi i ona? Ali da, ona dolazi. I tu se krije misterij i dvostruki misterij.

Prvi misterij potječe od činjenice da je La Divina, baš kao Dame Nellie Melba, oduvijek odbijala prijeći Atlantik, jamačno računajući da bi joj takva ekspedicija oduzela previše vremena i stajala je prekomjernih briga.

Baš zbog tog razloga Met nikad i nije uzveličala nijedna od njih. No dok su Dame Nellie zacijelo zavele astronomske svote koje je na nju izlio gospodin Hammerstein, vikontesa de Chagny je široko poznata po svojoj potpunoj imunosti na zov dolara, bez obzira na njihovu količinu.

Ako je bujica dolara bila argument koji je prevagnuo u slučaju australske dame, kakav je bio 77

argument koji je uvjerio , francusku plemkinju? To naprosto ne znamo - zasad.

Naš je drugi misterij razlog nagle promjene umjetničkog kalendara nove Manhattanske opere. Prije nego što je krenuo u Pariz u potragu za najpoznatijim svjetskim divama, gospodin Hammerstein je obznanio kako će inauguralna opera trećeg prosinca biti Bellinijevi 1 Puritani.

Već su se počele izradivati i kulise, a programi su dani u tisak. A sad čujem da nevidljivi platiša zahtijeva promjenu. Odoše 1 Puritani. Umjesto njima, Manhattan će biti otvoren posve novom operom koju

je skladao nepoznat, pače i anoniman kompozitor. Doista je riječ o strašnom riziku, nečem sasvim nečuvenom. Sve je to isuviše zapanjujuće.

Od dviju primadona, koja će biti glavna u tom nepoznatom novom djelu? Jer to ne mogu biti obje. Koja će stići prva? Koja će pjevati s Goncijem pod vatrenom palicom još jedne zvijezde, dirigenta Cleofontea Campaninija?

Jer to ne mogu obje. Kako će Metropolitan uzvratiti udarac sa svojim krajnje riskantnim izborom Salome za otvorenje sezone? I kako se zove to novo, neiskušano djelo koje Manhattan silom želi postaviti kao svoju inauguralnu predstavu? Hoće li ono biti potpuni promašaj?

U New Yorku ima dovoljno hotela najviše kakvoće da dvije primadone ne moraju noćiti pod istim krovom, no što je s brodom? Francuska ima dvije zvijezde, La Savoie i La Lorraine. One će naprosto morati svaka u po jedan od njih. O, ljubitelji opere, kako će biti lijepo doživjeti ovu zimu!!

78

SEDAM

Skolski sat Pierrea de Cha~ny~a

Lorraine, Long Island Sound, 28. studenog 1906.

“Pa dobro, što ćemo danas, Pierre mali? Pa recimo latinski.”

“O, zar baš moramo, oče Joe? Uskoro ulazimo u newyoršku luku. Čuo sam kapetana kad je to rekao mami za doručkom.”

“Ali ovog časa još prolazimo kraj Long Islanda, i da puste obale. Kud god skrene oko, samo pijesak i magla.

Lijepa zgoda da malo ubijamo vrijeme Cezarovim De bello Gallico. Otvori knjigu gdje smo ono stali.”

“Je li to važno, oče Joe?” “Dakako da jest.”

“Ali zašto bi Cezarova provala u Englesku bila važna?”

“Mislim, da si ti rimski legionar koji ulazi u nepoznatu zemlju divljih divljaka, bilo bi ti jasno. A i da si stari Brit, i da vidiš kako rimski orlovi preko plaža marširaju prema tebi, mislio bi isto.”

“Ali ja nisam rimski vojnik, kao što sigurno nisam ni stari Brit. Ja sam moderni Francuz.”

“Za čije sam se valjano obrazovanje, kako akademsko tako i moralno, ja dužan, Bože me oslo 79

bodi, pobrinuti. I tako, Ce,~arov prvi upad na otok koji je on poznao samo pod imenom Britanija. Kreni od vrha stranice.”

““Accidit ut eadem nocte luna esset plena.”“ “Odlično. Sad nam to prevedi.”

““Pala je”... nocte je “noć”... “pala je noć?”“

“Ne, noć nije pala. Jer se to već dogodilo. Nego je on pogledao u nebo. A accidit znači “dogodilo se” ili “slučilo se”. Kreni ponovno.”

““Slučilo se da je iste noći... ovaj... mjesec bio pun?”“

“Upravo tako. A sad da to čujemo na boljem engleskom.”

““Slučaj je htio da te noći bude uštap.”“

“I doista je bio. Budi sretan što si dobio Cezara. On je bio vojnik, pa je i pisao jasnim vojničkim jezikom. A kad dodemo na Ovidija, Horacija, Juvenala i Virgilija, e, tu će biti gimnastike za mozak. A zašto je rekao esset a ne erat?”

“Konjunktiv? “

“Jako dobro. Da se pokaže sumnja. Mjesec i nije morao biti u uštapu, ali je slučaj htio da bude. Zbog toga i konjunktiv. Imao je sreće s mjesecom.” “Zašto, oče Joe?”

“Zato, dječčače, što je u mraku provalio u stranu zemlju. A u to doba još nije bilo jakih reflektora. Ni svjetionika da mu pokažu put kroz grebenje. A morao je naći ravnu i šljunčanu plažu između litica. Stoga mu je mjesečina uvelike pomogla.”

“A je li napao i Irsku?”

“Nije. Stara je Hibernija ostala netaknuta još dvanaest stotina godina, još dugo nakon što ju je sveti Patrik priveo kršćanstvu. A tada je nisu osvojili Rimljani, nego Britanci. A ti si lukavi magarac, 80 mali, jer me pokušavaš skrenuti s Cezara i Galskog rata.”

“Ali zar ne bismo mogli pričati o Irskoj, oče Joe? Dosad sam vidio skoro čitavu Evropu, ali nikad Irsku.”

“O, zašto ne? Cezar bi svoje iskrcavanje mogao obaviti i sutra u Pevensey Bayu. A što bi želio znati?”

“Potječete li vi iz bogate obitelji? Jesu li vaši roditelji imali lijepu kuću i velika imanja kao moji?” “Zaista nisu.

Jer su vlasnici većine velikih

imanja Englezi ili Anglo-Irci. Ali korijeni Kilfoyllovih sežu još u doba prije osvajanja. A moji su bili samo siromašni zemljoradnici.”

“Je li većina Iraca siromašna?”

“Pa mislim, ljudi na selu sasvim sigurno ne jedu srebrnim žlicama. Većinom su to sitni napoličari koji jedva preživljavaju na krpici zemlje. I moji su bili takvi. Ja potječem s malog imanja kraj grada Mullingara. Otac mi je obradivao zemlju od jutra do mraka. Bilo nas je devet na hrpi; ja sam bio drugi sin. Živjeli smo uglavnom o krumpiru pomiješanom s mlijekom naše dvije krave i repi iz polja.”

“Ali ste se vi školovali, oče Joe?”

“Dakako da jesam. Irska možda i jest siromašna, ali se zato diči svojim svecima i učenjacima, pjesnicima i vojnicima, a danas i pokojim svećenikom. Jer Ircima su najprije na pameti ljubav prema Bogu i obrazovanje, tim redom. I tako smo svi išli u seosku školu, koju su vodili svećenici. Bila je tri milje daleko, i išli smo bosu.

Čitavim putem i svaki dan. Ljeti uveče sve do iza mraka, a kad ne bi bilo škole, pomagali smo tati na imanju.

Tada

81

bismo radili zadaću pri ~;vjetlu samo jedne svijeće sve dok ne bismo zaspali. A spavali smo petero nas na jednom krevetu, dok bi se četvero najmanjih skutirilo kod roditelja.”

“Mon Dieu, zar niste imali deset spavaonica?” “Poslušaj me, mladi dječaće, tvoja spavaća soba u ovom chateau veća je od čitave seljačke kuće. Sretniji si nego što i misliš.”

“Prešli ste odonda popriličan put, oče Joe.” “O, dakako da jesam, i danomice se čudim zašto je Gospodin bio tako milostiv prema meni.”

“I pritom ste se školovali.”

“Da, i to valjano. Jer su znanje u nas ucjepljivali kombinacijom strpljivosti, ljubavi i stega. Čitanje i pisanje, račun i latinski, povijest ali ne baš previše zemljopisa, jer svećenici nisu nikad bili nigdje, a pretpostavljalo se da neće ni biti.”

“A zašto ste se vi, oče Joe, odlučili za svećeničko zvanje?”

“Pa mislim, svaki dan prije početka nastave imali bismo misu, a nedjeljom bi, dakako, išli kao čitava obitelj.

Postao sam ministrant i tako je nešto od te mise ušlo i u mene. Gledao bih u veliki drveni kip nad oltarom i mislio, ako je On toliko učinio za mene, onda bih mu možda i ja morao služiti svom dušom i tijelom. U školi sam bio dobar, i kad sam trebao otići, upitao sam imali ikakva izgleda da me pošalju na školovanje za svećenika.

I dobro, znao sam i da će imanje jednoga dana preuzeti moj stariji brat, i tako će trebati hraniti jedna usta manje.

No imao sam sreću. Poslali su me u Mullingar na razgovor, s pisamcem oca 82

Gabriela iz škole, i tako su me primili na sjemenište u Kildareu. Milijama daleko. Kakva pustolovina.”

“Ali sad ste s nama bili u Parizu i Londonu, Sanktpetersburgu i Berlinu.”

“Da, ali to je sada. Kad mi je bilo petnaest, vožnja kočijom do Kildarea bila je velika pustolovina. I tako su me još jednom ispitali i onda prihvatili, i tako sam učio godinama dok nije došao i čas da se zaredim. U mojoj klasi bilo nas je podosta, i tako je iz Dublina došao sam kardinal i nadbiskup da nas sve zaredi. Kad je sve to bilo gotovo, mislio sam da ću otići i provesti život kao skroman župnik

negdje na zapadu, možda u kakvoj zaboravljenoj župi u Connaughtu. I to bih prihvatio vesela srca.

Ali me onda pozvao ravnatelj. Bio je s nekim drugim, meni nepoznatim čovjekom. Ispostavilo se da je to biskup Delaney od Clontarfa i da mu treba privatni tajnik. Rekoše mi da imam sigurnu ruku i lijep rukopis, te bi li mi se svidjela služba. Mislim, to je bilo skoro prelijepo da bi bilo moguće. Imao sam samo dvadeset jednu godinu, a sad su me zvali da živim u biskupskom dvoru i budem tajnik čovjeku odgovornom za čitavu dijecezu.

I tako sam otišao s biskupom Delaneyem, dobrim i svetim čovjekom, i proživio pet godina u Clontarfu i pritom mnogo naučio.”

“A zašto ondje niste i ostali, oče Joe?”

“Mislio sam da će tako biti, bar dok mi Crkva ne nade neki drugi posao. Možda kakvu župu u Dublinu, u Corku ili Waterfordu. Ali se onda opet

upleo slučaj, Deset godina prije toga papski nuncij, papin veleposlanik za čitavu Britaniju, došao je iz Londona obići svoje irske pokrajine i

83

provesti tri dana u Clontarf. On je imao i pratnju, taj kardinal Massini, i jedan je od njih bio monsignor Eamonn Byrne iz Irskog koledža u Rimu. Stalno smo bili zajedno i, sve u svemu, dobro se slagali. Otkrili smo da smo se rodili samo deset milja daleko, samo što je on bio nekoliko godina stariji.

Kardinal je potom otišao svojim putem i ja više nisam mislio o tome. Kad četiri tjedna kasnije eto ti pisma od ravnatelja Irskog kolegija, u kojemu mi nudi mjesto. Biskup Delaney je rekao da mu je žao što odlazim, ali me je blagoslovio i sam nagovorio da iskoristim priliku. I tako sam spremio stvari u svoju jedinu torbu i krenuo vlakom u Dublin. Mislio sam da je velik sve dok me brod i još jedan vlak nisu dovezli u London. Dakako da nikad nisam vidio ništa slično tome, i da sam pomislio da nijedan grad ne može biti ni tako velik ni veleban.

Zatim je slijedio brod do Francuske pa još jedan vlak, ovaj put za Pariz. Još jedan zapanjujući prizor; da ne povjeruješ očima. Napokon me vlak, posljednji u nizu, prevezao preko Alpa i spustio do samog Rima.”

“Rim vas je iznenadio?”

“Zgromio i zapanjio. Tu je bio sam Vatikanski grad, tu je bila Sikstinska kapela, bazilika Sv. Petra... Stajao sam u gomili i gledao odozdo na balon i primio od Njegove Svetosti osobno blagoslov Urbi et orbi. I pitao se kako je dječak s hrpice krumpirišta kraj Mullingara mogao ikad doprijeti tako daleko i uživati tolike povlastice. I tako sam napisao pismo kući, roditeljima, i sve im lijepo is

84

pričao, a oni su to pismo nosili po čitavom selu i svima ga pokazivali pa ~se tako proslavili i sami.”

“Ali zašto sad živite s nama, oče Joe?”

“Još jedna slučajnost, Pierre. Prije šest godina tvoja je mama došla pjevati u Rim. Ja o operi ne znam baš ništa, ali je slučaj htio da se neki Irac, statist u operi, srušio iza kulisa od srčanog napada. Poslali su nekog da otrči po svećenika, a te sam noći baš ja bio na dužnosti. Sirotanu sam još mogao dati samo posljednu pomast, ali je tvoja mama zatražila da ga donesu k njoj u garderobu. I tako smo se upoznali. Ona je bila jako potresena. Pokušao sam je utješiti i objasnio da Bog nije nikada opak, čak ni kada sebi vrati koga od svoje djece. Bio sam se potrudio svladati talijanski i francuski, pa smo tako pričali na francuskom. Nju kao da je iznenadilo da netko govori oba jezika, a osim toga i engleski i gelski.

A mučilo je tvoju mamu i još nešto. Njezina ju je karijera vodila posvuda po Evropi, od Rusije do Španjolske, od Londona do Beča. A tvoj je otac morao provoditi podosta vremena na svojim imanjima u Normandiji. Ti si tad već imao preko šest godina i pretvarao se u malog divljaka, jer su ti putovanja stalno prekidala školovanje, a bio si premlad za licej, no da i nije bilo tako, mama se nije htjela rastati od tebe. Ja sam joj predložio da pronade privatnog učitelja koji bi s njom svuda putovao. Nakon toga sam se vratio u koledž i prihvatio se učenja, ali tvoja mati nije prestala misliti o tome.

Njezino je gostovanje u Rimu trajalo tjedan dana, a dan prije nego što će otići, pozovu mene u ravnateljstvu sobu, kad tamo ona. Očito je ostavila najdublji dojam. Izrazila je želju da ja postanem tvoj 85

učitelj, i to ne samo radi, formalnog obrazovanja, već i moralnog vodstva i ponešto muške stege. Ja sam ostao zabezeknut i htio to otkloniti.

Ravnatelj, mećutim, za to nije htio ni čuti i naprosto mi je to otvoreno naredio. Kako je poslušnost jedan od mojih zavjeta, time je bila bačena kocka. I kao što i sam znaš, od tada sam stalno s tobom, pa ti pokušavam uliti u glavu bar malo znanja i spriječiti da postaneš baš potpuni barbar.”

“I je li vam zbog toga žao, oče Joe?”

“Ne, ni najmanje. Jer tvoj je otac fin čovjek, i to bolji nego što ti misliš, a mama ti je velika dama s izvanrednim bogomdanim talentom. Ja pak, dakako, i stanujem i hranim se i predobro, pa moram stalno činiti pokoru zbog tog života u raskoši, no zato sam se nagledao čudesa. Bilo je tu gradova da ti stane dah, slika i umjetničkih gale-rija koje već spadaju u legendu, opera da se rasplačeš, i sve se to dogodilo meni, dječaku s dva rala krumpirišta!

“

“Meni je drago, oče Joe, što je mama izabrala baš vas.”

“Mislím, hvala ti na tome, ali ćeš se predomisliti kad se opet prihvatimo Cezara i njegova rata u Galiji. Što mora biti smjesta, jer evo ti majke. Dečko, ustani!”

“A što vas dvojica radite tu? Upravo smo skrenuli u luku, sunce je izašlo i spalilo maglu, i sad se s pramca već vidi sav New York kako ide prema nama. Umotajte se u toplo i dodite to vidjeti. Jer je to jedan od najveličanstvenijih prizora na svijetu, i ako budemo odlazili po noći, nikad ga više nećete vidjeti.”

“Po vašoj želji, milostiva gospođo, već idemo.

Ali čini mi se, Pierre, da, ti se još jednom nasmiješila sreća. Za danas smo gotovi s Cezarom.”

“Oče joe?” “Mmm? “

“Hoće li u New Yorku biti velikih pustolovina?” “I više nego dovoljno, jer je kapetan rekao da nas na obali dočekuje gomila gradana. Odsjest ćemo u Waldorf-Astoriji, jednom od najvećih i najpoznatijih hotela na svijetu.

Za pet dana tvoja će mama otvoriti novu novcatu opernu kuću i čitav tjedan, iz večeri u večer, pjevati glavnu ulogu. A mi ćemo u mec~uvremenu, vjerujem, uspjeti malo istražiti grad, pogledati znamenitosti, provozati se novom nadzemnom željeznicom - o svemu sam tome čitao u knjizi što sam je kupio u Le Havreu...

Mislím, Pierre, daj sad vidi ovo! Zar pogled nije baš veličanstven? Putnički parobrodi i remorkeri, teretnjaci i tramperi, škuneri i brodovi s kotačima; kako se, svega mi, ne zabiju jedan u drugog? A evo i nje, vidi, vidi tamo lijevo. Lady with the Lamp glavom, Kip slobode. E moj Pierre, kad bi samo znao koliko ju je sirotinje, što je pobjegla iz Staroga Svijeta, ugledalo kako izranja iz magle i shvatilo da počinje novi život. Milijuni ljudi, među kojima i moji zamljaci. Jer nakon Velike gladi od prije pedeset godina pola se Irske preselilo u New York. Bili su u krmi nabijeni kao stoka, i izlazili na palubu dok se oko njih smrzavao jutarnji zrak, da gledaju kako im taj grad dolazi preko vode i da se pomole Bogu da ih puste u nj.

Od tada su se mnogi od njih preselili dublje u kopno, pa sve tamo do obala Californije da doprinesu izgradnji nove nacije. Pa ipak su mnogi od njih još i danas u New Yorku, Irsko-Amerikanci, i 87

u ovom ih je gradu više nego u Dublinu, Corku i Belfastu zajedno. I zato ću se tu, dečko moj, osjećati kao kod kuće. Možda čak uspijem naći pintu dobrog irskog crnog piva, što mi nije uspjelo već godinama.

Da, New York će za nas biti zaista velika pustolovina, i tko zna što nas sve u njemu čeka. To zna samo Bog, ali nam On neće reći. Stoga to moramo otkriti sami. A sada, vrijeme je da se odemo presvući i pripremiti za svečani doček. Mala će Meg ostati s mamom; ti se samo drži mene čitavim putem do hotela.”

“Okay, oče Joe, kako bi rekli Amerikanci. Okay. Pročitao sam to u knjizi. I vi ćete paziti na mene u New Yorku?”

“Razumije se, dečko moj. Zar to nisam činio uvijek, kad god ti nije bilo oca? A sad poteci. Najljepše odijelo i najljepše ponašanje.”

os~

De~eša Bernarda Smitha

Dopisnik iz luke, New York American, 29. studenog 1906.

Ponudio nam se još jedan dokaz, ako nam je takav ikad i trebao, da je velika newyorška luka postala najveći magnet na kugli zemaljskoj za sve najljepše i najluksuznije putničke parobrode što ih je svijet ikad vidio.

Prije samo tri godine teško da su se više od tri luksuzna parobroda trudila na sjevernoatlantskoj ruti između Evrope i Novoga svijeta. Ta su putovanja bila mukotrpa, i većina je putnika davala prednost ljetnim mjesecima.

Danas su se naši remorkeri i teglenice već razmazili - toliko mogu birati.

Britanski Inman Line danas drži redovitu prugu sa svojim parobrodom City of Paris. Cunard se pak sa svojim rivalima nosi s novom Campanijom i Lucanijom, dok White Star uzvraća udarac svojim brodovima Majestic i Teutonic. Svi se ti Britanci bore za povlasticu prevoženja iz Evrope bogatih i slavnihi koji žele iskusiti gostoprimstvo našeg velebnoga grada.

Jučer je došao red na Compagnie Generale

Transatlantique iz Le Havrea, Francuska, da pošalje

89

dragulj iz svoje krune, parobrod La Lorraine, brod blizanac podjednako raskošne La Savoie, da zauzme svoj rezervirani molo na Hudsonu. Ne samo da su mjesta na njoj bila ograničena na kremu najvišeg francuskog društva, nego nam je Lorraine ovaj put donijela i jednu dodatnu i sasvim posebnu nagradu.

Malo je čudno što je sve od doručka, još prije nego što je francuski brod i prošao Roads i zaobišao vršak Battery Pointa, mnoštvo privatnih karuca i fijakera počelo zakrčivati Canal i Morton Street, kad su radoznalci iz palača u predgrađu počeli tražiti mjesto da mogu zapljeskati, u newyorškom stilu, našoj gošći.

A tko je ona? Pa molim, nitko drugi doli Christine, vikontesa de Chagny, koju mnogi smatraju najvećom opernom sopranisticom svijeta - ali nemojte to reći Dame Nellie Melbi, koja dolazi za deset dana!

Kad je izašlo sunce i otkrilo La Lorraine, oko koje su se pleli njezini remorkeri, kako polako ulazi krmom na svoj vez na Hudsonu, gat 42 Francuske linije već je bio sav prekriven zastavicama i krasila ga je mnoga tricolore.

Kad nas je La Lorraine pozdravila s tri silna piska svoje parne sirene za maglu, a manji joj brodovi uzvodno i nizvodno odgovorili na isti način, mjesto je među mnoštvom što je izvijalo vratove vrijedilo suhoga zlata. Na čelu je gata bio podignut podij, s kojeg su visjele francuska zastava i Old Glory. S njega je gradonačelnik George B. McClellan trebao Mme. de Chagny formalno zaželjeti dobrodošlicu u New York samo pet dana prije njezina

planiranog nastupa kao ~lavne pjevačice u inauguralnoj operi nove Manhattanske opere.

Oko dna podija skupilo se bilo čitavo more sjajnih cilindara i lepršavih ženskih šešira, jer je polovica newyorškog društva jedva čekala da baci makar samo jedan pogled na zvijezdu koja nam je došla u pohode. Na susjednim gatovima lučki radnici i pretovarivači, koji zacijelo nikad nisu čuli ni za operu ni za sopran, sad su se, da zadovolje radoznalost, verali po dizalicama. Prije no što je La Lorraine na molo i bacila svoju prvu cimu, sve grac~evine duž čitavog mola već su se crnjele od ljudi. Osoblje je Francuske linije razvuklo dug crveni sag od podija pa sve do dna mostića čim se ovaj našao na svome mjestu.

Službenici carine pohitali su prema mostiću da s divom i njezinom pratnjom obave nužne formalnosti u privatnosti njezina salona baš u času kad je, s pompom primjerenom okolnostima, na početak gata stigao gradonačelnik u pratnji odreda Newyorških najboljih momaka u modrim kaputićima. Njega i šefove City Halla i Tammany Halla koji su stigli s njim ispratili su kroz mnoštvo, nakon čega su se uspeli na podij, a policijska je glazba zasvirala "The Star Spangled Banner". Kad su gradonačelnik i gradski dostojanstvenici zauzeli mjesta na govornici, okrenutoj niz molo i prema donjem kraju mostića, svi su šeširi pošli dolje.

Što se tiče mene, ja sam se izmakao razizemnoj novinarskoj ogradi i zaposjeo prozor na katu skladišta odmah na čelu gata, pa sam otuda mogao promatrati sva zbivanja, da bih čitateljima Americana mogao što vjernije opisati što se stvarno dogodilo.

91

Na samoj La Lorraine putnici prve klase sve su to promatrali s gornjih paluba, uživajući pogled kao iz loža, no ne mogavši se iskrcati sve dok svečani doček ne bude gotov. U donjim sam prozorčićima, međutim, vidio i lica putnika iz krmenog potpalublja. I oni su zurili da vide što se to zbiva.

Nekoliko minuta prije deset s La Lorraine se začuo nekakav žagor kad su kapetan i družina časnika ispratili samo jednu osobu do vrha mostića. Nakon srdačnog pozdrava svojim francuskim sunarodnjacima, madame de Chagny je krenula niz mostić ususret svom prvom doticaju s američkim tlom. Tu ju je, da je pozdravi, već čekao gospodin Oscar Hammerstein, impresario koji i vodi i posjeduje Manhattansku operu, i čija je uporna odanost cilju i uspjela preko Atlantika dovabiti i vikontesu i Dame Neille, i to zimi, da nam dodu zapjevati.

Napravivši gestu iz Staroga svijeta, koja se sve rjede vida u našem društvu, gospodin Hammerstein se naklonio i poljubio joj ispruženu ruku. Začuo sa glasni "Ooooooh" i pokoji zvižduk radnika što su visjeli s okolnih dizalica, ali je raspoloženje bilo prije veselo negoli podrugljivo, pa je tu gestu popratila salva pljeska - on je došao iz redova svilenih cilindara skupljenih oko podija.

Kad je stigla do crvenog saga, Mme. de Chagny se okrenula i, uhvativši pod ruku gospodina Hammersteina, produžila čitavim gatom prema podiju. A pritom je, i to s pronicavošću koja će je jamačno navesti da ude u trku za mjesto gradonačelnika McClellana, mahanjem ruku i blistavim smiješkom pozdravila lučke radnike na sanducima i one što su visjeli s traverza kranova. Oni su joj odgovorili novim zvižducima, no ovaj put velikog uvažavanja.

92

Kako je nitko od njih nikad neće čuti kako pjeva, ova je gesta primljena iznimno dobro.

Zahvaljujući jakom dalekozoru, sa svog sam prozora na katu mogao sam sasvim jasno razabrati damu. Sa svoje trideset i dvije godine veoma je lijepa, šik i okretna. Poznato je da se mnogi ljubitelji opere pitaju kako se tako veličanstven glas može kriti u tako živahnom stasu. Na sebi je imala, od ramena pa do gležanja - jer je temperatura, unatoč suncu, bila tek nešto iznad ledišta kožnim vrpcama urešen i u struku stegnut ogrtač od krvavo crvenog baršuna, porubljen oko vrata, na skutovima i manžetama nercom, te kružni šešir, u kozačkom stilu, od istoga krzna. Kosu je bila skupila u uredni šinjon na šiji. Dame iz New York Cityja koje prate modu, kad se ta dama prošeće Peacock Alleyjem, morat će jako pripaziti da im ne preotme slavu.

Iza nje sam opazio njezinu upadljivo malenu i tihu pratnju kako se spušta mostićem. U njoj su bili privatna sobarica i negdašnja kolegica Mlle. Giry, dva tajnika zadužena za korespondenciju i organizaciju puta, njezin sin Pierre, lijepi dečkić od dvanaest godina, njegov privatni učitelj, irski svećenik u crnoj mantiji i šeširu široka oboda, mladolik te široka i otvorena smiješka.

Kad su dami pomogli da se uspne na podij, gradonačelnik McClellan se s njom rukovao, u američkom stilu, pa otpočeo svoju formalnu dobrodošlicu, nešto što će za deset dana morati ponoviti pred jednom Australkom, Dame Nellie Melbom. Ipak, ako je bilo imalo bojazni da bi Mme. de Chagny mogla ne shvatiti što se govori, one su se brzo ra-

zišle, Nije joj trebalo prevođac pa je čak, kad je gra

93

donačelnik bio gotov, stupil~ na čelo podija i svima nam se najljepše zahvalila tečnim engleskim s dražesnim francuskim izgovorom.

A to što nam je htjela reći, iznenadilo nas je koliko nam i polaskalo. Nakon što je zahvalila i gradu i gradonačelniku na vrlo dirljivom dočeku, potvrdila je da je došla pjevati samo jedan tjedan u inauguralnoj operi u Manhattanskoj operi, te da je spomenuto djelo posve nova opera, koju još nitko nije čuo, a iz pera nepoznatog američkog skladatelja.

A onda je otkrila i nove pojedinosti. Priča je smještena u Američki gradanski rat i zove se Andeo od Shiloha, a tema je sukob između ljubavi i dužnosti južnjačke ljepotice zaljubljene u časnika Unije. Ona će pjevati ulogu Eugenie Delarue. Potom je dodala da je i libreto i note vidjela u Parizu u rukopisnom obliku, te da ju je samo ljepota tog djela natjerala da promijeni itinerer i prijede Atlantik. Implikacija je očito bila da pri donošenju odluke novac nije igrao nikakvu ulogu, što je dugi nos Dame Nellie Melbi. Sad je ponovno radni narod na dizalicama oko gata zanijemio dok je govorila, udario u dugo klicanje i popratio ga mnogim zvižducima, koji bi bili vrlo nepristojni da nisu tako očito izražavali divljenje. Ona im je još jednom mahnula pa se okrenula da side niza stube s druge strane i popne se u kočiju koja ju je već čekala.

I u tom trenutku, u toj do tada vrlo pažljivo izrežiranoj i besprijekorno vodenoj ceremoniji, došlo je do dva događaja koja - ne mogu to dovoljno naglasiti - svakako ne pripadaju predviđenom scenariju. Prvi je bio zbunjujući, i vidjeli

su ga tek malobrojni; drugi je međutim izazvao salve smijeha.

Tko zna zbog čega, ali dok je ona govorila, pogled mi je odlutao s podija ispred mene, i tada sam ugledao kako na krovu velikog skladišta, točno meni nasuprot, stoji čudna pojava. Bio je to čovjek; stajao je sasvim nepomično i gledao u dubinu. Na glavi je imao šešir široka oboda, te je bio sav umotan u široki ogrtač koji se oko njega vijorio na vjetru. U toj je samotnoj pojavi bilo nešto čudno i na maglovit način zloslutno, dok je stajao tako, visoko iznad nas, i promatrao damu iz Francuske kako drži svoj govor. Kako je dospio ondje a da ga nitko nije vidio? I što to radi? Zašto nije s ostatkom mnoštva?

Uperio sam u nj dvogled. On je zacijelo opazio odblijesak sunca od leća jer je najednom podigao oči i uzvratio mi pogled. Tada sam opazio da na licu ima masku, i učinilo mi se da me kroz otvore za oči nekoliko trenutaka pogledao divlje i neprijateljski. Začuo sam nekoliko povika lučkih radnika koji su se još držali za hladni čelik dizalica, i ugledao uprte prste. Ali u trenutku kad su oni dolje počeli podizati pogled, on je već bio nestao, i to brzinom koja izmiče svakom objašnjenju. U jednom je trenutku bio tamo, a u drugom se vidjelo samo golo nebo.

Nestao je kao da ga nikad nije ni bilo.

Nakon nekoliko trenutaka lagana zebnja koju je ta prikaza možda izazvala bila je odagnana lavinom aplauza i smijeha odozdo. Mme. de Chagny je upravo izašla sa stražnje strane uzdignute govornice i pošla prema fijakeru s livriranom poslugom, a koji joj je bio pripravo gospodin Hammerstein.

Gradonačelnik i gradski oci zaostali su nekoliko

koraka. Svi su opazili da između gošće i kočije, izvan dosega crvenog sarga, leži velika lokva napol otopljene bljuzge, koja je očito zaostala još od jučerašnjeg snijega.

Jake muške cipele tu ne bi mnogo okolišale, no što reći o otmjenim cipelicama francuske plemkinje? Gradske vlasti New York Cityja stajale su i očajno zurile, ali su bile posve bespomoćne. A onda sam vidio nekog mladića kako je preskočio preko ograde što okružuje novinarski prostor. Na sebi je imao kaput, ali mu je preko ruke bilo prebačeno još nešto, a za što se uskoro otkrilo da je veliki večernji plašt. Zamahnuo je i njime opisao luk, i on je pao točno preko bljuzge što je stajala između operne zvijezde i otvorenih vrata njezinih kočija. Dama je bljesnula briljantnim smiješkom, stupila na plašt i za dva se časka našla u kočijama, a kočijaš je zatvorio vrata.

Mladić je podigao svoj promočeni i zablaceni plašt te izmijenio nekoliko riječi s licem uokvirenim prozorom, a onda su kočije otandrakale. Gradonačelnik McClellan zahvalno je potapšao mladića po ramenu, i kad se ovaj okrenuo, opazio sam da to nije nitko drugi doli moj mladi kolega baš iz ovih novina.

Ali, što se veli, sve je dobro što se dobro svrši, a dobrodošlica je New Yorka dami iz Pariza završila neobično dobro. Sad je ona pohranjena u najboljem apartmanu Waldorf-Astorije, i pred njom je pet dana proba i čuvanja glasa prije njezina - u to nimalo ne sumnjamo - trijumfalnoga debija u Manhattanskoj operi trećega prosinca.

96

U mećuvremenu slutim da će moj izvjesni mladi kolega iz gradske rubrike objašnjavati na sve strane kako duh Raleigha još nije sasvim umro!

DEVET

Žrtva Cholx,j a Blooma

Louieov bar, ugao Fifth Avenue i Twenty eight Streetn, New York City, 29. studenog 1906.

Ljudi, jesam li vam ikad slučajno rekao da je posao reportera u New Yorku najsilniji na svijetu? Jesam? Mislim, onda mi oprostite, no morat ću to reći još jednom. A osim toga mi morate oprostiti i zato što častim. Barney, može amo još jedna runda piva?

Pazite dobro, u tom poslu morate imati nos, energiju i domišljatost koja graniči s genijalnošću, i baš zato vam i velim da taj posao ima sve. Hoću reći, uzmimo ono jučer. Je li tko od vas jučer bio na gatu 42? A trebali ste biti.

Kakav spektakl, kakav događaj. Jeste čitali današnji prikaz u Americanu? Utoliko bolje po tebe, Harry, i to znači da bar netko ovdje čita pristojne novine pa makar i radio za Post.

I sad, moram reći da to zapravo i nije moj posao. Tamo je već bio naš lučki radnik koji je trebao napisati čitav izvještaj. Ali meni to jutro nisu dali nikakva posla, pa sam pomislio da ipak odem i, dečki, bome je upalilo.

Mislim, vi biste ostali spavati čitavo jutro. Eto što sam mislio pod 98 onim energija; da bi ti se u životu nasmiješila sreća, moraš biti vani i okolo. A jesam li bio? O, da.

Netko mi je rekao da na Gatu 42 pristaje francuski parobrod Lorraine, te da nam donosi tu pjevnu francusku damu, za koju ja istina nikad nisam ni čuo, ali koja je veliki bagel u svijetu opere. Mme. Christine de Chagny. I sad, ja još nikad u životu nisam bio u operi, ali sam pomislio, pa što onda? Ona je velika zvijezda, nitko joj ne može ni prići radi intervjua, pa ću zato poći i malo baciti oko. Osim toga, zadnji put kad sam vadio nekog Frenchija iz smole, skoro sam pokupio vrhnje, što bih i učinio da naš urednik gradske nije schlemiel s četiri zvjezdice.

Pričao sam vam o tome? O sablasnom događaju u E.M. Toweru? Pa dobro, sad uši gore, jer ovo postaje još sablasnije. Zar bih vam ja lagao? A je li muftija musliman?

Spustio sam se na gat malo iza devet. La Lorraine je pristajala krmom. Vremena kao u priči, ta pristajanja uvijek traju do vječnosti. I tako mahnem propusnicom drotovima i preskočim preko novinarske ograde. Očito je dobro što sam se pojavio. Jer ovo će očit biti veliki svečani doček - gradonačelnik McClellan, gradski oci, Tammany Hall, svi redom. Znao sam da će čitav taj cirkus pokrivati naš lučki dopisnik, kojeg uskoro i opazih na prozoru na katu, otkud je bolji pogled.

Dobro, sad sviraju himne i ta francuska dama silazi na obalu, pa maše gomili i svi sretni, svi zadovoljni. Pa onda govori, prvo gradonačelnik, pa dama, pa onda ona napokon silazi s podija i kreće prema kočijama. Sad problem.

Između nje i kola slučajno se stvorila velika lokva bljuzge, a crveni sag nije dotekao,

Ljudi, trebali ste to vidjeti. Kočijaš otvorio vrata široko kao gradonačelnikova usta. McClellan i onaj operator Oscar Hammerstein, svaki s druge strane francuske pjevačice, pa ne znaju što dalje.

I sad se događa nešto čudno. Osjećam kako me je netko munuo laktom i gurnuo s leđa, i netko mi prebacuje nešto preko ruke, nešto što je stajalo na ogradi. Tko god da je to bio, nestade ga u sekundi. Nikad ga nisam ni vidio. Ali to što mi visi preko ruke, to vam je stari operni plašt, pljesniv i sav poderan, ništa što bi čovjek nosio ili obukao u taj jutarnji sat, ako bi ikad. A onda sam se sjetio da sam kao klinac dobio knjigu junaci kroz stoljeća sa slikama. I unutra je bio neki tip Raleigh mislim da je ime dobio po glavnom gradu North Caroline. No mislim, taj tip je jednom skinuo plašt i bacio ga preko lokve točno pred englesku kraljicu Elizabetu, i nakon toga se nije ni osvrnuo.

I tako si ja mislim: “Ako je to bilo dobro za Raleigha, onda je valjda dobro i za malog gospode Bloom”, i tako ti ja skačem preko ograde oko novinarske zone i stavljam ogrtač u onu bljuzgu točno pred noge te vikontese, što li je već. Mislim, njoj to lijepo palo. Prešla je ravno preko njega i ušla u kola. Podignem ja onaj mokri plašt i vidim je kako mi se smiješi kroz otvoren prozor. Pa pomislim: “Tko riskira, profitira”, i pridem prozoru.

“Milostiva gospodo”, velim ja. Moraš s takvima tako. “Svi mi vele da je sasvim nemoguće s vama dobiti intervju. Je li to zaista tako?”

Eto što vam, ljudi, treba u toj igri: nos, šarm i... o, lijep izgled, dakako. Kako to misliš, nisam ni loš na židovski način? Ja sam neodoljiv. No sad, kako bilo da bilo, to je jedna jako lijepa dama i sad mi 100

ona uzvratiti pogled i onda se kao napola nasmiješi, a ja znam da Hammerstein negdje u pozadini reži kao pas. A ona tada prošapće: “Večeras kod mene u hotelu, u sedam”, i gore poleti prozor. I evo me tu, upravo sam se pretplatio na prvi ekskluzivni intervju u New Yorku.

Jesam li otišao? Naravno da jesam. Ali čekaj, ima toga još. Gradonačelnik mi veli da stavim čišćenje ogrtača na njegov osobni račun u praonici koja obavlja sav posao za Gracie Mansion, i ja se vraćam u American sretan kao ptičica. I tu naletim na Berniea

Smitha, našeg s obale, i znate što mi veli? Kad je francuska dama zahvaljivala McClellanu na dobrodošlici, Bernie je podigao pogled na skladište preko puta, i što je vidio? Čovjeka koji sve to odozgo gleda, sam kao prst, kao nekakav andeo osvjetnik. Ali prije nego što stiže nastaviti, ja mu velim: "Daj stani. Nosio je tamni ogrtač sve do brade, šešir široka oboda, a između toga kao nekakvu masku koja mu je pokrivala skoro čitavo lice."

Sad Bernieu pada brada skoro do poda, pa veli: "Vidi vraga, otkud to znaš?" I tada postajem siguran da ono u Toweru nisam halucinirao. U ovom gradu stvarno živi nekakav Fantom koji nikome ne da da mu vidi lice. A ja bih želio doznati tko je on, što radi i zašto ga toliko zanima ta francuska operna pjevačica. A jednog ću dana ja to djelo izvući na vidjelo. O, hvala, Harry. Ko pik na devetku, živi bili. I sad, gdje sam ono stao? Aha, moj intervju s divom iz Pariške opere.

Deset do sedam, i evo ti mene kako u najboljem odijelu upadam u Waldorf-Astoriju kao da mi je ćaćina, Ravno kroz Peacock Alley prema glavna

101

repciji, dok dame iz newyorškog društva plove gore dolje da gledaju i ~ ~budu gledane. Sve vrlo hoch. Onaj glavni na repciji gleda me odozgo prema dolje i odozdo prema gore kao da sam sad ušao na dostavni ulaz.

“Daa?” veli on. “Apartman vikontese de Chagny, molim lijepo”, velim ja. “Milostiva gospoda ne prima”, veli uniforma. “Recite joj da je tu gospodin Charles Bloom, ali pod drugim plaštom”, velim ja. Deset sekundi na telefonu i on se klanja i češe i silom me hoće osobno dopratiti. Ali slučajno se u predvorju nade potrčko s velikim zamotom vezanim vrpcom, vozi u istom pravcu. I tako se svi zajedno penjemo na deseti kat.

Jeste li kad bili u Waldorf-Astoriji, ljudi? Mislim, to je nešto sasvim drugo. Vrata nam otvara jedna druga francuska dama, osobna sobarica; zgodna, ljepušna, hroma u nogu. Pušta me unutra, uzima paket i vodi me u glavni salon. Velim vam, mogli biste u njemu igrati bejzbol. Pregolem. Pozlata, pliš, tapiserije, draperije, kao otkinuto od dvorca. Sobarica veli: “Madame se presvlači za večeru. Odmah će doći. Molim vas, pričekajte tu.” I ja sjedam u stolicu kraj zida.

U sobi nema nikoga, tu je samo onaj dečko koji mi kima glavom i smiješi se i veli: “Bon soir”, pa se i ja nasmiješim njemu i velim: “Bok.” Sad se on prihvaća nekakvog čitanja dok sobarica, mislim da se zove Meg, čita kartu na raskošno umotanom daru. Tad veli: “O, to je za tebe, Pierre”, i tek tada prepoznajem malog. On je madamin sin, već sam ga vidio u luci, kako ide iza svećenika. Ch1 uzima dar, počinje ga odmatati, a Meg odlazi kroz otvorena vrata u spavaonicu. Čujem ih kako se tamo

102

hihoću i govore nešto francuski, pa se osvrnem po salonu.

Posvuda cvijeće: kita od gradonačelnika, od Hammersteina, od upravnog odbora opere i hrpe čestitara. Klinac skida vrpce i papir i otkriva kutiju. Pa je otvara i izvlači igračku. Kako nemam pametnijeg posla, ja sve to gledam. Čudna neka igračka za dječaka od dvanaest, skoro trinaest godina. Bejzbolsku rukavicu bih mogao shvatiti, ali majmuna-igračku?

A i čudan je to neki majmun. Sjedi u stolici i ruke su mu naprijed, a u šakama drži par činela. Onda shvaćam: majmun je mehanički, i u ledima ima ključ za navijanje. A osim toga se otkriva da je to i glazbena kutija, jer dječak navija ključ i majmun počinje svirati. Ruke mu se miču naprijed-natrag kao da udara činelama, dok iz njega dopire nekakva zveckava melodija. S prepoznavanjem nema problema: "Yankee Doodle Dandy".

Sad mali počinje pokazivati zanimanje, pa ga uzima u ruke i počinje ogledavati sa svih strana da vidi kako radi.

Kad se majmun odvije, on ga opet navije, pa on opet svira. Nakon nekog vremena počinje životinji istraživati leća, pa digne krpku tkanine i otkrije kao nekakvu ploču. Sad prilazi meni i, vrlo pristojno, obraća mi se na engleskom. "Imate li perorez, mon-sewer?" pita. Naravno da imam. U našoj igri olovke moraju biti naoštrene. I tako mu ja posudim nož. Ali umjesto da životinju raspори, on radi nožem kao odvijačem i izvadi joj iz leđa četiri mala vijka. I sad gleda ravno u onaj mehanizam unutra. Meni to izgleda kao savršena metoda za kvarenje igračaka. Ali je

mali ~ako bistar i samo hoće otkriti kako to radi,

103

Što se pak mene tiče, ja teško mogu shvatiti kako radi i otvarač za konzerve.,

“Vrlo zanimljivo”, veli on pa mi pokazuje što je unutra, a to je za mene samo zbrka kotača, poluga, zvona, opruga i brojčanika. “Vidite, kad okrećem ključ to napinje oprugu kao u satu, samo što je ovdje mnogo veća i jača.” “Zaista”, velim ja, a u sebi si mislim kako bi bilo najbolje da ga opet zatvori i pusti da svira “Yankee Doodle” sve dok mama ne bude spremna. Ali ne.

“Snaga se napete opruge sustavom osovina i zupčanika prenosi na okretnu ploču tu na dnu. A na okretnoj je ploči opet disk s različitim malim izdancima na gornjoj površini.”

“Mislim, pa to je sjajno”, velim ja. “Ali zašto da ga sad opet ne složimo?” Ali on ide dalje, a čelo mu je nabrano od razmišljanja dok sve to pokušava spojiti. Taj dečko vjerojatno shvaća i kako radi motor automobila. “Kad se disk s izdancima okreće, onda svaki izdanak podiže okomitu polugu s protuperom, koja se onda otpušta i skače natrag na svoje mjesto, i pritom udara u jedno od ovih zvonaca. Svako zvono ima drugu notu, pa stoga ona, udaramo li ih pravim slijedom, sviraju glazbu. Jeste li, W sieur, ikad vidjeli glazbena zvona?”

“Da. Vidio sam ih. Dvojica ili trojica stoje iza dugog stalka s raznim zvonima. Dohvate zvono, zazvone jednom, pa ga spuste. Ako idu pravim redom, mogu svirati.”

“To je po istoj teoriji”, veli Pierre.

“Mislim, pa to je prekrasno”, velim ja. “A sad, zašto opet sve to ne složiš skupa?” Ali ne, on želi još malo istraživati. Za nekoliko trenutaka već je

104

izvadio onaj disk koji svira pa ga diže u zrak. Velik otprilike kao srebrni dolar, s malim kvržicama po čitavoj površini. Okreće ga u rukama. Opet kvržice. "Vidi, ovaj može svirati dvije melodije, po jednu sa svake strane diska." Ali sad sam ja već siguran da majmun više nikad neće zasvirati.

No sad vraća disk, ali s drugom stranom prema gore, pa prčka nešto oštricom noža da bude siguran da se dotiče sve što se treba doticati, pa onda sve to opet zatvara. Sad ponovno navija majmuna, stavlja ga na stol i odstupi korak. Majmun počinje mahati rukama i opet svirati. Ovaj put melodiju koju ne znam. Ali netko zna.

Iz spavaonice se čuje nešto kao krik, i najednom eto ti one pjevačice u vratima, u čipkanoj večernjoj haljini, s kosom rasutom niz leđa, i izgledala bi kao milijun dolara samo da nema tog izraza na licu, a taj je kao kod nekog tko je upravo vidio vrlo velikog i vrlo strašnog duha. I sad blene u onog majmuna, koji još svira, pa leti kroz čitavu sobu i zagrlji malog i stišće ga uza se kao da će joj ga netko oteti.

"Što je to?" pita ona šaptom, očito izvan sebe od straha.

"To je majmun-igračka, gospodo", velim ja, trudeći se biti uslužan.

"Maškarada", šapće ona. "Prije dvanaest godina. Sigurno je tu."

"Tu, gospođo, osim mene nema nikoga, a ja ga nisam donio. Igračka je stigla u kutiji, umotana kao dar. Donio ga je hotelski potročko." Sobarica Meg žustro kima glavom da potvrdi sve što velim.

"Otkud je došao?" pita dama. I tako ja uzimam majmuna, koji je opet ušutio, pa ga čitavog pregle 105

dam. Ništa. Onda okušam sreću s papirom u koji je bio umotan. Opet ništa. I onda ja pregledam čitavu kartonsku kutiju, i njoj je s donje strane nalijepljen papirić. A on veli: S.C. Toys, C.I. I sad mi se uključuju stara sjećanja. Otprilike godinu dana prije lanjskog ljeta šetao sam s vrlo zgodnom djevojkom koja je radila kao konobarica kod Lombardija u Spring Streetu. Jednog je dana odvedem dolje na Coney Island na čitav dan. Među raznim zabavištima izaberemo Steeplechase. I sjećam se dućana s igračkama koji je bio tamo, pun najčudnijih mehaničkih igračaka svakojake sorte. Bilo je tu vojnika koji stupaju, bubnjara koji bubnjaju, balerina na okruglim bubnjevima

koje visoko bacaju nogu - samo recite, i ako se to dade napraviti sa satnim mehanizmom i oprugom, sigurno su to imali.

I tako objasnim gospodi kako S.C. zacijelo znači Steeplechase a C.I. skoro sigurno Coney Island. Tada joj moram objasniti što je uopće taj Coney Island. Sad se ona jako zamisli.

“Te... atrakcije... tako ih zovete? One imaju nekakve veze s optičkim varkama, trikovima, propadalištima, tajnim prolazima, mehaničkim spravama koje kao da rade same od sebe?” Kimnuo sam glavom.

“Da, gospodo, baš tako izgledaju atrakcije na Coney Islandu.” Sad se ona jako uzbuđi.

“M”sieur Bloom, moram otići onamo. Moram vidjeti taj dućan s igračkama, taj Steeplechase Park.” Ja joj objasnim da tu imamo jedan jako velik problem. Coney Island radi samo ljeti, a sad smo na početku prosinca. Otok je zatvoren, rolete su

106

dignute; sad tamo ima još samo održavanja, popravaka, čišćenja, bojanja, f ~ lakiranja. Zatvoreno za publiku.

Ali sad već ona samo što se ne rasplače, a ja tako ne volim gledati dame u nevolji.

I tako ja nazovem u American, jarana u uredništvu poslovne rubrike, i uhvatim ga u zadnji čas prije nego što ode kući. Tko je vlasnik Steeplechase Parka? Neki George Tilyou, skupa s nevidljivim i vrlo tajnim financijskim partnerom. O da, prilično je ostario i više ne živi na otoku nego u velikoj kući u predgradu Brooklyna. Ali je on i dalje vlasnik Steeplechase Parka, i to je sve otkako se prije devet godina otvorio. Ima li on slučajno kakav telefon? Slučajno ga ima. I tako ja dobijem broj i zatražim da me spoje. Traje to neko vrijeme, ali se na koncu ipak probijem i evo me gdje razgovaram s gospodinom Tilyouom osobno. Sve mu lijepo objasnim, i stavim mu do znanja koliko je gradonačelniku McClellanu važno da se New York iskaže u gostoprimstvu prema Mme. de Chagny... Mislim, jasno vam je, dobar i staromodni spiel. No dobro, on veli da će me nazvati.

Sad čekamo. Prode sat. On nazove. U sasvim drukčijem raspoloženju, kao da se s nekim posavjetovao. Da, on će se pobrinuti da se vrata otvore za jedno privatno društvo. U dućanu s igračkama bit će čovjek, a šef zabave sve će nam vrijeme stajati na raspolaganju. Neće biti moguće već sutra ujutro, ali preksutra može.

Mislim, to znači sutra, nije li tako? I tako će vaš odani osobno otpratiti Mme. de Chagny do Coney Islanda.

Zapravo bih mogao reći da sam joj sada ja upravo privatni vodič po New Yorku, I ne, ljudi, nema vam nikakva smisla da se svi pojavlju lo~ jete, jer unutra neće pustiti nikoga osim nje, mene i njezina privatnog društva. I~tako za jedan zamazani plašt ja hvatam sve veliku lovinu za velikom lovinom. Nisam li vam rekao da je to najljepši posao na svijetu?

Ali tu je ostao samo jedan problem - moj ekskluzivni intervju, zbog kojega sam zapravo i došao u hotel. Pa jesam li ga dobio? Nisam. Damu koja pjeva sve je to toliko potreslo da je poletjela natrag u spavaonicu i nije više htjela van. Meg i sobarica puno su mi zahvaljivale što sam im sredio posjet Coney Islandu, ali su rekle da

je primadona sad preumorna da nastavi. I tako sam morao otići. Razočaran, ali nije važno. Jer ću svoju ekskluzivu dobiti sutra. I da, možete me častiti još jednom pintom zlatne kapi.

108

DESET

E~zaltacija Erika Muhlheima

Krovna terasa, E.M. Tower, Manhattan, 29. studenog 1906.

Vidio sam je. Nakon toliko godina opet sam je vidio i činilo se da će mi srce prsnuti u grudima. Stajao sam na vrhu skladišta na obali i spustio pogled i tu je bila, na gatu. Sve dok nisam uhvatio odbлесак svjetla od objektiva dalekozora i morao klisnuti.

Tako sam se spustio dolje u mnoštvo, i sva je sreća da je bila takva hladnoća u zraku da nitko nije vidio ništa neobično u čovjeku glave zamotane u vuneni šal. Tako sam mogao prići kočijama, vidjeti njezino ljupko lice s tek nekoliko metara, i gurnuti svoj stari ograč u ruke nekog budalastog reportera koji je žudio samo za intervjuom.

Bila je lijepa kao i uvijek: uzani struk, valovi kose skupljeni pod kozačkom šubarom, a lice i smiješak da čistim rezom prepolove blok granita.

Činim li dobro? Činim li dobro kad opet otvaram sve te stare rane, i tjeram sebe opet na krvarenje kao onda u onom podrumu, prije dvanaest godina? Jesam li bio lud kad sam je doveo

ovamo, nakon što je stotinu i šezdeset mjeseci skoro izliječilo bol?

Volio sam je tada, u tim strašnim, opsjednutim godinama u Parizu, više od života. Bila je to moja prva, posljednja i jedina ljubav, i drugu nikad neću ni doživjeti ni spoznati. Kad me je tada u onom podrumu bila odbila, a zbog mladog vikonta, zamalo sam ih ubio oboje. Spopao me tada opet silan bijes, taj bijes koji mi je oduvijek bio jedinim drugom, jedinim prijateljem koji me nikad nije iznevjerio, taj bijes na Boga i sve Njegove anđele, što mi nije dao čak ni ljudsko lice kao svim drugim ljudima, kao Raoulu de Chagnyju. Lice koje bi se moglo nasmiješiti i svidjeti. Umjesto toga mi je dao tu rastaljenu masku užasa, doživotnu osudu na izolaciju i odbacivanje.

Pa ipak sam mislio, ja luđak jadan i glup, da bi me mogla zavoljeti bar malo, nakon svega što se dogodilo među nama u tom trenutku ludila dok se osvetnička gomila spuštala da me linčuje.

Kad sam doznao za svoju sudbinu, pustio sam ih da žive, i drago mi je što sam tako postupio. Ali zašto sam to učinio sada? Sve mi to

zacijelo može još jednom donijeti samo novi bol i odbacivanje, gac~enje, prezir i odbojnost. Svemu je, dakako, krivo ono pismo.

O, madame Giry, što da sada o vama mislim? Vi ste jedini čovjek koji je ikad prema meni pokazao imalo ljubavi, jedini koji na mene nije pljunuo ili vrišteći pobjegao od mogega lica. Zašto ste toliko čekali? Moram li vam zahvaljivati što ste mi u smrtnom času poslali vijesti koje će mi još jednom promijeniti život, ili vas kriviti što ste mi to krili posljednjih dvanaest godina? Mogao sam i umrijeti, 110

moglo me je i ne biti, i tako nikad ne bih doznao. Ali sam živ, i sada to znam. I zato sam se odlučio na ovu ludu vratolomiju.

Da je dovedem ovamo, da je ponovno vidim, da opet patim, da je još jednom molim i preklinjem... i da me još jednom odbaci? Najvjerojatnije, skoro sigurno. Pa ipak, pa ipak...

Imam ga tu, već zapamćena od riječi do riječi; pročitana i zatim pročitana još bezbroj puta u vrtoglavoj nevjerici sve dok stranice nije onečistio znoj i zgužvale ga drhtave ruke. S pariškim nadnevkom, konac rujna, pred samu vašu smrt...

Dragi moj Erik,

u trenutku kad primiš ovo pismo, ako ti ikad i dode u ruke, ja ću već otići s ove zemlje na ono drugo mjesto.

Borila sam se u sebi dugo i teško prije nego što sam odlučila napisati ove retke, i činim to samo zato što smatram da ti, koji si u životu upoznao toliko nesreće, imaš pravo napokon doznati istinu; i da ne bih mogla mirno stupiti pred svojega Tvorca znajući da sam te obmanjivala do samoga konca.

Hoće li ti vijesti što ih sadrži ovo pismo donijeti radost ili ti opet samo nanijeti bol, ja to ne mogu znati. Ali tu je istina o događajima koji su ti nekad bili vrlo bliski, no 0 kojima ni tada kao ni sada nisi mogao znati ništa. Samo ja, Christine de Chagny i njezin suprug Raoul znamo za tu istinu, i stoga te moram zamoliti da se i ti prema njoj odnosiš obzirno i brižno...

Tri godine pošto sam u kavezu u Neuil

lyju pronašla šesnaestogodišnjeg nesrećnika, upoznala sam drugog od muškaraca koje ću kasnije zvati svojim dečkima. Dogodilo se

to slučajno, no strašna je i tragična ta slučajnost bila.

Bilo je već kasno, jedne zimske večeri 1885. Opera je napokon završila, djevojke su otišle, velika je zgrada zatvorila svoja vrata i ja sam krenula kući, pješice i sama, kroz mračne ulice. I bio je tu i jedan prečac, uzan, popločen oblucima i crn. Nisam ni znala da u tom prolazu ima još nekog. Ispred mene je neka sluškinja, netom izišla iz obližnje kuće, sva prepadnuta brzala kroz mrak prema svjetlima bulevara na njegovu kraju. Na kućnim se vratima neki mladić, za kojeg sam kasnije doznala da nema više od šesnaest, baš pozdravljao s prijateljima s kojima je proveo večer.

A onda je iz mraka iskočio apaš, jedan od onih kojima su opsjednute prostrane ulice, od onih koji samo vrebaju na pješaka da ga orobe za lisnicu. Zašto je izabrao baš tu malu sluškinjicu, to nikad neću doznati. Da je ubiješ, iz nje ne bi istresao pet sua. Ali sam vidjela kako je ta hulja istrčala iz mraka i bacila joj ruku oko vrata da ne može vrištati, dok je drugom krenula prema kesi. A ja sam povikala: "Daj je pusti, divljače. Au secours!" Kraj mene je prošao zvuk muških cipela u trku, pogled mi je na trenutak pao na odoru, i onda se na lopova bacio mladić i oborio ga na tlo. Midinette je zavrištala i poletjela, što je noge nose, prema svjetlima bulevara. Nikad je više nisam vidjela. Lopov se, međutim, istrgnuo iz šaka mladoga časnika, skočio na noge i potrčao. Digao se i časnik pa za njim. A onda sam vidjela kako se protuha okrenula, izvukla nešto iz džepa i uperila u progonitelja.

Začuo se prasak i vidio bljesak. A onda je nitkov potrčao kroz luk i nestao u dvorištu iza njega.

Prišla sam palom čovjeku i opalila da je skoro još dječak, hrabro i junačko dijete, u 112

odori kadeta Ecole Militaire. Lijepo mu je lice bilo bijelo kao rrcramor, i krv je iz njega samo liptala, iz rupe od metka na donjem dijelu trbuha. Oderala sam nekoliko traka s podsuknje da zaustavim krvarenje, i počela vrištati, sve dok gazda obližnje kuće nije povirio kroz prozor i upitao što je bilo. Ja sam ga počela preklinjati da otrči do bulevara i smjesta zaustavi fijaker, što je on i učinio, sve onako u košulji za spavanje.

Do Hotel Dieua je bilo predaleko, Hopital St. Lazare je bio mnogo bliži, pa smo onamo uvijek i išli. U bolnici je dežuran bio samo jedan mladi liječnik, ali kad je shvatio narav rane i doznao tko je taj kadet, da je to odvjetak najplemenitije normandijske obitelji, poslao je portira da otrči po nadrectenog mu kirurga koji je živio u blizini.

Ja za nj nisam više mogla učiniti ništa, pa sam se vratila kući.

Ipak sam se molila Bogu da ga spasi, a ujutro, budući da je bila nedjelja, a nisam imala posla u operi, vratila sam se u bolnicu. Vlasti su već bile poslale po obitelj u Normandiju pa je, videći me kako dolazim, stariji dežurni kirurg, kad sam za nj upitala, zacijelo pomislio da sam mu mati. Lice mu je bilo turobna maska, pa me zamolio da s njim podem u njegovu sobu. I tu mi je rekao strašnu vijest.

Bolesnik će preživjeti, rekao je on, ali šteta što su je stvorili metak i njegovo uklanjanje bila je strašna. U donjem dijelu trbuha, iznad prepona, razderane su bile krupne žile, koje se više ne mogu obnoviti. Nije mu preostalo nego da ih zašije. Ja ga još nisam razumjela. A onda sam shvatila što to znači, i upitala ga jasnim jezikom. On je samo smr

tno o~biljno ~akimao glavom. "Srrašno me to pogodilo", rekao je. "Tako mlad život, tako lijep mladić, i sad, avaj, tek napol

muškarac. Bojim se da nikad neće moći imati vlastito dijete.K

“Hoćete reći”, upitala sam ga, “da ga je metak lišio muškosti?” Kirurg je na to samo zavrtio glavom. “Da je tako, to bi bila milost, jer tad ne bi osjećao želju za ženom. Ne, on će osjećati svu strast, svu ljubav, svu želju koju svaki mladi čovjek osjeća. Ali uništenje tih vitalnih krvnih sudova znači da...”

“Ja nisam dijete, m”sieur le Doctecr”, reko, želeći mu prištedjeti neugodu, iako sam s jezivim strahom znala što sad dolazi.

“Tada vam, madame, moram reći da on nikad neće moći konzimirati vezu sa ženom i tako stvoriti vlastito dijete.”

“To znači da se nikad neće moći oženiti?” upitala sam. Kirurg je slegnuo ramenima.

“Morala bi to biti neka čudna ili sveta žena, ili žena s nekim drugim jakim motivom, koja bi mogla prihvatiti takvu vezu bez njezina tjelesnog dijela”, rekao je kirurg. “Zaista mi je jako žao. Učinio sam sve što sam mogao da ga spasim od krvarenja.”

Jedva sam uspijevala zadržati suze nad tolikom tragedijom. Da neki opaki zlodccch može zadati tako stašnu ranu jednome dječaku, na samom pragu života, činilo mi se nemogućim. Pošla sam ga obići. Bio je blijed i slab, ali budan. Još mu nisu rekli. Lijepo mi je zahvalio što sam mu pomogla u prolazu, te rekao da sam mu ja spasila život. Kad sam čula da njegovi trkom dolaie iz rouenskog vlaka, pozdravila sam se i otišla.

Mislila sam da svog mladog aristokrata neću više nikad vidjeti, ali sam pogriješila. Osam godina kasnije, izrastavši u ljepotana nalik grčkome bogu, on je počeo iz večeri u večer dolaziti u operu, u nadi da će od izvjesne zamjenice izmamiti riječ ili smiješak. Kasnije, otkrivši da ona nosi dijete, onako dobar, fin i pristojan kakav je bio, sve joj je

114

priznao i onda se njome i oženio, dao joj svoje ime, svoj naslov i svoj vjenčani prsten. 1 dvanaest je godina tom sinu pružao svu onu ljubav koju samo stvarni otac može dati.

I sad znaš istinu, siroti moj Eriče. Pokušaj biti obziran i dobar.

Od one koja ti je pokušala pomoći u tvom bolu

Poljubac na samrtničkoj postelji,

Antoinette Giry

Sutra ću je vidjeti. Dosad bi već morala znati. Poruka što sam je bio poslao u hotel bila je sasvim jasna. Morala bi tog glazbenog majmuna prepoznati na prvi pogled. Mjesto je, naravno, po mom izboru; ja sam odredio i sat.

Hoće li me se još bojati? Vjerujem da hoće. Pa ipak neće znati koliko ću se ja bojati nje; njezine moći da mi još jednom uskrati onu sitnu mjericu sreće koju većina ljudi prima kao nešto samo po sebi razumljivo.

No čak i ako me opet odbije, u međuvremenu se sve promijenilo. Ja sad mogu, iz svog orlovskog gnijezda, gledati na glave tog roda ljudskog koji me ispunja tolikim gnušanjem, no sad mogu reći: Možete po meni pljuvati, gaditi me; rugati mi se, ocrnjivati; ali ništa što mi učinite više me ne može raniti. Moj život kroz kišu i kroz blato, kroz suze i bol, ipak nije bio sasvim uzaludan: Imam sina.

115

JEDANAEST

Tajni dnevnik Meg Giry

Hotel Waldorf Astoria, Manhattan, 29. studenog 1906.

Dragi dnevniče,

napokon mogu sjesti u miru i povjeriti ti svoje najdublje brige i misli, jer ovo pišem u sitne sate, i svi su već u krevetu.

Pierre spava kao zaklan, miran kao janje, jer povirila sam prije deset minuta. Oca Joea pak čujem kako nedaleko krklja na svom krevetu, a njegovo hrkanje seoskog derana ne mogu zatajiti čak ni debeli zidovi ovoga hotela. A napokon je zaspala i madame, nakon tablete koja joj je trebala dati počinka. Jer je u dvanaest godina još nikad nisam vidjela u takvom stanju.

Sve to zacijelo ima nekakve veze s tim majmunom-igračkom koju je Pierreu u apartman bio poslao neki anonimni darovatelj. Bio je tu i reporter, vrlo drag i uslužan (i koji je sa mnom očijukao očima), ali nije to tako gadno potreslo madame. Nego baš taj majmun.

Kad ga je čula kako svira onu drugu melodiju a njezini su zvuci doprli ravno kroz otvorena vrata u budoar gdje sam joj češljala kosu - najednom kao da ju je obuzelo ludilo. Silom je htjela doznati 116

otkud je to došlo, a kad mu je reporter, M. Bloom, ušao u trag i uredio posjet, htjela je da je svi ostavimo.

Morala sam mladoga gospodina zamoliti da ode, a Pierrea - uza sve njegove prosvjede - smjestiti u krevet.

Nakon toga sam je zatekla za toaletnim stolićem kako zuri u zrcalo ali niti ne pokušava dovršiti toaletu. Zato sam otkazala i večeru u restoranu s gospodinom Hammersteinom.

Tek kad smo ostale same mogla sam je upitati što se zbiva. Jer taj put u New York, koji je počeo tako lijepo, i nakon što smo danas u luci bili tako lijepo primljeni, najednom se pretvorio u nešto mračno i zloslutno.

I ja sam, naravno, prepoznala i tog čudnog majmuna-igračku i tu sablasnu melodiju koju svira, i on je izazvao upravo plimni val strašnih sjećanja. Trinaest godina... baš je to stalno ponavljala dok smo razgovarale, i doista je prošlo već trinaest godina od onih neobičnih događaja koji su kulminirali u strašnom silasku u najdublje

i najtamnije podruma pod Pariškom operom. Pa ipak, unatoč tome što sam te večeri bila ondje, i u međuvremenu pokušavala madame navesti na razgovor, ona je uvijek samo šutjela, tako da nikad nisam doznala potankosti odnosa između nje i te užasavajuće spodobe koju smo mi koristice obično zvale naprosto Fantomom.

Sve do večeras kad mi je napokon ispričala više o tome. Prije trinaest godina našla se usred zaista nezapamćenog skandala u Pariškoj operi kad je bila oteta posred pozornice za izvođenja nove opere Don Juan Triumphant, koja poslije toga nije više nikad bila izvedena.

Ja sama sam te večeri bila u corps de balletu, iako nisam bila i na pozornici u trenutku kad su svjetla pregorjela a ona nestala. Njezin ju je otmičar odnio s pozornice dolje u najdublje podrum Opere, odakle su je napokon spasili žandari i ostatak trupe, na čelu s commissaire de police koji se slučajno našao u publici.

I ja sam bila tu, drhteći od straha dok smo silazili sa zapaljenim zubljamama, kroz podrum za podrumom sve dok nismo stigli do najniže katakombe kraj podzemnog jezera. Nadali smo se da ćemo napokon naći i tog strašnog Fantoma, ali su žandari našli samo madame, samu i uzdrhtalu kao list na vjetru, a kasnije i Raoula de Chagnyja, koji je došao prije nas i vidio Fantoma oči u oči.

Dolje je bila i stolica, i preko nje je bio prebačen ogrtač, pa smo pomislili da se čudovište možda krije ispod njega. Ali ne. Bio je to samo majmunigračka, s činelama i ugrađenom glazbenom kutijom. Policija ga je odnijela kao materijalni dokaz, i sve odonda nisam vidjela sličnog, naime sve do večeras.

Sve se to dogodilo kad joj je svakodnevno udvarao mladi vikont Raoul de Chagny, i sve su joj djevojke tako zavidjele. Da nije imala tako dobru narav, zacijelo bi si pribavila mnoge neprijatelje, i to zbog svog izgleda, naglog uspona u slavu i ljubavi najsanjanijeg neženje Pariza. Nju, mečutim, nitko nije mrzio; sve smo je voljele i jako se veselile kad nam se vratila. Pa ipak, unatoč tome što smo tijekom godina postale vrlo bliske, nikad mi nije ispričala što joj se dogodilo u onim preskočenim satima, i njezino je jedino objašnjenje bilo "Raoul

118
me spasio". I zašto je onda taj majmun-igračka bio tako važan?

Večeras sam bila toliko pamefia da je to ne pitam izravno, nego sam se uzmuvala i donijela još nešto malo jela, što ona nije htjela pojesti. Kad sam je nagovorila da uzme kapi za spavanje postala je snena, i tako joj se prvi put omaklo nekoliko detalja tih bizarnih zbivanja.

Ispričala mi je kako je u njezinu životu bio još jedan muškarac, čudna i neuhvatljiva pojava koja je plašila, fascinirala, ispunjala strahopoštovanjem i pomagala joj, no mučena opsesivnom ljubavlju koju ona nije mogla uzvratiti. Još kao koristica bila sam dočula priče o čudnom fantomu koji opsjeda donje podrum Opere i posjeduje

zapanjujuće moći, jer može dolaziti i odlaziti nevidljiv i nametati svoju volju upravi kazališta prijetnjama da će se osvetiti ako ga ne budu slušali. I taj čovjek i legenda o njemu silno su nas plašili, ali sve do danas nisam znala da je on na takav način volio gazdaricu. Upitala sam je i za tog majmuna koji je svirao tu opsesivnu melodiju.

Rekla mi je da je tu kreaturu dosad vidjela samo jednom, a ja sam uvjerena da se to zacijelo dogodilo za onih sati u podrumu provedenih s čudovištem, onim istim što sam ga pronašla na praznoj stolici.

Kad joj se san počeo spuštati na oči, stalno je ponavljala da se "on" sigurno vratio: živ i bliz, i da se, kao i uvijek, kreće iza scene, taj užasni ljudski gnom, onoliko zastrašujuće ružan koliko je Raoul lijep, baš onaj kojeg je odbacila i koji ju je

sad dovabio u New York da se ponovno suoči s njim.

Učinit ću sve što je u mojoj moći da je zaštitim,

119

jer mi ona nije samo gazdarica nego i prijateljica, a osim toga je i mila i draga. Ali sad sam se i ja počela plašiti, jer tu je negdje netko ili nešto u toj noći, i ja se bojim za sve nas: za sebe, oca Joea, i za Pierrea, a najviše od svega za nju, madame.

Zadnje što mi je rekla prije nego što je otklizila u san, bilo je da za dobro i Pierrea i Raoula u sebi mora iznaći snage da ga opet odbije, jer je uvjeren da će se uskoro napokon pojaviti i ponovno je zatražiti. Molila sam se Bogu da joj dade snage, i molila sam se da sljedećih deset dana što prije prode, tako da se svi živi i zdravi vratimo u sigurnost Pariza, da što prije odemo iz toga grada u kojem majmuni sviraju davno zaboravljene melodije, a sve je prožeto prisutnošću nevidljivog Fantoma.

120

DUANAEST

Dnevnik Taf ~a lonesa

Steeplechase Park, Coney Island, 1. prosinca 1906.

Moj je posao vrlo neobičan, i netko bi možda rekao da nije za čovjeka bar donekle inteligentnog i s nemalim ambicijama. Baš sam zbog toga i često dolazio u napast da ga se okanim i prebacim na nešto drugo. Ipak to nisam učinio za svih ovih devet godina otkako sam se zaposlio tu u Steeplechase Parku.

Dio se objašnjenja krije u tome što taj posao nudi sigurnost i meni i ženi i potomstvu, sjajne prihode i ugodne životne uvjete. A drugi je dio što sam u tome naprosto počeo uživati. Jer uživam kad se djeca smiju i kad su im roditelji zadovoljni. I stoga nalazim zadovoljstvo u toj jednostavnoj dokonoj radosti posvuda oko mene za ljetnih mjeseci i njihovoj suprotnosti, miru i tišini zimske sezone.

Što se pak tiče uvjeta pod kojima živim, teško da bi i mogli biti udobniji za čovjeka mog položaja. Moje je glavno stanište ugodna koliba u uglednom kvartu srednje klase na Brighton Beachu, niti milju daleko od posla.

Uz to imam tu, u srcu zabavnog parka, i malenu kolibu, u koju mogu povremeno 1Z1

svratiti i odmoriti se, čak i u jeku sezone. Što se pak tiče plaće, ona je velikodušna. Sve otkako sam prije tri godine dogovorio nagradu na temelju sićušnog djelića onog što se ubere na ulazu, kući sam nosio preko sto dolara tjedno.

Budući čovjekom umjerenih želja i ne baš pilac, lijep dio toga stavljam na stranu, tako da ću se jednoga dana i nakon ne baš mnogo godina moći povući iz svega toga, skinuvši petero djece s vrata, da si dalje sami u svijetu probijaju put. Onda ću uzeti svoju Blodwyn, pa ćemo pronaći kakvu malu farmu, možda kraj rijeke ili jezera, ili čak i kraj mora, gdje ću moći obradivati zemlju i pecati već kako mi dode želja, i na sabat odlaziti u kapelu kao trajan stup mjesnoga društva. I tako ostajem i radim svoj posao, a uglavnom vele da ga radim dobro.

Jer ja sam službeni šef zabave Steeplechase Parka. Što znači da s dvostruko predugačkim cipelama na nogama, u vrećastim, suludo

kariranim hlačama, prslukom s uzorkom američke zastave i visokim cilindrom stojim na ulazu u park i pozdravljam sve ~osjetitelje. Štoviše, s kuštravim zaliscima i brkom u obliku guvernera, kao i smije-

škom vedre dobrodošlice na licu, u zabavište privučem i mnoge koji bi inače samo prošli.

Preko megafona, ja im stalno dovikujem: "Navali, narode, udri brigu na veselje, vidi što ljudske oči još nisu vidjele, samo naprijed, mili moji, bit će vam lijepo kao nikad u životu..." I tako dalje i tako dalje. I šetam tako gore-dolje pred ulazom, pa pozdravljam i dočekujem lijepe djevojke u najljepšim ljetnim haljinama i mladiće u prugastim sakoima i slamnatim šeširima koji se

122

toliko trude da na njih ostave što bolji dojam; i obitelji s djecom koja vrište jer hoće mnoge i to vrlo specijalne atrakcije s kojima ih ja smjesta upoznam čim uvjere roditelje da ih uvedu. A uvode ih i te kako, i ostavljaju svoje novčiće na blagajni, a od svakih pedeset centi jedan je moj.

Razumije se da je to samo ljetni posao, te traje od travnja do listopada, kad s Atlantika dopru prvi hladni vjetrovi, jer tada zatvaramio.

Tad ja mogu svoje klaunsko odijelo ostaviti u ormaru i okaniti se velškog zapjevavanja koje posjetitelji nalaze toli šarmantnim, jer sam se rodio u Brooklynu i zemlju svoga oca i oca moga oca i svih očeva prije njega nikad nisam ni vidio. Tad mogu doći na posao u normalnom odijelu i nadgledati zimski program, to jest demontažu i spremanje svih atrakcija i vožnji, servisiranje i podmazivanje mašinerije, zamjenu istrošenih dijelova, brušenje i bojanje ili lakiranje drveta, obnavljanje pozlate na konjima na vrtuljku, šivanje rasparanog platna. I tako, kad se travanj opet vrati, i s prvim se toplim i sunčanim danima otvori ulaz, sve će opet biti na svome mjestu.

Zbog toga sam s izvjesnim dubokim čuc~enjem prekjucher primio pismo od gospodina Georgea Tilyoua osobno, a riječ je o gentlemanu koji je vlasnik zabavišta. On je zapravo sve to i smislio, iako ima i partnera koji postoji samo u glasinama i kojeg svijet još nikad nije vidio, bar ne ovaj tu. Baš su energija i vizija Mr. T.-a prije devet godina sve ovo i ostvarili, a od tada se on zahvaljujući parku dobro omastio.

Svoje mi je pismo poslao po kuriru, i očito je bilo vrlo hitno. Ono mi je objasnilo da će sutradan, 123

što je, naravno, danas već jučer, park posjetiti jedno privatno društvo, te neka ga za nj otvorim. Rekao mi je kako mu je jasno da vozila i vrtuljci ne mogu proraditi na vrijeme, ali je istaknuo da trgovina igračkama mora biti otvorena i to sa svim osobljem, te da isto vrijedi i za Dvoranu zrcala. I tako je to pismo dovelo do najčudnijega dana što sam ga ikad doživio u Steeplechase Parku.

Upute gospodina Tilyoua da trgovina igračkaka i Dvorana zrcala moraju imati kompletno osoblje stavile su me u davolski škripac. Jer

su mi ključni ljudi na obje lokacije bili ili na odmoru ili vrlo daleko.

A nije ih, bome, bilo lako ni zamijeniti. Mehaničke igračke u dućanu, koje su upravo specijalitet ove kuće, nisu samo najprofinjenije u čitavoj Americi, nego su i vrlo komplicirane. Zbog toga ih može shvatiti samo pravi stručnjak, te njihovo funkcioniranje objasniti mladim ljudima koji svrate da se čude, istražuju i kupe. A ja pouzdano nisam jedan od takvih. Mogao sam se samo nadati najboljem - ili sam bar tako mislio.

Razumije se da je u parku zimi jezivo hladno, ali sam uzeo petrolejske grijače, pa večer prije zagrijao dućan, tako da je u zoru bio topao kao u ljetni dan. A onda sam s polica maknuo sve pokrove protiv prašine i tako otkrio redove mehaničkih vojnika, bubnjara, plesačica, akrobata i životinja koje pjevaju, plešu i glume. Ali je to ujedno bilo i sve. Do osam sam onog jutra, kad su trebali doći, u trgovini igračkaka obavio sve što sam mogao. A onda se dogodilo nešto zaista krajnje neobično.

Okrenuo sam se i otkrio kako u mene zuri neki mladić. Nije mi bilo jasno kako je ušao, i već sam 124

mu htio reći da ne radi~no, kad mi je on ponudio da umjesto mene vodi dućan. Kako je samo znao da dolaze posjetitelji? To mi nije rekao. Samo mi je objasnio da je nekoć radio u dućanu te da dobro razumije kako rade mehanizmi svih igračkaka. Mislim, kako mog stalnog čovjeka nije bio, nije mi preostalo drugo nego da prihvatim.

Uopće nije izgledao kao čovjek koji se bavi igračkama, dakle koji treba biti vedar i pristupačan i omiljen među djecom. Lice mu je bilo bijelo kao kost, a oči crne baš kao i crni, formalni sako. Upitao sam ga kako se zove. On je na trenutak zastao i rekao: "Malta." Tako sam ga i zvao sve dok nije otišao, ili bolje reći iščezao. Ali više o tome kasnije.

S Dvoranom je zrcala bila druga priča. To je zaista zapanjujuće mjesto, i makar sam, kad nisam bio u službi, i sam znao zaći unutra, ipak nikad nisam shvatio kako to radi. Tko god da je to smislio, zacijelo je bio svojevrsni genij. Svi posjetitelji su izlazili iz nje, nakon ritualnog obilaska mnogih stalno promjenjivih prostorija sa zrcalima, uvjereni da su vidjeli što nisu vidjeli i da nisu vidjeli ono što je zacijelo bilo unutra. To nije kuća samo zrcala, nego i iluzija. Za slučaj da nakon mnogo godina neka duša pročita ovaj dnevnik, zanimajući se

ponešto za to kako je nekoć izgledao Coney Island, budi mi dopušteno objasniti što je to Dvorana zrcala.

Izvana je to samo jednostavna, niska i četvrtasta zgrada s jednim vratima koja su i ulaz i izlaz. Kad se nađe unutra, posjetitelj vidi dva hodnika koji vode lijevo i desno. Nevažno je kojim krene. Oba su zida hodnika prekrivena zrcalima i prolaz je širok točno četiri stope. To ~e važno, jer unutrašnji

125

zid nije neprekinut nego je",sastavljen od okomitih zrcalnih ploča, širokih točno osam stopa i visokih sedam. Sve ploče stoje na okomitim osovinama, pa ako koju daljinski zakrenemo, ona će potpuno pregraditi prolaz, ali će zato otvoriti novi prolaz koji vodi u srce građevine.

Čovjeku sad ne preostaje drugo nego da pode tim novim prolazom koji se, kad se zrcala okrenu po tajnoj komandi, pretvara u sve više i više prolaza, u sobice od zrcala koje se pojavljuju i nestaju. Ali onda postaje sve gore i gore. Jer bliže središtu mnoge osam stopa široke ploče nisu osovinom uglavljene samo pri vrhu i dnu, nego stoje na diskovima promjera osam stopa koji se sami okreću. Ako posjetitelj stane na polukružan ali nevidljiv disk, ledima okrenut zrcalu, može mu se dogoditi da ga ovaj zakrene za devedeset, sto osamdeset i dvije stotine sedamdeset stupnjeva. On vjeruje da sam stoji, a da se okreću zrcala; pred njim se, međutim, ljudi pojavljuju i onda opet nestaju; stvaraju se sobice, pa se rasplinu; obraća se strancu koji se pojavio pred njim, da bi onda shvatio da govori slici nekoga tko mu je s leđa ili sa strane.

Muževi i žene, zaljubljenici i zaručnici na nekoliko se trenutaka razdvoje, pa zateturaju u želji da se opet nadu -

ali se nađu s nekim posve drugim. Kad se u dvoranu odvaži ući desetak mladih ljudi, tad njome odjekuju krikovi straha i smijeha.

Svim tim, mislim, upravlja operater koji jedini razumije kako sve to radi. On sjedi u uzdignutoj kabini nad vrtima, i kad podigne pogled, vidi stropno zrcalo, malo nagnuto tako da iz ptičje perspektive nadzire čitav pod, pa tako pomoću reda

126

poluga koje su mu pod ,~ukom može stvoriti i rasplinuti prolaze, sobe i iluzije. Moja je nevolja bila što je gospodin Tilyou zahtijevao da damu koja dode s posjetiteljima na svaki način nagovorim da posjeti i Dvoranu zrcala, ali njezin operater je bio na dopustu i nisam ga mogao naći.

Nije mi dakle preostalo drugo nego da sam pokušam shvatiti kako rade komande, da bih mogao njima baratati za daminu zabavu, pa sam s tim ciljem s fenjerom proveo pola noći u zgradi, te iskušavao poluge i eksperimentirao sve dok nisam postao siguran da bih znao damu na brzinu provesti kroz labirint, no kad krikne za izbavljenjem, ipak joj znati i pokazati izlaz. A kako su sobe sa zrcalima sve bez stropa, glasovi se čuju sasvim jasno.

Jučer do devet napravio sam sve što sam mogao i sad sam čekao da pozdravim privatne goste gospodina Tilyoua. Oni su stigli u deset, čas prije punoga sata. Na Surf Avenue skoro da i nije bilo prometa, a kad sam ugledao kočiju kako dolazi kraj uredništva Brooklyn Eaglea, kraj ulaza u Luna Park i Dreamland, i vozi avenijom ravno prema meni, pretpostavio sam da su to oni. A to zato što je kočija bila šareno obojana i najamna, jedna od onih što čekaju pred Manhattan Beach Hotelom na ljude koji siđu s vlaka El od Brooklyn Bridgea, iako u prosincu nije bilo skoro nikoga.

Kad se kočija približila, i kočijaš pritegao uzde svom paru konja, ja sam istupio s megafonom. “Dobro došli, dobro došli, dame i gospodo, u

Steeplechase Park, prvo i najbolje zabavište na Coney Islandu”, dreknuo sam, iako su me čak i

127

konji pogledali kao da vele vidi ludaka, u tako kićenu ruhu koncem studenog.

Prvi je iz kočije izišao mladić, za koga će se pokazati da je reporter New York Americana, jedan od canjaka Hearstova žutog tiska. Bio je sav pun sebe i očito je posjetitelje vodio kroz New York. Zatim je izišla prekrasna dama, prava aristokratkinja - o, da, to se odmah vidi - koju je reporter predstavio kao vikontesu de Chagny, jednu od vodećih opernih pjevačica u svijetu. Naravno da mi to nije trebao reći zato što redovito čitam The New York Times, jer baš nisam sasvim neobrazovan, iako i nemam neku formalnu školu. Tek sam tada shvatio zašto gospodin Tilyou želi podići željama takve dame. Sišla je na drveni pločnik, mokar od kiše, oslonjena reporteru na ruku. Ja sam pak spustio megafon - više nije služio ničemu - pa joj se poklonio do zemljice crne i još joj jednom poželio dobrodošlicu u moje carstvo. Ona mi je odgovorila smiješkom koji bi otopio i kameno srce Cadera Idrisa, te rekla, šarmantno izgovarajući na francuski način, da joj je žao što remeti moj zimski san.

“Sluga najpokorniji, milostiva gospodo”, odgovorio sam da pokažem kako iza svog klaunskog ruha itekako znam kako se razgovara s damom.

Zatim je izišao dječčić od dvanaest-trinaest godina, ljepuškast i Francuz kao i mati mu, ali koji je sjajno govorio engleski. Uz prsa je stezao majmuna-igračku s ugrac~enom glazbenom kutijom, a ja sam ga prepoznao i smjesta shvatio da je zacijelo potekao iz naše trgovine, jer je to jedino mjesto u New Yorku gdje se mogu dobiti.

Na trenutak sam se zabrinuo: Da se nije pokvario? Da ga nisu došli ~eklamirati?

128

Zadnji je iz kola izišao uzrok tako dobrog dječakova engleskog, a u obliku stamenog i bodrog irskog svećenika u crnoj mantiji i pod širokim šešišrom.

“Dobro vam jutro, gospodine šefe zabave”, rekao je on. “A hladno za nas i nama slične koji moraju iz kuće.”

“Pa ipak ne toliko hladno da ohladi toplo irsko srce”, odvratio sam ja da ne zaostanem, jer kao protestant nekonformist ja obično i nemam puno posla s papističkim svećenicima. On je, međutim, zabacio glavu i zatulio od smijeha, tako da sam zaključio da možda i nije tako loš čovjek. I tako sam to četveročlano društvanje u vedrom raspoloženju poveo drverum pločnikom, pa kroz ulaz, kraj otvorenih okretnih vrata i prema dućanu s igračkama, jer je bilo jasno da baš to žele vidjeti.

Zahvaljujući grijačima unutra je bilo ugodno toplo, i gospodin Malta je već čekao da im zaželi dobrodošlicu.

Dječak se - za koga se ispostavilo da se zove Pierre - smjesta oća.rao bezbrojnim policama punim mehanićkim balerinama, vojnicima, sviraćima, klaunima i životinjama koje su slava našega dućana u Steeplechase Parku, jer se ne mogu naći nigdje drugdje u gradu, a možda ni u ćitavoj državi. On je samo trćkarao kroz prolaze i tražio da mu ih sve pokašem. Njegovu je majku, međutim, zanimala samo jedna vrsta igraćaka majmuni-sviraći.

Našli smo ih na stražnjoj polici, odmah straga, i ona je smjesta zamolila gospodina Maltu da ih pusti neka sviraju.

“Baš sve?” upitao je on.

“Jednog po jednog”, odgovorila je ona odlučno.

129

Tako i bude. Jednom za drugim navili su im ključice u ledima, pa su majmuni počeli lupati činelama i svirati svoje melodije. "Yankee Doodle Dandy", uvijek isto. To me zbunilo. Možda želi da joj ga zamijenim? Ali zar svi ne sviraju isto? A onda je kimnula glavom, i sin joj je izvadio perorez s izvijačem kao nastavkom. Malta i ja gledali smo, nijemi od čuđenja, kako dječak otklapa tkaninu na ledima prvog majmuna, pa onda oslobađa pločicu i unutra gura ruku. Izvadio je disk veličine srebrnog dolara, preokrenuo ga i vratio. Zadigao sam obrve, a Malta je učinio isto. Sad je majmun opet zasvirao. "Song of Dixie." Naravno, jedna melodija za Sjever, a druga za Jug.

Uskoro je vratio disk u početni položaj, pa se prihvatio drugog. Ista priča. Nakon desetog mati mu je dala znak da prestane. Malta je počeo vraćati robu na njezino mjesto. Očito ni on nije znao da u majmunu postoje dvije melodije. Vikontesa je bila sasvim blijeda.

"On je bio tu", rekla je nekom neodredenom. A onda meni: "Tko je smislio i proizveo te majmune?" Slijeganjem sam ramena izrazio svoje potpuno

neznanje. A onda je Malta rekao:

"Napravljeni su u maloj tvornici u New Jerseyju, svi redom. Ali pod licencom i prema patentiranom projektu. A tko ih je smislio, pojma nemam." Tada je dama upitala:

"Je li itko od vas ikad vidio jednog čudnog čovjeka? Čovjeka sa širokim šeširom, lica skoro sasvim prekrita maskom?"

Kod tog sam posljednjeg pitanja osjetio kako se gospodin Malta, koji je stajao kraj mene, ukrutio kao držak od metle. Pogledao sam ga, ali mu je

130

lice bilo kao isklesano. Zato sam odmahnuo glavom i objasnio joj da na vašaru ima mnogo masaka, masaka koje prikazuju klaune, čudovišta, koje se nose na Noć vještica. Ali čovjek koji stalno nosi masku, samo da prekrije lice? Ne, nikad. U tom je trenutku ona uzdahnula i slegnula ramenima, pa odlutala niz prolaz između polica da pogleda i druge igračke.

Malta je dao znak dječaku i odveo ga u drugom smjeru, očito da mu pokaže mehaničke vojnike kako stupaju.

Meni je, međutim, taj ledeno hladni mladić već postao pomalo sumnjiv, pa sam kliznuo za njim, stalno pazeći da između nas bude polica s igračkama. Na moje iznenađenje i ogorčenje, moj je neočekivani i tajanstveni pomoćnik počeo ispotiha ispitivati maloga, koji je na sve to odgovarao sasvim bezazleno.

“Zašto je zapravo tvoja mama došla u New York?” upitao je.

“Pa mislim, gospodine, zato da pjeva u operi.” “Zaista? I ni zbog kakvog drugog razloga? Ne zato da se sastane s nekim određenim?”

“Ne, gospodine.”

“I zašto je toliko zanimaju majmuni koji sviraju melodije?”

“Samo jedan majmun, monsieur, i samo jedna melodija. Ali to je taj što ga sada ima u rukama. Nijedan drugi majmun ne svira melodiju koju ona traži.”

“Zbilja šteta. A tvoj tata, on nije tu?”

“Ne, gospodine. Mog su dragog tatu u Francuskoj zadržali poslovi. On stiže sutra brodom.” “Sjajno. I on ti je zaista otac?”

131

“Naravno. On je muž moje mame, a ja sam mu sin.”

U tom sam trenutku pomislio kako je ta drskost otišla predaleko, i već sam se htio umiješati, kad se dogodilo nešto vrlo neobično. Vrata su se otvorila i pustila unutra zapuh hladnoga zraka s mora, a u do vratku je stajala zbijena pojava svećenika koji se, kako sam doznao, zove otac Kilfoyle. Dječak Pierre i gospodin Malta su osjetili studeni zrak pa zaobišli stelažu i iskrslili mi pred očima. Svećenik i onaj bljedoliki bili su udaljeni deset jardi jedan od drugog, i sad su se pogledali. Svećenik je najjednom podigao desnicu pa na čelu i prsima napravio znak križa. Kao dobar nekonformist, ja se nisam poveo za njim, ali sam ipak znao da tim znakom katolici prizivaju Božju pomoć.

Onda je svećenik rekao: “Daj idemo, Pierre”, i ispružio ruku. Ali je i dalje zurio u gospodina Maltu.

Očito konfrontiranje to dvoje ljudi, koje će biti tek prvo od dva istoga dana, donijelo je studen koliko i vjetar s mora, pa sam stoga, u pokušaju da obnovim veselo raspoloženje od prije samo sat vremena, rekao:

“Milostiva gospodo, naš ponos i radost ovdje jest prije svega Dvorana zrcala, pravo svjetsko čudo. Dopustite mi da vam je pokažem, ona će vam olakšati dušu. A mladi gospodin Pierre može se zabaviti drugim igračkama, jer kao što i sami vidite, on je sasvim očaran kao i sav mladi svijet koji dode ovamo.” Ona kao da je bila neodlučna, pa sam se s ponešto zebnje prisjetio koliko je gospodin Tilyou u svom pismu bio uporan glede toga da gospoda

132

mora vidjeti zrcala, iako nisam mogao razabrati zašto. Pogledala je Irca,~ a on je kimnuo glavom i rekao:

“Naravno, pogledajte na trenutak to svjetsko čudo. Ja ću pripaziti na Pierrea, a vremena imamo. Probe su tek poslije ručka.” I tako je ona kimnula glavom i pošla sa mnom.

Ako je epizoda u dućanu bila čudna, to traženje melodije koju nijedan majmun ne zna svirati, ono što je sada uslijedilo bilo je zaista bizarno i objašnjava zašto sam imao tolikih muka dok sam točno opisao što sam taj dan čuo i vidio.

U dvoranu smo ušli zajedno kroz jedina vrata, i ona je vidjela hodnik i lijevo i desno. Gestom sam je uputio da može birati. Ona je slegnula ramenima, prekrasno se nasmiješila i skrenula desno. Ja sam se uspeo u komandnu kabinu i pogledao u stropno zrcalo. Vidio sam kako je stigla nekamo do polovice bočnog zida. Povukao sam polugu da zakrenem zrcalo i uputim je prema središtu. Ništa se nije dogodilo. Pokušao sam opet. I opet ništa.

Komande nisu radile. I dalje sam je vidio kako se kreće između zrcalnih zidova vanjskog prolaza. A onda se zrcalo zakrenulo samo od sebe, pa joj pregradilo put i potjeralo prema središtu. Ali ja nisam pomakao ništa.

Očito su se komande pokvarile, pa ju je za njezino dobro trebalo pustiti van, prije nego što je zrcala zarobe.

Povukao sam poluge da stvorim ravan prolaz sve do vrata. Ništa se nije dogodilo, ali su se usred labirinta zrcala počela pomicati, kao da imaju vlastitu volju ili kao da njima upravlja netko drugi. Kako se sve više zrcala zakretalo, sad

sam mogao vidjeti dvadeset slika mlade žene, no

133

više nisam mogao razabrati što je stvarna ona a što samo njezina slika.

Najednom je zastala, zarobljena u maloj središnjoj komori. U njezinoj se stijenci najednom pomaknulo nešto drugo, i ja sam uhvatio kovitlac plašta, repliciran dvadeset puta, sekundu prije nego što je ponovno nestao. Ali to nije bio njezin plašt, jer ovaj je bio crn, dok je njen bio baršunast, u boji šljive. Vidio sam kako je razrogačila oči a ruka joj poletjela na usta. Gledala je u nekoga ili nešto što je stajalo ledima prema zrcalnoj ploči, ali u slijepoj točki koju moje promatračno zrcalo nije hvatalo. I tada je progovorila. "O, to si ti", rekla je. Shvatio sam da je netko drugi ne samo ušao u dvoranu, nego i pronašao put u središte labirinta, a da ga ja nisam ni opazio.

Mislio sam da je to nemoguće, sve dok nisam opazio da je netko noću promijenio kut zrcala iznad i ispred mene, tako da su sada hvatala samo polovicu dvorane. Druga se polovica izgubila iz vida. Nju sam mogao vidjeti, ali ne i fantoma kojem se obraćala. A mogao sam i čuti, pa sam se poslije potrudio svega se točno prisjetiti i sve što sam čuo vjerno zabilježiti.

Bilo je tu nečeg. Ta žena iz Francuske, bogata, slavna, nadarena i uravnotežena, upravo je drhtala od straha.

Osjećao sam taj njezin strah, no bio je to strah pomiješan s jezivom fascinacijom. Kao što će pokazati kasniji razgovor, ona je naišla na nekog iz prošlosti, na nekog za kojeg je vjerovala da ga se oslobodila, na nekog tko ju je nekoć držao u svojoj mreži... mreži čega? Straha, da, to sam osjećao u zraku. Ljubavi? Možda, jednom, prije mnogo godina. I strahopoštovanja. Jer tko god da to bio, bez obzira što on nekoć bio, on ju je i 134

dalje držao u strahopoštovanju pred svojom moći i osobom. Nekoliko sam je puta vidio kako je zadrhtala, iako nisam čuo da joj je ičim zaprijetio. Ali evo što su rekli: ON: Naravno. Zar si mogla posumnjati na nekog drugog?

ONA: Nakon majmuna, ne. Ali ponovno čuti "Maškaradu"... Toliko je vremena prošlo.

ON: Trinaest dugih godina. Jesi mislila na mene?

ONA: Naravno, učitelju moj glazbeni. Ali sam mislila...

ON: Da sam umro? Ne, Christine, ljubavi moja, ne ja.

ONA: Ljubavi moja? Ti još uvijek..?

ON: Zauvijek i vječno, do svog smrtnog časa. U duhu si još moja, Christine. Stvorio sam pjevačku zvijezdu, ali je nisam mogao zadržati.

ONA: Kad si ti nestao, mislila sam da si otišao zauvijek. Udala sam se za Raoula...

ON: Znam. Slijedio sam svaki tvoj korak, svaki tvoj pokret, svaki trijumf.

ONA: Je li to za tebe bilo teško, Erik?

ON: Prilično. Ali moj je put uvijek bio teži nego što ćeš ti ikad doznati.

ONA: Ti si me doveo ovamo? Ta opera, ona je tvoja?

ON: Da. Čitava je moja, ali ja imam i više, mnogo više od toga. Bogatstvo da mogu kupiti pola Francuske.

ONA: Ali zašto, Erik, oh, zašto si to učinio? Zašto me ne ostaviš na miru? Što želiš od mene? ON~ Ostani sa mnom.

135

ONA: Ne mogu.

ON: Ostani sa mnom, Christine. Vremena su se promijenila. Ja ti mogu ponuditi sve opere svijeta. Sve što ikad zatražiš od mene.

ONA: Ali kad ne mogu. Ja volim Raoula. Pokušaj to prihvatiti. Ja se sjećam svega što si za mene učinio, i sjećam se sa zahvalnošću. Ali moje srce pripada drugom, i zauvijek će pripadati. Zar to ne možeš shvatiti? Zar se s tim ne možeš pomiriti?

U tom je trenutku zavladao duga stanka, kao da se odbijeni udvarač pokušava otrgnuti svom bolu. A kad je opet progovorio, u glasu mu se osjetila drhtavica.

ON: No dobro. To moram prihvatiti. Ta i zašto ne, srce mi je već toliko puta bilo slomljeno. Ali ima tu i još nešto. Ostavi mi mog dečka.

ONA: Tvog... dečka?...

ON: Mog sina, našeg sina, Pierrea.

Žena, koju sam i dalje mogao vidjeti, i to čak odraženu desetak puta, probljedjela je kao plahta i objema rukama pokrila lice. Nekoliko se trenutaka samo zibala, pa sam se pobjojao da će se onesvijestiti. Već sam htio i viknuti, ali mi je krik zamro u grlu. Bio sam nijem i bespomoćan svjedok nečega što nisam mogao razumjeti. Napokon je ona maknula ruke i progovorila šaptom.

ONA: Tko ti je rekao? ON: Madame Giry.

ONA: Zašto, o zašto je to učinila?

136

ON: Bila je na samrt*~. I htjela je podijeliti tajnu koju je čuvala tolike godine.

ONA: Lagala je.

ON: Ne. Ona je njegovala Izaoula nakon one pucnjave u uličici.

ONA: On je tako dobar, fin i mio čovjek. Volio me i odgajao Pierrea kao da je njegov. Pierre to ne zna.

ON: Raoul zna. Ti znaš. Ja znam. Daj mi mog sina.

ONA: Ne mogu, Erik. Uskoro će navršiti trinaestu. Još pet godina, pa je čovjek. Onda ću mu reći. Dajem ti riječ, Erik. Na njegov osamnaesti rodendan. Ne još, on još na to nije spreman. Još sam mu potrebna. A kad mu budem rekla, neka sam odluči.

ON: Daješ mi riječ, Christine? Ako pričekam pet godina...

ONA: Imat ćeš svog sina. Za pet godina. Ako ga budeš mogao zadobiti.

ON: Onda ću pričekati. Toliko sam čekao na samo sićušnu mrvu sreće koju većina ljudi upozna na očevu koljenu. Još pet godina... Strpit ću se.

ONA: Hvala ti, Erik. Za tri ću ti dana opet pjevati. Bit ćeš na predstavi?

ON: Naravno. Tako blizu, a nećeš ni znati. ONA: Onda ću ti pjevati kao nikad ranije.

I tada, u tom trenutku, opazio sam nešto što me toliko zapanjilo da sam skoro ispao iz komandne kabine. U

dvoranu je upuzao još netko. Kako mu je to uspjelo, to nikad neću doznati, ali to svakako ni~e učinio kroz jedina meni poznata vrata, jer su

137

ona bila ravno preda mnorrN; a kroz njih nitko nije ušao. Zacijelo se unutra uvukao kroz tajni prolaz, znan samo čovjeku koji je smislio Dvoranu zrcala, i koji nikad nije otkrio nikom drugom. U prvi sam čas pomislio da to vidim odraz onoga koji je razgovarao s vikontesom de Chagny, ali sam se onda sjetio kovitlaca plašta, a ovaj čovjek, također sav u crnom, nije nosio plašt nego tijesan crni frak. On je bio u jednom od unutrašnjih prolaza, i opazio sam da je naslonio uho na pukotinu, široku kao ljudska vlas, što je razdvajala dva zrcala u njegovoj blizini. A s druge strane pukotine bila je unutrašnja komora sa zrcalima, i u njoj su upravo razgovarali dama i njezin neobični bivši ljubavnik.

On kao da je na sebi osjetio moj pogled, jer se najednom okrenuo, osvrnuo na sve strane te napokon podigao oči. Nagnuto promatračko zrcalo otkrilo je njega meni, ali i mene njemu. Kosa mu je bila crna kao i kaputić, a lice bijelo kao košulja. Bio je to onaj bijednik koji se predstavio kao Malta. Dva su se plamena oka na trenutak zaustavila na meni, a onda je već dao petama vjetra, odjurio kroz hodnike koji su druge toliko zbunjivali. Ja sam smjesta sišao iz kabine, želeći ga uhvatiti, pa sam izletio van i požurio oko zgrade. On je bio dobroano ispred mene, nakon što je pobjegao kroz tajna vrata, i sad je kao zec trčao prema ulazu. Što se pak tiče mene, u onim velikim i nespretnim, prekomjerno dugačkim klaunskim cipelama, o trčanju nisam mogao ni misliti.

Preostalo mi je, dakle, samo da gledam. Kraj ulaza su bila parkirana još jedna kola, zatvorena, lagana i jednoprežna, i neznanac je trkom poletio

138

baš prema njima, pa uskpčio i zalupio vratima kad su kola već kretala. Kola su očito bila privatna, jer takvih na Coney Islandu nije bilo za javno iznajmljivanje.

Ipak, prije nego što je do njih stigao, morao je projuriti mimo dvoje ljudi. Najbliži je Dvorani zrcala bio onaj mladi reporter, i kad je čovjek u fraku protrčao kraj njega, on je ispustio krik koji nisam uspio uhvatiti, jer ga je odnio vjetar s mora. Reporter je iznenadeno podigao pogled, ali se nije ni pomaknuo da ga zaustavi.

Malo prije izlaza stajao je svećenik, koji je dječaka Pierrea bio odveo do kočije i zatvorio ga, i sad se vraćao potražiti poslodavku. Vidio sam kako je bjegunac na trenutak zastao i blenuo u svećenika, koji mu je uzvratio pogled, pa nastavio trk prema svojim kolima.

Do tad su mi živci, međutim, već brenčali kao stari lonci. Ono čudno traganje, među majmunima-sviračima, za melodijom koju nijedan od njih ne zna svirati, još čudnije ponašanje čovjeka koji se predstavio kao Malta, a prilikom ispitivanja bezazlenog djeteta, mržnjom prenabijena konfrontacija Malte i katoličkog svećenika, te napokon katastrofa u Dvorani zrcala, kad mi se više nije htjela pokoriti nijedna poluga, užasna ispovijed što sam je čuo od primadone i čovjeka koji joj je nedvojbeno nekad bio ljubavnik, a sad je otac njezina djeteta, te na koncu svega pogled na Maltu kako ih oboje prisluškuje... svega je toga bilo i previše. U svojoj zbunjenosti sasvim sam bio zaboravio da je sirota Mme. de Chagny još zarobljena u labirintu zrcalnih zidova, Kad sam se toga sjetio, poletio sam natra\$ da je

139

oslobodim. Sve su komande ,~,cao nekim čudom opet proradile, pa se uskoro pojavila, smrtno blijeda i tiha, za što je, bome, imala i razloga. Ipak mi je vrlo pristojno zahvalila na trudu, ostavila mi velikodušnu napojnicu, pa pošla prema kolima s reporterom, svećenikom i sinom. Ja sam je ispratio sve do izlaza.

A kad sam se posljednji put vratio do Dvorane zrcala, doživio sam najveći šok u životu. U zavjetrini je zgrade, zagledan za kočijom kako mu odnosi sina, stajao onaj čovjek. Iza ugla zgrade on se najednom stvorio preda mnom. O tome nije moglo biti dvojbe; izdao ga je uzvitlani crni plašt. Drugi igrač u sablasnoj igri što se odigrala u labirintu. Ali mi se krv zapravo sledila od njegova lica. Opustošena lica, od kojeg su tri četvrtine bile prekrivene blijedom maskom, a iza maske su gorjele oči pravim požarom gnjeva. Bio je to čovjek kojemu je netko pomrsio planove, čovjek nenavikao da ostane prevaren, i koji je sad postao opasan. Čini se da me nije čuo, jer je nešto promrmljao, ili bolje reći, prorežao.

“Pet godina”, čuo sam ga kako veli. “Pet godina. Nikad. On je moj i on će biti sa mnom.” Onda se okrenuo i otišao, zavijugao između dva

štanda i zaustavljenog vrtuljka. Kasnije sam na jednome mjestu na ogradi prema Surf Avenue otkrio tri odvaljene letve. Nikad ga više nisam vidio, kao što nisam vidio ni onog koji ih je prisluškiavao.

Kasnije sam razmišljao o tome jesam li što trebao učiniti. Jesam li trebao upozoriti vikontesu da taj čudni čovjek, po svemu sudeći, ne kani pet godina čekati na sina? Ili će se on ipak ohladiti, kad ga prode bijes? Sve što sam čuo bile su zapravo

140

obiteljske razmirice koje Nće se nedvojbeno razriješiti. U to sam bar sebe nastojao uvjeriti. Pa ipak u mojim žilama ne teče badava keltska krv, pa čak i dok zapisujem sve to što sam jučer čuo i vidio, sve to visi nada mnom kao nekakva strašnja slutnja.

141

TRINAEST

Ekstaza i molitva Tosepha Kilfoylea Katedrala Sv. Patrika, New York City, 2. prosinca 1906.

“Gospodine, smiluj se, Kriste, smiluj se. Koliko sam Te puta dozivao? Toliko da se više i ne sjećam. Na žegi sunca i u mraku noći. Na misi u Tvom domu i samoći vlastite sobe. Ponekad sam čak pomislio da mi odgovaraš, činilo mi se da čujem Tvoj glas, činilo se da osjećam kako me vodi Tvoja ruka. Je li sve to bila ludost i samoob-mana? I da li mi zaista, u molitvi, razgovaramo s Tobom? Ili samo slušamo same sebe?

Oprosti mi što sumnjam, Gospodine. Toliko se trudim doći do istinske vjere. A sad me počuj, ja Te zaklinjem.

Jer sam zbunjen i bojim se. Ja se nisam rodio kao učenjak, nego kao dječak na irskoj farmi. Molim te usliši me i pomози.”

“Tu sam, Joseph. Tko to remeti mir tvoje duše?” “Gospodine, po prvi mi se put čini da sam se zaista uplašio.

Bojim se, a ne znam zašto.”

“Osjećaš strah? Onda je to nešto što poznajem iz vlastitog iskustva.”

“Ti, Gospodine? To ne može biti.”

“Baš naprotiv. Što ti misliš da sam osjećao kad

142

su mi vezali ruke za kolut za bičevanje na zidu hrama?”

“Ja naprosto ne mogu zamisliti da Ti možeš osjetiti strah.”

“Tada sam bio čovjek, Joseph. Sa svim ljudskim manama i slabostima. I to je čitavo objašnjenje. A čovjek može osjećati silan strah. I tako, kad su mi pokazali bič, s pletenim repovima u koje su bili upleteni komadići željeza i olova, i rekli što će mi raditi, kriknuo sam od straha.”

“Nikad o tome nisam razmišljao tako, Gospodine. O tome ne postoji zapis.”

“Mala milost. A zašto se ti bojiš?”

“Osjećam kako se oko mene u tom strašnom gradu zbiva nešto što ne mogu shvatiti.”

“Onda te shvaćam. Strah od onog što možeš shvatiti ima svoje granice. Drugi je strah gori. Što hoćeš od mene?”

“Trebaju mi Tvoja čvrstoća i Tvoja snaga.” “Već ih imaš, Joseph. Baštinio si ih kad si prihvatio moje zavjete i obukao moje halje.”

“Onda ih zacijelo nisam dostojan, Gospodine, jer su me napustile. Bojim se da si, uzevši u svoju službu seoskog derana iz Mullingara izabrao lošu posudu.”

“Zapravo si ti izabrao mene. Ali nije važno. A je li moja posuda pukla i iznevjerila me?”

“Naravno da sam griješio.”

“Naravno. A tko nije? Osjećao si grješnu želju prema Christine de Chagny.”

“Ona je lijepa, o Gospodine, a ja sam muškarac.”

“Ja to znam. I ja sam bio, nekoć. Zna to biti i vrlo teško. Ali si se ispovjedio i dobio oprost?” 143

“Da.” “Pa mislim, misli su samo misli. Ali nisi učinio ništa više?”

“Ne, Gospodine. Samo misli.”

“Pa mislim, onda možda svom seoskom deranu mogu pokloniti još malo povjerenja. A što je s tvojim neobjašnjivim strahovima?”

“U ovom je gradu jedan čovjek, vrlo neobičan. Onaj dan kad smo došli, pogledao sam s gata i na krovu skladišta ugledao čovjeka. Gledao nas je odozgo, i nosio je masku. Jučer smo otišli na Coney Island: Christine, mali Pierre, mjesni reporter i ja. Christine je otišla u

takozvanu Dvoranu zrcala. Sinoć me je zamolila da je ispovjedim i rekla mi...”

“Mislim da mi to smiješ reći, kad sam ti i tako u glavi. Nastavi.”

“Da ga je susrela unutra. C~pisala mi ga je. To je zacijelo taj isti, čovjek kojeg je poznavala prije mnogo godina u Parizu, čovjek strašno iznakažen, a koji je u međuvremenu tu u New Yorku postao silno bogat i moćan.”

“Znam ga. Zove se Erik. Život mu nije bio lak. Sad štuje drugog boga.”

“Nema drugih bogova osim Tebe, Gospodine.” “Lijepa misao, ali ih ima puno. Bogova koje je čovjek stvorio.”

“Ah. A njegov?”

“On je sluga Mamona, boga zlata i pohlepe.” “Kako bih ga volio vratiti Tebi.”

“Vrlo pohvalno. A zašto?”

“Čini se da on posjeduje silan imetak, bogatstvo o kakvom normalan um ne može ni sanjati.” 144

“Joseph, tvoj je posao baviti se dušama, a ne zlatom. Žudiš li za njegovim imetkom?”

“Ne zbog sebe, Gospodine. Nego zbog nečeg drugog.”

“A to bi bilo?”

“Neki sam se dan uvečer prošetao kroz kvart Lower East Side, tek nekoliko milja od ove katedrale. To je jezivo mjesto, pravi pakao na zemlji. Proždiruća bijeda, smeće, prljavšina, smrad i očaj. Iz toga onda dolazi svaki grijeh i opačina. Djecu daju u prostituciju, dječake kao i djevojčice...”

“Čujem li to, Joseph, prizvuk prijekora što dopuštam da se to zbiva?”

“Ne mogu ja koriti Tebe, o Gospodine.”

“O, ne budi preskroman. Pa to se zbiva svakodnevno. “

“Ali ja to ne mogu shvatiti.”

“Dopusti da ti pokušam objasniti. Ja Čovjeku nikad nisam jamčio savršenstvo, nego sam to savršenstvo samo učinio mogućim. I to je bit svega. Čovjek ima i priliku i može birati, ali ga ja nikad i ni na što ne prisiljavam.

Njegovu sam slobodu izbora učinio nepovredivom. Neki odluče krenuti putem koji sam im ja pokazao; većini su draža zadovoljstva

sada i ovdje. Kod mnogih to predmnijeva nanošenje bola bližnjima zbog zadovoljstva ili bogaćenja. To, dakako, opažam, ali se to neće promijeniti.”

“Ali zašto, Gospodine, Čovjek ne može biti bolje stvorenje?”

“Vidi, Joseph, kad bih pružio ruku odozgo i dotaknuo mu čelo i učinio ga savršenim, na što bi nalik postao život na zemlji? Nema tuge, dakle ni veselja. Nema suza, nema ni smijeha. Nema bola, 145 nema ni olakšanja. Nema ropstva, nema ni slobode. Nema poraza, nema ni trijumfa. Nema bezobraštine, nema ni uljudnosti. Nema bigotnosti, nema ni tolerancije. Nema očajanja, nema ni ushita. Nema grijeha, e onda sigurno nema ni otkupljenja. Onda bih tu na zemlji naprosto napravio raj bezličnog blažensta, zbog kojeg bi moje nebesko carstvo postalo donekle suvišno. A to nije smisao svega toga. I tako Čovjek mora imati svoju slobodu izbora, sve dok ga ja ne pozovem kući.”

“Bit će da je tako, Gospodine. Ali ja bih tako volio i tog Erika i sve njegovo blago privesti boljoj svrsi.”

“Možda i hoćeš.”

“Ali mora postojati neki ključ.” “Neki ključ, naravno, uvijek postoji.”

“Ali ja ga ne vidim, Gospodine.”

“Pročitao si moje riječi. Zar ti ništa od toga nije ušlo u glavu?”

“Premalo, Gospodine. Pomozi mi, preklinjem te.”

“Ključ je ljubav, Joseph. Ključ je uvijek ljubav.” “Ali on voli Christine de Chagny.”

“Pa?” “Da je ja nagovaram da prekrši bračni zavjet?” “To ja nisam rekao.”

“Onda ne razumijem.”

“Ali hoćeš, Joseph, ali hoćeš. Ponekad se hoće i malo strpljenja. I tako, taj te Erik plaši?”

“Ne, gospodine, ne on. Kad sam ga ugledao na krovu, i kasnije vidio kako bježi iz Dvorane zrcala, osjetio sam nešto u njemu. Bio je to osjećaj bijesa, očaja, bola. Ali ne zla. To je u onom drugom.”

“Pričaj mi o tom drugom.”

146

“Kad smo stigli u z~bavište na Coney Islandu, Christine i Pierre su sa šefom zabave ušli u trgovinu igračaka. Ja sam ostao vani i malo se prošetao uz more. A kad sam se vratio, Pierre je bio s nekim mladićem koji ga je vodio po dućanu i nešto mu šaptao u uho. Lice bijelo kao kost, crne oči i kosa, crni frak. Mislio sam da je to poslovoda dućana, ali mi je šef zabave kasnije rekao da ga je jutros vidio prvi put u životu.”

“I on ti se, Joseph, nije svidio?”

“Nije tu riječ o svidanju, Gospodine. Nego je nešto u njemu, studen nekakva, hladnija od mora. Ili me to samo vara moja mašta čovjeka iz Hibernije? Oko njega je bila nekakva aura zla zbog koje sam instinktivno napravio Tvoj znak. Uzeo sam mu dječaka, i on me pogledao s mračnom zlobom. Tada sam ga, tog dana, vidio prvi put.”

“A drugi?”

“Vraćao sam se od kočije u koju sam stavio malog. Bilo je to nekih pola sata kasnije. Znao sam da je Christine sa šefom zabave otišla pogledati atrakciju zvanu Dvorana zrcala. Na zgradi su se otvorila bočna vratašca, i kroz njih je istrčao on. Prošao je kraj novinskog reportera, koji je pošao ispred mene, i onda je prošao kraj mene i ubacio se u male kočije i nestao, ali je prije toga zastao i opet se u mene zapiljio. Bilo je to kao i prvi put; osjetio sam kako je temperatura, i inače niska, pala za još deset stupnjeva. Sav sam se stresao. Tko je on? I što hoće?”

“Vjerojatno misliš na Dariusa. Želiš li iskupiti i njega?”

“Ne vjerujem da bih mogao.”

“Imaš pravo. Jer je on svoju dušu prodao

147

Mamonu, i on je vječni sluga boga zlata, sve dok ne dode do mene. Baš je on i priveo Erika svojemu bogu. Ali u Dariusu nema ljubavi. U tome je ta razlika.”

“Ali on voli zlato, Gospodine.”

“Ne, on ga obožava. A to nije isto. I Erik obožava zlato, ali negdje u dubini svoje izmučene duše on se sjeća kako je jednom upoznao ljubav, i mogao bi ponovno.”

“Onda bih ga ja još mogao pridobiti?” “Joseph, nijedan čovjek koji je upoznao čistu ljubav, s iznimkom samo ljubavi prema sebi, nije neotkupljiv.”

“Ali baš kao i Darius, i taj Erik voli samo zlato, sebe i tudu ženu. Gospodine, ja to ne razumijem.” “Joseph, varaš se. On uzvisuje zlato, mrzi sebe i

voli ženu za koju zna da je ne može imati. A sad moram ići.”

“Ostani sa mnom, o Gospodine. Ostani još malo.”

“Ne mogu. Na Balkanu je opaki rat. Noćas će biti mnogo duša koje treba dočekati.”

“Pa gdje da onda potražim taj ključ? Ključ izvan zlata, njega samog i žene koju ne može imati?” “Već ti rekoh, Joseph. Potraži drugu i još veću ljubav.”

ČETRINAEST

Prikaz Gaylorda Sp~gsa

The New York Times, 4. prosinca 1906.

Dakle, nova Manhattanska opera gospodina Oscara Hammersteina, najavljivana s toliko pompe, sinoć je otvorena na način koji bismo mogli iskreno opisati samo kao ničim narušen trijumf. Ako u našoj dragoj domovini ikad opet izbije građanski rat, bit će to borba za mjesta u operi, jer se sav New York zaljuljao na nogama pred spektaklom što smo ga vidjeli pred sobom.

Koliko su neke od velikih novčarskih i kulturnih dinastija ovoga grada platile svoje lože, pa čak i sjedala u parteru, o tome možemo samo nagadati, ali je izvjesno da su stvarne cijene ostavile one službene daleko iza sebe.

Manhattan, kako je sada moramo zvati da je razlikujemo od Metropolitana na drugom kraju grada, doista je raskošna gradevina, prebogata i kićena, s prijavnim prostorom iza vrata pred kojim bi se moralo postidjeti prilično tijesno predsoblje kakvo nudi Met. A tu sam, u ono pola sata prije dizanja zavjese, vidio imena, diljem Amerike poznata samo kao legenda, kako vrve kao školarci,

149

dok samo malobrojne sretnike odvede do njihovih privatnih loža.

Bili su tu Mellonovi, Vanderbiltovi, Rockefellerovi, Gouldovi, Whitneyji te glavom i bradom Pierpont Morganovi. A među njima je, kao svima nama susretljiv domaćin, bio i čovjek koji je na kocku stavio golemo bogatstvo, a na raspolaganje beskonačnu motivaciju i energiju da bi, unatoč tome što je toliko toga radilo protiv njega, stvorio Manhattan - car cigara Oscar Hammerstein. Glasine se i dalje šire da iza Mr. H. stoji još jedan i još bogatiji magnat, fantomski financijer kojeg još nitko nikad nije vidio, no ako takav i postoji, vidjet ga se nije moglo.

Bogatstvo širokoga trijema i raskoš prijamnog prostora stvarali su silan dojam, baš kao što ga je stvarala i pozlačena, grimizna i tamnomodra kićenost začuđujuće malenog i intimnog gledališta. Ali što reći o vrsnoći nove opere i pjevanja koje smo svi došli poslušati? I jedno i drugo bilo je na umjetničkoj i emotivnoj razini kakvu ne pamtim već trideset godina.

Čitatelji ove skromne rubrike će znati da je prije samo sedam tjedana gospodin Hammerstein donio krajnje neobičnu odluku da odbaci Bellinijevo remek-djelo 1 Puritani, koje nam je kanio podastrijeti na svečanom otvorenju, te se umjesto toga prihvatio zastrašujuće zadaće postavljanja sasvim nove opere u modernom stilu i to od anonimnog (i, što je zapanjujuće, još uvijek anonimnog) američkog skladatelja. Kakvo zaista neobično hazarderstvo. Pa je li se isplatilo? Tisuću posto.

Kao prvo, Andeo od Shiloha priskrbio nam je sudjelovanje vikontese Christine de Chagny iz 150

Pariza, ljepotice čiji je ~las sinoć nadišao sve kojih se sjećam, a ja vjerujem da sam se u proteklih trideset godina zaista naslušao najboljih na svijetu. Kao drugo, sama je opera remek-djelo jednostavnosti i emotivnosti od koje nijedno oko u publici nije ostalo suho.

Priča je smještena u naš Gradanski rat od prije samo četrdeset godina, te je stoga neposredno zanimljiva svim Amerikancima i Sjevera i Juga. U prvom činu upoznajemo Milesa Regana, neobuzdanog mladog pravnika iz Connecticuta, beznadno zaljubljena u Eugenie Delarue, prelijepu kćer bogatog plantažera iz

Virginije. Njegovu je ulogu preuzeo David Melrose, američki tenor u usponu, ali se onda dogodilo nešto čudno - no o tom potom.

Par se primjerenom zariče na vječnu ljubav i razmjenjuje zlatno prstenje. Zahvaljujući tome što je južnjačka ljepotica Mme. de Chagny bila veličanstvena, njezina jednostavna djevojačka radost zbog prošnje mladića kojeg voli, izražena u ariji "S tim prstenom zauvijek", prenijela se na čitavu publiku.

Susjedni plantažer Joshua Howard, kojeg je veličanstveno otpjevao Alessandro Gonci, također prosi njezinu ruku, pa njezino odbijanje prihvaća slomljena srca, ali kako gentlemanu - što on i jest - i dolikuje. Nad sve se, međutim, nadvija sjena rata, i na kraju prvog čina prvi topovi otvaraju paljbu na Fort Sumter, i Unija ulazi u rat s Konfederacijom. Mladi se zaljubljenici moraju rastati. Regan objašnjava da mu ne preostaje drugo nego vratiti se u Connecticut i boriti na strani Sjevera. Gospodica Delarue zna da mora ostati sa svojim, koji su svom dušom i tijelom na strani juga. Čin

151

završava duetom rastanka koji para srce, jer zaljubljeni ne znaju hoće li se više ikad sresti.

Do drugoga čina prošle su dvije godine, a Eugenie Delarue se javila kao dobrovoljna bolničarka u bolnicu odmah poslije krvave bitke kod Shiloha. Na sceni vidimo njezinu nesebičnu odanost užasno ranjenim mladićima u odorama obje strane, a koje neprestance donose, i nekad brižno zaštićena plantažerska ljepotica sad je izložena svoj prljavštini i bolu bolnice na bojišnici. U jedinoj i doista potresnoj ariji ona se pita: "Zašto svi mladići ti moraju mrijeti?"

Njen bivši susjed i prosac u međuvremenu je postao pukovnikom, i sad je zapovjednik puka koji je zaposjeo i područje bolnice. On joj opet počinje udvarati i nastoji je nagovoriti da zaboravi svog izgubljenog zaručnika u vojsci Unije, a prihvati njega. Ona je već napol odlučila da to učini, kad unose novog ranjenika. On je časnik Unije, užasno ranjen kad mu je barutana eksplodirala u lice. Lice mu je sve umotano u kiruršku gazu, očito nepovratno uništeno. Još dok je u nesvijesti, gospođica Delarue prepoznaje zlatni prsten na njegovu prstu, onaj isti koji joj je dao prije dvije godine. Tragični je časnik doista kapetan Regan, kojeg i dalje pjeva David Melrose. Kad se probudi, on smjesta prepoznaje svoju zaručnicu, ali ne shvaća da je i sam u snu bio prepoznat.

Slijedi sjajna ironična scena kad on, sa svoje postelje i bespomoćan, gleda kako pukovnik Howard ulazi na odjel da ponovno pokuša iznuditi odluku gospođice Delarue, te je uvjerava da je njezin zaručnik zacijelo već mrtav, iako ona zna da on leži tek nekoliko metara dalje. Taj čin završava kad kapetan Regan

opaža da ona zna tko se krije iza zavoja i onda, videći se po prvi put u zrcalu, shvaća da je njegovo nekoć lijepo lice pretvoreno u ruševinu. Pokušava stražaru oteti revolver i skončati život, ali ga jedan vojnik Konfederacije i dva unionistička zarobljenika/ranjenika uspijevaju obuzdati.

U trećem je činu klimaks i to, kako će se pokazati, duboko potresan. Jer pukovnik Howard javlja kako je netom doznao da je Eugenijin bivši zaručnik nitko drugi doli voda strašnih Reganovih jahača koji su iza fronte postavljali bespoštedne zasjede. A kao

takav, ako ga uhvate, potpada pod prijeki vojni sud, i treba biti strijeljan.

Eugenie Delarue se sad nalazi u strašnoj dilemi. Hoće li sačuvati tajnu i izdati Konfederaciju, ili prokazati čovjeka kojega još ljubi? U tom je trenutku objavljeno kratko primirje, koje omogućuje razmjenu zarobljenika trajno izbačenih iz stroja. Čovjek s uništenim licem zacijelo udovoljava uvjete za razmjenu; sa sjevera stižu natkrivena kola s ranjenim vojnicima Konfederacije, koja zatim trebaju preuzeti vlastite obogaljene vojnike u rukama Juga.

A sad moram opisati zapanjujuće događaje koji su se u pauzi odigrali iza kulisa. Čini se (a moj je izvor u to posve siguran) da je gospodin Melrose, da osvježi larinks, u grlo stavio blažeći sirup. Sirup je, međutim, zacijelo bio nečim zagaden, jer je već nakon nekoliko trenutaka gospodin Melrose počeo kreketati kao žaba. Katastrofa!!

Zastor samo što se nije podigao. A onda se pojavio zamjenik, kao čudom već i maskiran za tu ulogu. Lice mu je bilo sve uvijeno u zavoje, i stigao je u zadnji čas da uskoči.

153

Normalno bi bilo očekivati da će tako nešto strašno razočarati publiku. U ovom su se slučaju, međutim, gospodinu Hammersteinu nasmiješili svi bogovi opere. Taj zamjenik, naveden u programu i meni još nepoznat, zapjevao je tenorom koji se mogao mjeriti s glasom samog velikog signora Goncija.

Gospođica Delarue zaključuje da, s obzirom na okolnost da se kapetan Regan više nikad neće boriti, i nema moralnu obavezu otkriti što zna o čovjeku pod maskom. Kad se kola već spremaju krenuti na sjever, pukovnik Howard doznaje da je traženi voda Reganovih jahača ranjen, te da se vjerojatno nalazi negdje iza konfederalnih linija. Postavljaju se plakati koji obećavaju nagradu onome tko ga uhvati. Svi vojnici Unije koji kreću na sjever uspoređuju se sa skicom Reganova lica. Trud im je, međutim, uzaludan. Jer kapetan Regan lica više i nema.

Dok vojnici određeni za povratak kući na sjever čekaju kroz noć na polazak u zoru, mi bivamo počašćeni krajnje šarmantnim interludijem. Pukovnika Howarda, kojeg pjeva sam veliki Gonci, kroz čitav boj prati mladi ađutant, još dječak od možda trinaest godina. Sve do tog trenutka on ne izgovara ni riječi. Ali kad jedan vojnik pokušava izmamiti zvuk iz svoje violine, dječak bez riječi od njega uzima glazbalo te izvodi prekrasnu melodiju, kao da je svira na samom Stradivariju. Neki ga ranjenik pita bi li po toj melodiji znao i pjevati; dječak u odgovor odlaže violinu i daruje nam ariju u diskantu toli umilne jasnoće, da znam da je . on u grlima svih prisutnih stvorio veliku kvrgu. A kad sam u svom programu potražio njegovo ime, gle!, 154

otkrilo se da je to nitko drugi doli mladi gospodin Pierre de Chagny, sin same dive. Jabuka, dakle, nije pala daleko od stabla.

U sceni rastanka, punoj najprofinjnijeg patosa, gospođica Delarue i njezin zaručnik unionist jedno drugom govore zbogom. Mme. de Chagny je kroz čitavu izvedbu pjevala s takvom čistoćom glasa, kakva se obično pripisuje samo andelima. Sad se, međutim, uzdigla do novih i naizgled nedostižnih vrhunaca vokalne ljepote, i nešto slično još nikad nisam čuo. Kad je krenula s arijom "Zar se nećemo više nikad sresti?" činilo se da u svom pojanju vadi iz grudi čitavo

svoje srce, a kad joj je nepoznati zamjenik vratio prsten koji mu je dala s riječima

“Primi natrag prsten taj”, vidio sam kako je k očima newyorških dama poletjelo tisuću kvadrata kambrika.

Bilo je to veče koje će zauvijek ostati u srcu i umu svih prisutnih. Kunem se da sam inače nemilosrdno strogo discipliniranog maestra Campaninija vidio na rubu suza kad je Mme. de Chagny, sama na pozornici i osvjetljena samo fenjerima na zamračenom bolničkom odjelu, privela operu kraju arijom “O, kruti rate”.

Potom je uslijedilo trideset sedam ovacija - svi su se digli na noge - i pozivanja pred zastor, i to samo koliko sam ih stigao nabrojati prije nego što sam morao otići da otkrijem što je to bilo s gospodinom Melroseom i njegovim sirupom za grlo. Ali vaj, on je već bio otišao, sav u suzama.

Iako je ostatak trupe bio sjajan, a orkestar pod ravnanjem signora Campaninija ne slabiji od onog što smo mogli očekivali, ovo je ipak bilo veče mlade dame iz Pariza. Njezina ljepota i šarm već 155

su joj pribavili naklonost doslovce sveg osoblja u Waldorf-Astoriji, koje je jedva čekalo da udovolji svakoj njezinoj želji, a sad je najčišćom magijom svojega glasa osvojila sve ljubitelje opere kojima se posrećilo da se sinoć nadu u Manhattanu.

Kakva tragedija da tako skoro mora poč. Pjevat će nam još pet večeri, a onda mora krenuti za Evropu radi već dogovorenih aranžmana u Covent Gardenu pred Božić. Njezino će mjesto početkom idućeg mjeseca preuzeti Dame Nellie Melba, drugi trijumf Oscara Hammersteina nad rivalima s drugog kraja grada. I ona je već živa legenda, a i ona će sad prvi put pjevati u New Yorku, ali će se za svoj lovor morati svojski potruditi, jer nitko tko je sinoć bio na predstavi neće nikad zaboraviti La Divinu.

A što je s Metropolitanom? Među velikim dinastima čije bogatstvo podupire Met, čini mi se da sam opazio, pomiješane s uživanjem u novom remek-djelu, i nekoliko oštrih pogleda što su ih uputili jedan drugom, a kojim kao da su pitali: A što sad? Očito je da Manhattan, unatoč svom manjem gledalištu, ima finije prijamne prostorije, golemu pozornicu, najnoviju tehnologiju i duboko dojmljive kulise. Ako gospodin Hammerstein uspije nastaviti kvalitetno kao što je sinoć počeo, Met će morati svojski zapeti da ga dostigne.

156

PETNAEST

Izvj_eštaj Amy Fontaine

Društvena rubrika, New York World, 4, prosincn 1906.

Dakle, postoje prijemi i prijemi, ali onom koji se sinoć održao u novoj Manhattanskoj operi nakon trijumfalne praizvedbe Andela od Shiloha, zacijelo bismo morali dali naslov najvećeg prijema ovog desetljeća.

Ja, koja u ime čitatelja Worlda godišnje pribivam na skoro tisuću društvenih dogac~anja, ipak mogu iskreno reći da još nikad nisam pod jednim krovom vidjela toliko slavnih Amerikanaca.

Kad se nakon ovacija te dizanja i spuštanja zastora, tolikih da ih je nemoguće izbrojati, zastor napokon i konačno spustio, svjetlucava je publika polako potekla prema velebnom trijemu na West Thirty-fourth Streetu, gdje ih je već čekao krkljanac kočija. Bili su to nesretnici koji nisu bili pozvani na sam prijem. Oni pak u publici koji su imali pozivnice, zaostali su i pričekali da se zastor podigne ponovno, pa onda krenuli žurno podignutom rampom preko prostora za orkestar na pozornicu. Drugi pak, koji nisu mogli izvesti tu akrobaciju, ušli su kroz vrata za glumce.

Naš je domaćin te večeri bio duhanski magnat

157

gospodin Oscar Hammersteinp, čovjek koji je projektirao i izradio Manhattansku operu, a sad je njezin ponosni vlasnik. On je stao nasred pozornice i osobno dočekaao dobrodošlicom svakoga gosta koji bi došao iz gledališta.

Mecfu njima su svakako bila sva imena koja su imala makar i neku daleku vezu s New Yorkom, a mec~u svima se posebno isticao vlasnik Worlda, gospodin Joseph Pulitzer.

Sama je pozornica stvarala veličanstvenu inscenaciju za prijem, jer je gospodin Hammerstein zadržao južnjačku palaču koja se pojavljuje u predstavi, tako da smo joj se skupili pod zidovima. Čitavim rubom pozornice scenski su radnici hitro postavili niz originalnih antiknih stolova, što su stenjali pod teretom jela i pića, kao i živahni bar sa sedam poslužitelja koji su se brinuli da nitko ne ostane žedan.

Tu se brzo stvorio i gradonačelnik George McClellan, pa se pomiješao s Rockefellerima i Vanderbiltima, dok je mnoštvo bubrilo i bubrilo. Čitav je prijem bio u čast mlade primadone vikontese Christine de Chagny, koja je na koj toj pozornici doživjela tako veličanstven trijumf, a najvideniji ljudi New Yorka nisu mogli dočekati da se s njom upoznaju. U početku je ona malo predahnula u garderobi, bombardirana porukama i čestitkama, kitama cvijeća tako brojnim da su na njen osobni zahtjev morale biti poslanae u bolnicu Bellevue, kao i pozivima u najotmjenije kuće u gradu.

Dok sam se gibala kroz mnoštvo tražila sam ljude čiji bi podvizi mogli zadiviti čitatelje Nezu York Worlda pa u živom razgovoru zatekla dva mlada glumca, D.W. Griffitha i gospodina Douglasa Fairbanksa. Gospodin Griffith, netom stigao s pred

158

stave u Bostonu, inforrirao je kako se poigrava mišlju da ode iz Nove Engleske i nastani se u sunčanom selu kraj Los Angelesa, jer se zanima za (ludog li imena) novu vrstu zabave, takozvani "biograf". Čini se da je to nekakvo stvaranje pokretne slike pomoću celuloidne vrpce. Čula sam kako gospodin Fairbanks svom histrionskom kolegi kroz smijeh veli da bi mogao, ako na Broadwayju postane zvijezda, poći za njim u Hollywood, ali samo ako iz tog biografata ikad bude išta. U tom se trenutku iz trijema pojavio visoki marinac i najavio jakim glasom:

"Dame i gospodo, predsjednik Sjedinjenih Država."

Jedva sam povjerovala vlastitim ušima, ali je već za nekoliko sekundi bio tu, on, predsjednik Teddy Roosevelt, s naočalama na nosu, pa je blistajući radosnim smiješkom krenuo kroz mnoštvo, rukujući se sa svima. I nije došao sam, jer je zaslužio reputaciju čovjeka koji se okružuje najslikovitijim likovima našega društva. Nije prošlo ni nekoliko minuta, a sirotu mi je ruku već stezala divovska šaka Boba Fitzsimmonsa, bivšeg svjetskog prvaka u superteškoj kategoriji, dok je nekoliko jardi dalje stajao još jedan bivši šampion, ovaj put Sailor Tom Sharkey, kao i trenutni šampion, Kanadanin Tommy Burns. Mec~u takvim sam se gromadama od ljudi osjećala kao buba.

U tom se času na vratima južnjačke kuće pojavila i sama zvijezda. Sišla je niza stube u urnebesu pljeska u kojem je prednjačio predsjednik. Napokon je i istupio, kako bi ga gospodin Hammerstein mogao upoznati. S

galancijom Starog svijeta gospodin Roosevelt joj je uzeo ruku i poljubio je, što je 159

okupljeno mnoštvo popratilo klicanjem. A onda je pozdravio i prvog tenora signora Goncija i ostatak postave s kojom ga je gospodin Hammerstein upoznao.

Kad su formalnosti bile gatove, naš je mangupski šef egzekutive uzeo mladu i ljupku francusku aristokratkinju pod ruku pa je poveo ukруг, da bi je upoznao sa svima poznatima.

Primakla sam se bliže predsjednikovoj sviti i čula kako Teddy Roosevelt predstavlja Mme. de Chagny novom mužu svoje nećakinje, pa sam uskoro uvrebala priliku da izmijenim nekoliko riječi

s tim zapanjujuće lijepim mladićem. Upravo je stigao s Harvarda, i sad studira pravo na Columbiji. Naravno da sam ga upitala da li razmišlja i o političkoj karijeri, po uzoru na ženinog slavnog rodaka, a on mi je priznao da bi se to jednog dana moglo dogoditi.

Kad je prijem živnuo, i kad je jelo i pilo počelo veselo kružiti, opazila sam da su u kutu postavili glasovir. Za njim je bio mladić i svirao laganu glazbu našega doba, za razliku od ozbiljnijih klasičnih arija u operi.

Ispostavilo se da je to mladi ruski doseljenik, koji je još govorio engleski s jakim stranim akcentom. Rekao mi je da je skladao nekoliko melodija, da ih svira sam, te da bi se volio potvrditi kao skladatelj. Pa imao nam puno sreće mladi Irving Berlin.

U prvom dijelu slavlja kao da je netko nedostajao, netko koga bismo možda rado upoznali i čestitali mu - nije, naime, bilo onog nepoznatog zamjenika koji je od hospitaliziranog Davida Melrosea preuzeo ulogu tragičnog kapetana Regana. U prvi se čas njegov izostanak moglo objasniti teškim ski 160

danjem poprilične šminke koja mu je pokrivala najveći dio lica. Ostatak je trupe slobodno cirkulirao, kao parada tamnih modrozlatnih odora Unije, kao i golublje sivih dolamica vojnika Konfederacije. Ipak su i oni koji su glumili ranjene vojnike u bolničkoj sceni brzo skinuli zavoje i odbacili grube štake. No tajanstveni tenor nikako da se pojavi.

A kad se pojavio, pojavio se na glavnim vratima plantažerske kuće, na vrhu dvostrukog stubišta što se spuštalo na pozornicu gdje su se svi sjajno zabavljali. Ali kako je ta pojava bila kratka! Zar je taj tako iznimno nadaren pjevač zaista tako bojažljiv? Mnogima je dolje na trijemu sasvim promakao. Ali nekom ipak nije.

Kad je prošao kroz vrata, opazila sam da je i dalje zadržao svoju tešku masku, zavoj koji mu je u operi pokrивao najveći dio lica, tako da su mu se vidjele samo oči i obris čeljusti. Ruka mu je bila na ramenu mladog diskantista koji nas je tako opčarao svojih pjevom - na ramenu Pierrea, sina Mme. de Chagny. Kao da je dječaku nešto šapnuo u uho, i dijete je s razumijevanjem kimnulo glavom.

Mme. de Chagny ih je smjesta opazila, a meni se učinilo da joj je preko lica prešla sjenka straha. Njezin se pogled spojio s pogledom iza maske, jako je problijedjela kad je opazila svog sina kraj tenora u

modroj odori Unije, a ruka joj je poletjela prema ustima. A onda je već trčala uza stube prema toj čudnoj pojavi, dok je glazba svirala i dalje, a mnoštvo grmilo razgovorom i smijehom.

Opazila sam kako nekoliko trenutaka napeto razgovaraju. Mme. de Chagny je skinula tenorovu ruku svom sinu s ramena i dala dječaku znak da

161

potrči niza stube, što je on i učinio, nedvojbeno tražeći pošteno zasluženu limunadu. Tek se tada diva najednom nasmiješila i nasmijala, kao od olakšanja. Je li je on to komplimentirao zbog najbolje izvedbe u životu, ili se ona toliko uplašila za dječaka?

Napokon sam opazila kako joj je predao pisamce, samo komadić papira, i ona ga je uzela na dlan i stavila u prsluk. A onda je on nestao, vratio se kroz vrata plantažerske kuće, a primadona je sama sišla stubištem i vratila se u društvo. Ne vjerujem da je itko drugi opazio taj krajnje neobičan incident.

Ponoć je već bila dobrano prošla kad su raspoloženi gosti, umorni ali silno veseli, pošli put svojih kočija, hotela i kuća. Ja sam, dakako, pohitala natrag u uredništvo New York Worlda pobrinuti se da baš vi, dragi moji čitatelji, prvi doznate što se sinoć dogodilo u Manhattanskoj operi.

V

SESNAEST

Predavanje profesora Charlesa Blooma Fakultet novinarstva, Sveučilište Columbia, New York, ožujka 1947.

Mlade dame i gospodo, mladi američki građani što težite jednoga dana postati velikim novinarima, s obzirom na to da me sada vidite prvi put, dopustite mi da se predstavim. Zovem se Charles Bloom. Radio sam kao novinar, uglavnom u ovom gradu, skoro pedeset godina.

Počeo sam negdje na prijelomu stoljeća kao potrčko u uredništvu starog New York Americana, te do 1903.

uspio uvjeriti novine da me uzdignu do uzvišenog mjesta, kako mi se tada činilo, općeg reportera u gradskoj rubrici, to jest takvog koji iz dana u dan prati sva novinama zanimljiva zbivanja u ovome gradu.

Tijekom godina video sam mnoga novinska zbivanja, a mnoga sam i opisao. Neka su bila herojska, druga efemerna, neka su od njih promijenila tijek i naše i svjetske povijesti, neka su pak bila samo tragična. Ja sam bio na poprištu kad je trebalo popratiti samotni odlazak Charlesa Lindbergha s uzletišta zavijena u maglu, na njegov put preko Atlantika, a bio sam na svome mjestu i kad je trebalo dobrodo

šlicom dočekati svjetskoga junaka. Ja sam pokrio inauguraciju Franklina D. Roosevelta, kao i vijesti o njegovoj smrti prije dvije godine. U Prvom svjetskom ratu nikad nisam bio u Evropi, ali sam zato ispratio naše momke kad su iz ove luke krenuli prema flandrijskim poljima.

Kasnije sam se preselio iz Americana, gdje sam prisno poznao kolegu Damona Runyona, i prešao u Herald Tribune i napokon u Times.

Pokrivao sam ubojstva i samoubojstva, ratove mafijskih bandi i gradske izbore, ratne sukobe i sporazume kojima su završavali, posjećivao slavne ljude i stanovnike slamova. Živio sam s uzvišenima i moćnima, ali i s ljudima u bijedi i oskudici, pratio poslove velikih i dobrih, ali i niskih i opakih. I sve to u jednom jedinom gradu, koji nikad ne umire i nikad ne spava.

Za posljednjeg rata, iako već pomalo za odstrjel, sredio sam da me pošalju u Evropu, gdje sam s našim B17 letio iznad Njemačke - moram priznati, smrznut od straha - a kasnije bio očevidac njemačke predaje prije skoro dvije godine, te napokon - to mi je bio zadnji zadatak - u ljetu '45. pokrivaio Potsdamsku konferenciju. Tu sam se upoznao s britanskim vođom Winstonom Churchillom, kojem su usred konferencije izglasali nepovjerenje, pa ga je stoga zamijenio novi premijer Clement Attlee; a tamo sam, dakako, upoznao i našeg predsjednika Trumana, pa čak i maršala Staljina, čovjeka koji će nam, bojim se, uskoro prestati biti prijateljem i postati baš ljutim dušmanom.

I kad sam se vratio, bio sam zreo za mirovinu, pa mi je bilo draže da odem sam nego da me izbace, a onda sam primio ljubaznu ponudu vodite

164

lja ove katedre da preu~mem mjesto izvanrednog profesora i pokušam vam prenijeti ponešto od onog čega me učenje stajalo prilično skupo.

Kad bi me tko upitao koje su kvalitete potrebne za dobrog novinara, ja bih rekao četiri. Prvo, nikad nemojte pokušavati samo vidjeti, izvijestiti i posvjedočiti, nego pokušajte prije svega shvatiti. Pokušajte shvatiti ljude s kojima se susrećete i događaje koje vidite. Stara izreka veli: Sve shvatiti znači sve oprostiti. Čovjek ne može sve shvatiti jer je nesavršen, ali može pokušati. Stoga mi želimo javiti što se zapravo dogodilo onima koji nisu bili na mjestu zbivanja, ali bi ipak željeli znati. Jer u budućem vremenu povijest će zabilježiti da smo mi bili svjedoci; da smo od nje vidjeli više od političara, javnih službenika, bankara, financijera, magnata i generala.

Zato što su oni bili zatvoreni u svojim odvojenim svjetovima, dok smo mi bili posvuda. A ako svjedočimo loše, bez razumijevanja onog što čujemo i vidimo, onda ćemo zabilježiti samo niz činjenica i brojaka, pa ćemo se s jednakim povjerenjem odnositi prema lažima koje nam serviraju kao i prema istini, i tako stvoriti lažnu sliku.

Drugo, nikad ne prestanite učiti. Taj proces nema kraja. Budite kao vjeverica. Spremajte komadiće informacija i objašnjenja na koje vas nanese put; nikad ne možete znati kad će to sićušno obavještenje biti onaj ključni element bez njega neobjašnjive slagalice.

Treće, morate razviti "nos" za priču. Pritom mislim na svojevrsno šesto ćutilo, svijest da nešto nije baš sasvim kako treba, da se zbiva nešto čudno, ali da to nitko drugi ne vidi. Ako nikad ne razvijete taj nos, vjerojatno ćete biti i kompe

165

tentni i savjesni, na ponos zanata. Ali kraj vas će, i nenaslućene, prolaziti priče; odlazit ćete na službene presice gdje ćete čuti samo ono što budu htjeli da doznate. I onda ćete vjerno prenijeti što su rekli, laž kao i istinu.

Podići ćete svoju plaću i otići kući, pošteno odradivši svoj posao. Ali zato nikad nećete, bez nosa, ušetati u bar opijeni adrenalinom jer znate da ste upravo razbucali najveći skandal godine i to samo zato što ste opazili nešto čudno u slučajnoj opasci, u stupcu prepariranih brojaka, u neopravdano oslobadajućoj presudi, naglo povučenoj optužbi, opazili nešto što su sve vaše kolege propustili opaziti. U našem poslu ništa nije ni izdaleka slično toj opijenosti adrenalinom; to je kao kad pobijediš na Grand Prixu, kad znaš da si upravo napravio krupnu ekskluzivnu temu a konkurentske medije otpirio u pakao.

Nama novinarima nije nikad bilo sudeno da budemo voljeni. Baš kao i policajci, i mi to moramo naprosto prihvatiti ako u tom čudnom poslu želimo napraviti karijeru. Pa ipak, iako nas ne vole, veliki i moćni nas ipak trebaju.

Filmska nas zvijezda gura s puta dok paradno korača prema svojoj limuzini, ali ako tisak ne spomene nju ili njezine filmove, ako ne objavi njezinu sliku ili nekoliko mjeseci ne prati njezine odlaske i dolaske, njezin će agent uskoro vrištećim glasom tražiti našu pažnju.

Političar nas može ocrnjivati kad je na vlasti, ali pokušajte ga samo potpuno ignorirati kad agitira pred izbore, ili treba objaviti nekakav trijumf koji ga kuje u zvijezde, i on će vas preklinjati za malo prostora.

Velikima i moćnima sviđa se s visine gledati na

nas, ali dečko moj, oni nas itekako trebaju. jer oni žive od publiciteta koji im samo mi možemo dati. Sportske zvijezde žele da se javlja o njihovim nastupima, jer ljubitelji sporta žele znati. Domaćice iz visokog društva upućuju nas na ulaz za poslugu, no ako ne spomenemo njihov dobrotvorni bal ili neki njihov veliki društveni uspjeh, eto ih na rubu očaja.

Novinarstvo je oblik moći. Nevaljalo primijenjena, moć je tiranija; ako se pak njom služimo obzirno, onda je ona preduvjet bez kojeg nijedno društvo ne može ni opstati, a kamoli napredovati. Ali to nas onda dovodi do pravila broj četiri: nije naš posao ući u establišment, niti se pretvarati da smo to učinili, jer smo se, prilazeći im tako blizu, zapravo pridružili velikim i moćnim. Naš je posao u demokraciji sondiranje, razotkrivanje, provjeravanje, iznošenje na sunce, skidanje koprene, postavljanje pitanja, ispitivanje. Naš je posao ne vjerovati, sve dok se ne dokaže da je ono što su nam rekli istina. Zato što imamo moć, mi smo opsjednuti šarlatanima, lažnjacima, hohštaplerima, kuharima klinčorbe - u svijetu novčarstva, trgovine, industrije, estrade, a ponajviše u politici.

Vaši gospodari moraju biti Istina i čitatelji, i nitko drugi. Nikad nemojte puzati, nikad se nemojte pokriti preko glave, nikad ne dajte da vas zastrašivanjem prisile na pokornost i nikad nemojte zaboraviti da čitatelj sa svojim bakrenjakom ima jednako pravo i na vaš trud i na vaše poštovanje, jednako pravo da čuje istinu kao i sam Senat.

Ostanite stoga skeptični pred silom i povlasticama, i onda ćete nam svima biti na čast.

A sad, budući da je već kasni sat, i zacijelo ste

167

već umorni od učenja, ispunit ću ostatak vremena jednom pričom. Pričom o priči. I ne, nije to priča u kojoj sam ja bio pobjedonosni junak, nego baš naprotiv. Bila je to priča koju nisam vidio kako se razvija svud oko mene zato što sam bio mlad i pun sebe, i tako zapravo nisam uspio shvatiti čemu zapravo prisustvujem.

To je ujedno i novinska priča, jedna jedina u mom životu, koju nikad nisam napisao. Nikad je nisam napisao, iako su u policijskoj arhivi ostali glavni obrisi, pa su tako preko nje napokon i dospjeli u novine. Ali sam zato bio na poprištu; i sve sam vidio, i trebao sam znati, ali mi je promaklo. To je jedan od razloga zašto je nikad nisam napisao. Ali sam tako postupio djelomice i zato što se ljudima ponekad zna dogoditi ponešto što bi ih, da se obznani, moglo uništiti. Neki su to zaslužili, i to ih je i snašlo: nacistički generali, mafijski šefovi, korumpirani sindikalni vođe i političari prodane duše. Ali većina ljudi ne zaslužuje da bude uništena, a ljudski život zna ponekad biti tako tragičan da bi razotkrivanje njegova jada samo podvostručilo bol. Zar sve to samo za nekoliko palaca novinskoga stupca, a u koji će se već sutradan umatati riba? Možda, no unatoč tome što sam tada radio za žuti tisak Randolpha. Hearsta, i što bih, da je urednik za to ikada doznao, isti čas dobio otkaz, to što sam vidio meni je bilo tako tužno da to nisam mogao objaviti, nego sam pustio da prođe. Ali sada, nakon četrdeset godina, sve to više i nije tako važno.

Bilo je to u zimi 1906. Bile su mi tada dvadeset četiri godine; bio sam newyorški ulični deran ponosan što je reporter Americana i sretan zbog toga.

168

Kad se danas osvrnem „ vidim što sam bio, ne mogu se načuditi vlastitoj drskosti. Bio sam drzak, pun sebe, ali sam zapravo shvaćao malo.

Tog je prosinca grad na sebe preuzeo ulogu domaćina jedne od najpoznatijih opernih pjevačica svijeta, izvjesne Christine de Chagny. Ona je trebala nastupiti u glavnoj ulozi u prvom tjednu nakon otvaranja nove operne kuće, Manhattanske opere, koja je već tri godine kasnije stavila ključ u bravu. Imala je trideset dvije godine, bila je lijepa i vrlo šarmantna. Sa sobom je povela i svog dvanaestogodišnjeg sina Pierrea, skupa sa sobaricom i sinovim privatnim učiteljem, irskim svećenikom ocem Josephom Kilfoyleom. Uz još dva tajnika.

Stigla je bez muža šest dana prije inauguralnog pojavljivanja u operi na dan trećeg prosinca, a muž joj se bio pridružio kasnijim brodom, koji je krenuo drugog, zato što su ga zadržali poslovi na imanju u Normandiji.

Ja o operi nisam znao ništa, pa ipak sam se u to upleo zato što je njezina pojava izazvala veliko komešanje, i to najviše stoga što do tada nijedan pjevač njezina kalibra nije prešao Atlantik da nastupi u New Yorku. Ona je bila perjanica grada. Zahvaljujući kombinaciji sreće i dobre staromodne chutzpah, uspio sam je nagovoriti da me prihvati za vodiča po New Yorku, kroz sve njegove razne znamenitosti i spektakle. Bio je to san od zadatka. Nju je tisak toliko progonio da je njezin domaćin, operni impresario Oscar Hammerstein, zabranio svaki pristup prije gala otvorenja. Pa ipak sam ja, zahvaljujući slobodnom pristupu njezinu apartmanu u Waldorf-Astoriji, mogao pisati dnevne biltene o njezinu itinereru i aranžmanima. Zahvalju 169

jući tome moja je karijera,;;i gradskoj rubrici Americana grabila koracima od sedam milja.

Pa ipak se oko nas dogadalo nešto misteriozno i čudno, a da ja to nisam ni opazio. To se “nešto” odnosi na bizarnu i neuhvatljivu pojavu, na čovjeka koji se po volji pojavljivao i nestajao, no koji je ipak iza kulisa nedvojbeno igrao nekakvu ulogu.

Najprije se pojavilo pismo, koga je osobno donio neki pravnik iz Pariza, Francuska. Zahvaljujući čistoj igri slučaja, pomogao sam mu

da to pismo preda u centralu jednoj od najbogatijih i najmoćnijih korporacija u New Yorku. I ondje mi je, u konferencijskoj dvorani, pogled na trenutak pao na čovjeka koji stoji iza te korporacije, čovjeka kome je to pismo i bilo upućeno. On je zurio u mene iz otvora za špijuniranje u zidu, a bilo je to užasavajuće lice pokriveno maskom. Ja sam o tome razmišljao još samo neko vrijeme, no ionako mi nitko nije vjerovao.

U roku od četiri tjedna primadoni određenoj za inauguralnu galu Manhattanske opere bilo je otkazano, a umjesto nje je bila pozvana da nastupi, uz astronomski honorar, ta francuska diva. Iz Pariza, Francuska. Osim toga su se počele širiti glasine da Oscar Hammerstein ima tajnog i još bogatijeg podupiratelja, nevidljivog financijera/partnera koji mu je zapovjedio da izvrši promjenu. Trebao sam naslutiti vezu, ali nisam.

U dan kad je dama stigla na obalu Hudsona, čudni se fantom pojavio opet. Taj ga put ja nisam vidio, ali jest jedan kolega. Opis je bio identičan: samotnik pod maskom, stajao je na skladištu i promatrao dolazak pariške primadone u New York. I opet nisam uočio vezu. Kasnije je bilo očito da je 170

to on poslao po nju, jer je njegova riječ bila jača od Hammersteinove. Ali zašto? Na kraju sam to ipak otkrio, no tad je već bilo prekasno.

Kao što rekoh, upoznao sam se s tom damom, čini se da sam joj se svidio, pa me i pustila u apartman da mi dade ekskluzivni intervju. Tada je njezin sin razmotao anonimni dar, glazbenu kutiju u obliku majmuna. Kad je Mme.

de Chagny začula melodiju koju je svirao, kao da ju je pogodio grom. Samo je prošaptala: “Maškarada”. Prije dvanaest godina. Sigurno je tu”, a moje se svjećice i dalje nisu htjele upaliti.

Ona je svakako željela ući u trag majmunulutki, a ja sam zaključio da zacijelo potječe iz trgovine igračkama na Coney Islandu. Dva dana kasnije svi smo otišli onamo, a ja sam im došao kao nekakav vodič. I onda se opet dogodilo nešto čudno, a meni opet nije proradilo alarmno zvonce.

U društvu smo bili ja, primadona, njezin sin Pierre i njegov privatni učitelj otac Joe Kilfoyle. Budući da mene igračke nisu zanimalo, prepu

stio sam Mme. de Chagny i njezina sina skrbi šefa zabave, čovjeku zaduženom za cijeli vašar. Ja se sam nisam ni potrudio ući u dućan. A trebao sam to učiniti, jer sam kasnije doznao da čovjek koji je dijete i njegovu majku vodio po dućanu, nije nitko drugi doli mračna pojava koja sebe naziva Dariusom, a koju sam vidio prije nekoliko tjedana kad smo predavali ono pismo iz Pariza. Kasnije sam od šefa zabave doznao, a on je bio stalno nazočan, da mu je taj čovjek ponudio svoje usluge, predstavivši se znalцем za igračke, ali je zapravo vrijeme provodio u ispitivanju malog o njegovu porijeklu.

No dobro, dok su dječak i njegova majka pregledavali igračke u dućanu, ja sam s katoličkim svećenikom šetao obalom. Čini se da su unutra bile police i police pune tih majmuna, ali nijedan nije svirao onu čudnu melodiju koju je odsvirao onaj prvi u njezinu apartmanu u Waldorf-Astoriji.

Potom je gospoda otišla sa šefom zabave pogledati takozvanu Dvoranu zrcala. Ja opet nisam pošao za njom.

Napokon, nisam ni bio pozvan. Vratio sam se u zabavište da vidim je li društvo spremno za polazak i povratak na Manhattan.

Opazio sam da irski svećenik prati dječaka do kočije koju smo unajmili na kolodvoru, te samo ovlaš opazio da su kraj njih još jedna kola. Što je bilo neobično, jer je zabavište bilo pusto.

Bio sam na pola puta između ulaza i Dvorane zrcala, kad se pojavio neki čovjek. Trčao je prema meni obuzet, kako mi se činilo, panikom. Bio je to Darius. On je bio generalni direktor korporacije čiji je pravi gazda, po svemu sudeći, bio onaj tajanstveni čovjek s maskom. Pomislio sam da ide na mene, ali je on protrčao ravno mimo, kao da me i nema. Došao je iz Dvorane zrcala. U prolasku je nešto viknuo, ali ne meni, nego kao da se obraća vjetru s mora. Nisam to razumio. Ton nije bio engleski, ali kako imam dobro uho za zvukove, pa makar ne uvijek i za njihova značenja, uzeo sam olovku i nažvrljao to što mi se učinilo da sam čuo.

Kasnije, mnogo kasnije i prekasno, vratio sam se na Coney Island i opet stupio u razgovor sa šefom zabave koji mi je pokazao svoj dnevnik, a u kojem je pribilježio sve što se dogodilo u Dvorani zrcala dok sam ja šetao plažom. Da sam samo prije

vidio taj odlomak, zacijPlo bih razumio što se oko mene zbiva, i učinio nešto da spriječim ono što se kasnije dogodilo. Ali ja tada nisam zavirio u šefov dnevnik, i nisam shvatio one tri riječi na latinskom.

Mislim, vama će se to, današnjim ljudima, možda učiniti čudnim, ali je u to doba odjeća bila prilično formalna.

Od mladih se ljudi očekivalo da stalno nose tamna odijela, počesto s prslukom, a uz njih i uškrobljene ovratnike i manžete. Nevolja je bila u tome što je to stvaralo račune koji su stizali iz praonica, a koje mladi ljudi na mršavoj plaći nisu mogli pokrivati. Zbog toga su mnogi od nas nosili bijele celuloidne ovratnike i manžete, koji su se dali skinuti, pa bismo ih samo otrli vlažnom krpicom i ostavili preko noći da se suše. Tako smo jednu košulju mogli nositi i po nekoliko dana, no ipak uvijek pokazivati čiste i ovratnike i manžete. Kako mi je bilježnica bila u džepu od sakoa, riječi što ih je uskliknuo čovjek kojeg sam znao samo kao Dariusa, zapisao sam na lijevoj manžeti.

Kad je tako protrčao kraj mene, izgledao mi je napola poludio, i bio je to sasvim drugi čovjek od onog ledeno hladnog direktora kojeg sam upoznao u konferencijskoj dvorani. Crne su mu oči bile razrogačene i zapiljene u prazno, lice mu je još bilo blijedo kao lubanja, a antracitno mu je crna kosa u trku lepršala na vjetru. Okrenuo sam se da vidim kamo će, i vidio kako je stigao do ulaza u park. Tu se susreo s onim irskim svećenikom koji je dječaka, Pierrea, zatvorio u kočije i sad se vraćao potražiti svoju poslodavku.

Kad je ugledao svećenika, Darius je zastao, i sad su se na nekoliko sekundi zagledali jedan u drugog. Čak i kroz trideset jardi novembarskog

173

vjetra osjetio sam napetost. Bili su kao dva pitbula pri upoznavanju dan prije borbe. A onda se Darius pokrenuo, pa potrčao do svojih kola i odvezao se.

Otac Kilfoyle je stigao stazom smrknut i zamišljen. Mme. de Chagny je izišla iz Dvorane zrcala blijeda i potresena. Našao sam se usred paklene drame, a nisam shvaćao čemu sam to svjedokom. Odvezli smo se natrag do kolodvora El, a onda u tišini vlakom do Manhattana, samo što je dječak veselo brbljetao o trgovini igračaka.

Posljednji mi je znak da se nešto zbiva stigao tri dana kasnije. Inauguralna je gala bila trijumf, nova opera kojoj se imena ne mogu sjetiti doživjela je velik uspjeh, ali ja nikad nisam bio baš jako lud za operom. Očito je Mme.

de Chagny pjevala kao sam anđeo s neba i rasplakala pola gledališta. Kasnije je na samoj pozornici priredjen prijem da ti pamet stane. Na njemu je bio i predsjednik Teddy Roosevelt, kao i svi oni megabogatuni iz newyorškog društva; tu su se našli i boksači, Buffalo Bill - da, mlada damo, stvarno sam ga upoznao - i svi su se oni došli pokloniti mladoj opernoj zvijezdi.

Radnja je opere bila smještena u Američki građanski rat, a glavna je kulisa bila fasada veličanstvene virginijske plantažerske kuće. Ulaz joj je uzdignut, a s njega s obje strane vode stube do nivoa pozornice. I negdje na polovici proslave na tim se vratima pojavio čovjek.

Smjesta sam ga prepoznao, ili sam bar tako mislio. Bio je odjeven u kostim u kojem je glumio, u odoru ranjenog kapetana unionističkih snaga, ali koji je bio tako ljuto ranjen da mu je skoro čitavo 174

lice bilo prekriveno maskom. Baš je on u završnom činu s Mme. de Chagny otpjevao strastveni duet pri povratku zaručничkog prstena. Iako je opera već bila gotova on je začudo još nosio masku. A onda sam napokon shvatio i zašto. Zato što je baš on bio onaj Fantom, onaj neuhvatljivi vlasnik tolikog dijela New Yorka, čovjek koji je svojim novcem potpomogao stvaranje Manhattanske opere i koji je preko Atlantika doveo francusku plemkinju da nam pjeva. Ali zašto? To sam doznao tek kasnije, i to prekasno.

Ja sam u tom trenutku razgovarao s vikontom de Chagnyjem, šarmantnim muškarcem, nevjerovatno ponosnim na ženin uspjeh i

sretnim što se upravo upoznao s našim predsjednikom. Preko njegovih sam ramena vidio kako se primadona uspinje stubama prema trijemu i razgovara s čovjekom kojeg sam već počeo smatrati Fantomom.

Znao sam da je to opet on. Nije to mogao biti nitko drugi, a čini se i da je nad njom imao nekakvu vlast. Još nisam bio uspio povezati da su se oni već bili upoznali, prije dvanaest godina, u Parizu, i to ne samo upoznali.

Prije nego što su se rastali, on joj je na dlan stavio presavijenu ceduljicu, i ona ju je gurnula pod prsluk. A onda se on opet izgubio, kao i uvijek; u jednom bi trenutku bio tu, a u drugom ga već ne bi bilo.

U društvu je bila i voditeljica tračerske rubrike iz suparničkog lista, Pulitzerova canjka New York Worlda, pa je sutradan napisala kako je samo ona opazila taj incident koji je inače svima promakao. Imala je krivo. Meni nije.

A bilo je tu i više toga. Čitav sam ostatak večeri držao damu na oku i 175

naravno, nakon nekog vre~nena ona se izdvojila iz mase, otvorila pisamce i pročitala ga. Kad je to učinila, osvrnula se na sve strane, zgužvala papir u lopticu i bacila ga u košaru za smeće namijenjenu praznim bocama i prljavim ubrusima. Nekoliko trenutaka kasnije ja sam ga već bio izvadio. I, čisto za slučaj da bi vas to, mladići i djevojke, moglo zanimati, danas sam ga donio sa sobom.

Te sam ga večeri naprosto gurnuo u džep. Čitav je tjedan ležao na toaletnom stoliću u mom stančiću, a kasnije sam ga sačuvao kao jedini spomen što ću ga ikad imati na događaje koji su mi se odigrali pred očima. Na njemu je pisalo: "Daj mi da vidim malog bar još jedan put. Da mu kažem posljednji zbogom. Molim te. Na dan tvog odlaska. U zoru. Battery Park. Erik."

Tada, i tek tada, uspio sam spojiti ponešto od svega. Tajni obožavatelj od prije udaje, od prije dvanaest godina, u Parizu. Neuzvrćena ga je ljubav natjerala da emigrira u Ameriku i postane dovoljno i bogat i moćan da može izvesti da mu dode pjevati u njegovoj vlastitoj operi. Dirljiva priča, ali više za romantične romansijerke negoli ljute reporterske guje s newyorških ulica, a kakvom sam se inače smatrao. Ali zašto je nosio masku? Zašto joj

nije prišao kao i svi drugi? Na ta pitanja ja još nisam znao odgovore. A niti sam ih tražio, i eto, tu sam teško pogriješio.

No bilo kako bilo, dama je otpjevala još šest večeri. I svaki put oborila publiku s nogu. Osmog prosinca bio je njezin posljednji nastup. Druga primadona, Dame Nellie Melba, jedini takmac francuske plemkinje u čitavom svijetu, trebala je stići dvanaestog. Mme. de Chagny, njezin muž, sin i pratnja 176

trebali su se ukrcati na City of Paris, s kursom prema Southamptonu, Engleska, odakle je trebala krenuti za Covent Garden. Njihov je odlazak bio najavljen za desetog prosinca, pa sam se, zbog sveg prijateljstva što ga je prema meni bila pokazala, odlučio tada stvoriti na Hudsonu i ispratiti je. Do tog me je vremena sva njezina pratnja već bila prihvatila kao člana obitelji. Pri privatnom oproštaju u njezinu salonu dat će mi moj zadnji ekskluzivni intervju za New York American. A onda ću se vratiti na pokrivanje djela ubojica, drotova i gazda iz Tammany Halla.

U noći s devetog na deseti spavao sam loše. Ne znam zašto, ali svi ćete shvatiti da ima i takvih noći, i tada nakon nekog vremena shvatite da više nema ni smisla pokušavati ponovno zaspati. Onda vam je bolje ustati, pa da ste s tim gotovi. To sam u 5.00 i učinio. Oprao sam se i obrijao, pa odjenuo u najbolje tamno odijelo. Pričvrstio sam kruti ovratnik stražnjim i prednjim drukerom te vezao kravatu. Bez razmišljanja sam dohvatio dvije krute manžete, od pola tuceta njih na toaletnom stoliću, i stavio ih na ruke. Budući da sam se probudio tako rano, pomislio sam kako bih mogao svratiti do Waldorf-Astorije i pridružiti se društvu de Chagnyjeve na doručku. Da prištedim na fijakeru, krenuo sam pješice, i tako stigao u deset do sedam. Još je bio mrak, ali je u sobi za doručak otac Kilfoyle sjedio sam za kavom. Veselo me pozdravio i mahnuo mi da sjednem.

“O, gospodine Bloom”, rekao je. “I tako, uskoro moramo otići iz vašeg lijepog grada. Dodoste nas ispratiti?”

Mislim, lijepo od vas. Ali malo tople zobene kašice i tosta pripremit će vas za dan. Kono 177

bar...” Uskoro nam se pridružio i sam vikont, pa su on i svećenik izmijenili nekoliko riječi na francuskom. Ja ih nisam mogao slijediti, ali sam upitao hoće li nam se pridružiti i vikontesa i Pierre. Otac Kilfoyle je pokazao na vikonta i rekao kako je madame otišla u

Pierreovu sobu da ga pripremi za put, što je očito i sam netom doznao, ali na francuskom. Ja sam pak pomislio da baš neće biti tako, ali nisam rekao ništa. Bila je to sasvim privatna stvar, i što ja imam s tim ako se dama željela na trenutak iskrasti da se pozdravi sa svojim čudnim sponzorom.

Očekivao sam da će oko osam sati pred vratima zatandrkati fijaker, pa da će nas vikontesa pozdraviti svojim uobičajenim razoružavajućim smijehom i šarmantnim manirama.

I tako smo sjedili, nas troje, i da nekako pokrenem razgovor, upitao sam svećenika je li mu se svidjelo u New Yorku. Jako, odgovorio je on, krasan grad i pun zemljaka. A Coney Island, upitah. Na to se on smrknuo. Čudno mjesto, rekao je napokon, na kojem žive čudni ljudi. Šef zabave, upitah. On... a i drugi, odgovorio mi je.

I dalje nevin u ludnici, nastavio sam lupati. O, mislite na Dariusa, rekoh. On se najednom naglo okrenuo prema meni, a modre su se oči zarile u me kao svrdla.

“Otkud ga znate?” upitao je.

“Već sam ga jednom sreo”, odgovorih.

“Recite mi kada i gdje”, i bila je to više naredba negoli zahtjev. Meni se pak ona priča s pismom učinila prilično bezazlenom, pa sam objasnio sve što se dogodilo između mene i onog pariškog pravника Dufoura, te ispričao o našem posjetu u penthouseu na vrhu najvišeg tornja u gradu. Meni naprosto 178

nikad nije ni palo na um da je otac Kilfoyle, osim što je dječaku učitelj, ujedno i ispovjednik i vikontu i vikontesi.

U jednom se trenutku našeg razgovora vikont de Chagny, kome je očito postalo dosadno jer nije znao engleski, ispričao i pošao gore. Ja sam pak nastavio svoju priču, i objasnio kako sam se iznenadio kad je Darius protrčao kraj mene, očito izbezumljen, i kriknuo tri nerazumljive riječi. Uslijedio je kratak sukob pogleda s njim, ocem Kilfoyleom, a onda se odvezao. Svećenik se samo mrštio i šutio, a onda upitao: “Sjećate li se što je rekao?” Ja sam pak objasnio da je to izgovorio na stranom jeziku, ali da sam zabilježio to što sam čuo, i to baš na lijevoj manžeti.

U tom se trenutku M. de Chagny vratio. Očito ga je nešto zabrinulo, pa je s ocem Kilfoyleom hitro progovorio nekoliko riječi na francuskom, a on mi ih je preveo.

“Nisu tu. Nigdje ne mogu naći ni majku ni sina.” ja sam, naravno, znao i zašto, pa sam ih pokušao umiriti rekavši:

“Ništa ne brinite. Otišli su na sastanak.” Svećenik se oštro zapiljio u mene, zaboravivši me i upitati otkud to znam, nego je samo ponovio: “Sastanak?”

“Samo da se pozdravi sa starim prijateljem, nekim gospodinom Erikom”, dodao sam, i dalje pokušavajući biti što uslužniji. Irac je nastavio zuriti u mene, i tada kao da se prisjetio o čemu smo to razgovarali baš kad se vikont vratio u naše društvo. Ispružio je ruku, uhvatio me za lijevo zapešće, povukao ga prema sebi i okrenuo.

I tu su bile, te tri riječi napisane olovkom. Jer

179

deset je dana ta manžeta, ležala s drugima na mom toaletnom stoliću, i baš sam tog jutra slučajno dograbio baš nju i navukao je na ruku. Otac Kilfoyle je na manžetu bacio samo jedan pogled, i onda izrekao samo jednu riječ, ali takvu za kakvu - vjerovao sam - katolički svećenici ni ne znaju da postoji, a kamoli da bi je izgovorili. Ali je on učinio baš to. A onda je već bio na nogama, pa me za grlo izvukao iz stolca i dreknuo mi u lice.

“Kamo je, za ime Božje, otišla?” “Battery Park”, zahripao sam.

A onda je već krenuo, potrčao preko predvorja, a za njim smo potrčali i ja i nesretni vikont. Proletio je kroz glavni ulaz, pa pod platnenom nadstrešnicom otkrio fijaker u koji se neki gospodin u cilindru upravo spremao ući. Sirotog je čovjeka samo uhvatio za kaputić i zavitlao u stranu, a unutra je uskočila prilika u mantiji i dreknula kočijašu:

“Battery Park. Vozi kao sam sotona.” Ja sam imao taman vremena da uskočim za njim, baš kad je kočija izbila na cestu, a za sobom sam povukao i nesretnog Francuza.

Za čitave vožnje otac Kilfoyle je sjedio skutren u kutu i rukama stezao križ na lančiću oko vrata. I grozničavo mrmljao: “Sveta Marijo, majko Božja, daj nam da stignemo na vrijeme.” U jednom je trenutku zastao, i ja sam se nagnuo prema njemu i pokazao na bilješku olovkom na svojoj manžeti.

“Što to znači?” upitao sam. Trebalo mu je vremena da mu se pogled izoštri na mom licu. ““Delenda est filius”“, odgovorio je on, ponovivši

riječi koje sam napisao. “Što znači: “Sina treba uništiti.”“ Potom se zavalio u naslon, i malo mu je pozlilo.

180

Onaj ludak koji je protrčao kraj mene na Coney Islandu nije bio opasan za primadonu, nego za njezina sina. Ali tu se i dalje krila zagonetka. Zašto bi Darius, makar i bio opsjednut mišlju da će naslijediti gospodarevo bogatstvo, želio ubiti bezazlenog sina francuskog para? Kočija je nastavila juriti još skoro praznim Broadwayem, a na istoku, iza Brooklina, nebo je već počinjalo rudjeti od zore. Stigli smo na glavni ulaz na State Streetu, a svećenik je već bio vani. Utrčao je u park.

Mislim, Battery Park tada nije bio ono što je danas. Danas njegove tratine rese skitnice i otpadnici od društva.

Tada je to bilo mirno i spokojno mjesto s čitavom mrežom staza i puteljaka što su se širili od Castle Clintona, a među njima su bila mala skrovišta sa stablima i kamenim klupama, i u svakom su od njih mogli biti ljudi koje tražimo.

Pred vratima parka opazio sam tri odvojene kočije. Jedna je od njih bila zatvoreni fijaker s livrejom Waldorf-Astorije, i taj je očito bio dovezao vikontesu i njezina sina. Kočijaš je sjedio na svom sanduku, skutren od studeni. Druga su kola bila ista takva i iste veličine, ali bez oznaka, pa ipak su njihov stil i dobro održavanje odavali da su vlasništvo bogatog korporacijskog čovjeka.

Malo podalje bila su parkirana mala jednoprežna kola bez kočijaša, ona ista što sam ih prije deset dana vidio kraj zabavišta. Očito je već stigao i Darius, i nije bilo vremena za gubljenje. Svi smo punom parom projurili kroz ulaz.

Kad smo se našli u parku, smjesta smo se razdijelili, pa potrčali u raznim smjerovima da što bolje pokrijemo što veću površinu. Među stablima i živicama još je bilo sumračno, pa je bilo teško ljudsko 181 obličje razabrati od grmlja. Ipak sam, nakon nekoliko minuta trčanja sad amo sad tamo, začuo glasove. Jedan je bio muški, dubok i pjevan, dok je drugi bio glas lijepe operne pjevačice. Upitao sam se da li da se okrenem i potražim ostale ili da pridem. Napokon sam tiho prišao, sve dok se nisam našao iza zida od kalinine živice što je opasivala čistinu među drvećem.

Trebao sam smjesta poletjeti naprijed, staviti im na znanje da sam tu i uskliknuti upozorenje. Ali dječak nije bio s njima. U jednom sam trenutku optimizma pomislio da ga je vikontesa možda ipak ostavila

u hotelu. Zato sam zastao i oslušnuo. Stajali su na suprotnim stranama čistine, ali su im glasovi lako dopirali do mene, skrivena iza živice.

Muškarac je imao masku, kao i uvijek, ali sam, čim sam ga ugledao, odmah shvatio da je baš on bio onaj unionistički časnik koji je s primadonom otpjevao onaj zapanjujući duet u operi i rasplakao čitavu publiku. Glas je bio isti, ali sad sam ga zapravo prvi put čuo da govori.

“Gdje je Pierre?” upitao je.

“Još je u kočiji”, odgovorila je ona. “Zamolila sam ga da se strpi nekoliko minuta. Doći će uskoro.” Meni je poskočilo srce. Ako je dječak u kočiji, onda postoje dobri izgledi da ga Darius, koji ga lovi negdje po parku, neće naći.

“Što hoćeš od mene?” upitala je Fantoma. “Čitav su me život odbacivali i odgurivali, odnosili se prema meni okrutno i s porugom. Zašto... znaš to i predobro. Samo jednom, prije toliko godina, ja sam u jednom prohujalom satu

182

pomislio da sam mo~da pronašao ljubav. Nešto veće i toplije od beskrajne gorčine postojanja...”

“Stani, Erik. To ne može, to ne smije biti. Jednom sam i ja pomislila da si ti zaista duh, nevidljivi anđeo glazbe.

Kasnije sam doznala istinu, da si čovjek u svakom pogledu. Tada sam te se počela bojati, bojati tebe, tvoje moći, tvog ponekad divljeg bijesa, tvog genija. Ali unatoč tom strahu, osjećala sam prema tebi i kompulzivnu fascinaciju, onakvu kakvu osjeća zec pred kobrom.

A te zadnje večeri, u mraku kraj jezera duboko ispod opere toliko sam se bila uplašila da sam mislila umrijeti od straha. Bila sam već napol u nesvijesti kad se dogodilo ono... to što se dogodilo. Kad si poštedito mene i Raoula i opet nestao u tami, vjerovala sam da te više nikad neću vidjeti. Tada sam bolje shvatila kroza što si sve bio prošao i prema svom jezivom otpadniku osjećala sam samo blagost i sućut.

Ali ljubav, pravu ljubav, išta što bi moglo biti ravno strasti što je ti osjećaš za mene... to ja osjetiti ne mogu.

Bolje bi ti bilo da si prema meni osjećao mržnju.”

“Nikad mržnju, Christine. Samo ljubav. Ljubio sam te tada, i sve od tada, i uvijek ću te ljubiti. Ali sad to prihvaćam. Rana je napokon spaljena. Ali ima tu i još jedna ljubav. Moj sin. Naš sin. Što ćeš mu reći o meni?”

“Da ima prijatelja, iskrenog i vjernog, tu u Americi. A za pet ću mu godina reći istinu. Da si mu ti pravi otac. I onda neka bira. Ako to može prihvatiti, da Raoul, koji mu je u svemu bio otac, i učinio za nj sve što otac može učiniti, da mu taj

Raoul ipak nije pravi roditeh, - tada neka ide k tebi, i s mojim blagoslovom.” Kao da sam kraj te živice bio pustio korijenje, toliko me zapanjilo to što sam čuo. Najednom mi je sve što je kraj mene neopaženo prošlo postalo i previše jasno. Pismo iz Pariza koje je tom čudnom pustinjaku reklo da ima živoga sina, tajni plan da se i majka i dijete dovabe u New York, tajna žudnja da ih vidi oboje, i najstrašnije od svega, poludjela mržnja Dariusova prema dječaku koji bi ga mogao istisnuti s mjesta multimilionerova nasljednika.

Darius... I onda sam se najednom prisjetio da se i on krije negdje u sjenama, i već sam htio iskočiti s ionako već predugo odlaganim upozorenjem. A onda sam zdesna začuo korake ostalih koji su mi prilazili. U tom je trenutku izašlo sunce, pa preplavilo čistinu rumenim svjetlom, i ružičasto obojilo snježnu prašinu što je pala preko noći.

A onda su mi pred oči iskrsele tri pojave.

Na odvojenim stazama meni zdesna pojavili su se vikont i svećenik. Obojica su stala kao ukopani, ugledavši čovjeka sa širokim plaštom, šeširom široka oboda i maskom koja mu je uvijek pokrivala lice, kako razgovara s Mme. de Chagny. Čuo sam kako je vikont prošaptao: “Le Fantome.” A slijeva se najednom pojavio dječak, Pierre, u trku. I tada, kraj sebe sam začuo tihi škljocaj. Okrenuo sam se.

Između dva velika grma, niti deset jardi daleko i skoro nevidljiv u zaostalim dubokim sjenama, čučao je čovjek.

Bio je sav u crnom, ali sam ipak uhvatio odbljesak mrtvački bijelog lica i nečeg s dugačkom cijevi u njegovoj desnici. Udahnuo sam zrak i otvorio usta da uzviknem upozorenje, ali je 184

već bilo prekasno. Ono a;to je potom uslijedilo dogadalo se tako brzo, da sad moram usporiti zbivanja da bih ih uopće mogao opisati.

Pierre je doviknuo majci: “I~Taman, hoćemo li sada kući?” Ona se okrenula prema njemu i pokazala svoj blistavi smiješak, te raširila ruke da ga dočeka i rekla: “Oui, cheri.” On je potrčao. Lik se u grmlju uspravio, ispružio ruku i pošao za dječakom u trku, kao što će se pokazati, s mornaričkim Coltom. I tada sam ja viknuo, ali se moj krik utopio u mnogo glasnijoj buci.

Dječak je stigao k majci i bacio joj se u zagrljaj. Da je, međutim, njegova težina ne bi zbacila s nogu, ona ga je u zagrljaju zavrtjela, kao što to roditelji i inače čine. Moj povik upozorenja i prasak Colta

stigli su zajedno. Vidio sam kako se lijepa mlada žena stresla kao da ju je nešto udarilo u leđa, što se zapravo i dogodilo, jer je, u okretu, zaustavila metak namijenjen sinu.

Čovjek s maskom strelovito se okrenuo prema mjestu otkud je došao prasak, ugledao pojavu u grmlju, izvukao nešto ispod ogrtača, ispružio ruku i opalio. Začuo sam tihi prasak sićušnog Derringera sa samo jednim metkom, ali je i taj jedan bio dovoljan. Deset jardi od mene atentator je digao obje ruke na lice. A kad je pao, uz prasak se srušio iz grmlja i strovalio u snijeg, s licem prema gore, u mraznoj zori, dok mu se posred čela cunjela samo jedna rupa.

Ja sam stajao kao prikovan na svome mjestu iza živice. Nisam se mogao ni pomaknuti. I hvala Providnosti da ništa više i tako nisam mogao učiniti. Za ono što sam mogao učiniti prije, sad je već 185

bilo prekasno, jer sam i ču~, i vidio toliko toga, a shvatio tako malo.

Na drugi pucanj, i dalje ništa ne shvaćajući, dječak je ispustio majku, koja je pala na koljena. Na ledima joj se već širila crvena mrlja. Meko olovno zrno nije prošlo kroza nju i pogodilo joj sina u naručju, nego je ostalo u njoj. Vikont je kriknuo "Christine" i potrčao da je uzme u naručje. Ona se naslonila na njegove ruke, podigla pogled i nasmiješila se.

Otac Kilfoyle je već bio na koljenima kraj nje u snijegu. Odmotao je široku traku što ju je nosio oko pasa, poljubio joj oba kraja i prebacio oko vrata. Molio je brzo i usrdno, a suze su mu tekle niz grubo irsko lice.

Čovjek pod maskom bacio je svoj maleni pištolj u snijeg i sad je stajao kao kip, oborene glave. Zaplakao je i ramena su mu se počela nijemo dizati i spuštati.

Mali Pierre u prvi čas kao da i nije mogao shvatiti što se dogodilo. U jednom trenutku mati ga je grlila, a već u sljedećem naočigled mu je umirala. Kad je prvi put zazvao "Maman", to je zazvučalo kao pitanje. Drugi i treći put bio je dirljiv. A onda, kao da traži objašnjenje, okrenuo se vikontu. "Papa?" upitao je.

Christine de Chagny je otvorila oči i njezin je pogled našao Pierrea. Sad mu je govorila posljednji put, sasvim jasno, prije nego što je njen božanski glas zauvijek utihnuo. Rekla je:

"Pierre, to nije tvoj pravi papa. On te je odgojio kao svoga, ali tvoj pravi otac stoji tu." Kimnula je prema pognutom liku s maskom.

“Oprosti mi, ljubavi.”

I tad je umrla. Neću iz toga praviti spektakl.

Naprосто je umrla. Oči su joj se zatvorile, iz nje je zaštropotao zadnji dah, a glava joj je klonula ustranu, mužu na prsa. Nekoliko je trenutaka vladala potpuna tišina, no ti su trenutci bili kao stoljeće. Dječak je pogledao jednog pa drugog muškarca. A onda je vikonta upitao još jednom: "Papa?" Mislim, u proteklih sam nekoliko dana bio stekao dojam da je taj francuski aristokrat vrlo pristojan čovjek, ali nekako nedjelatan, u usporedbi, recimo, s dinamičnim svećenikom. No sad kao da je nešto ušlo u nj.

Tijelo njegove mrtve žene ležalo mu je u pregibu lijevog lakta. Desnom je rukom potražio njezine prste i polako skinuo zlatni prsten. Prisjetio sam se završne scene opere, kad joj je vojnik raznesena lica vratio taj isti prsten kao znak prihvaćanja činjenice da se njihova ljubav neće nikad ostvariti. Francuski je vikont skinuo prsten s njezina prsta i utisnuo ga u dlan svog ubijenog posinka.

Jard dalje, otac Kilfoyle je ostao na koljenima. Divi je bio dao konačno razrješenje pred smrt, i sad se molio za njezinu besmrtnu dušu.

Vikont de Chagny je uzeo mrtvu ženu u naručje i ustao na noge. I tada je taj čovjek, koji je tudeg sina odgojio kao vlastitog, progovorio svojim nesigurnim engleskim.

"Istina je, Pierre. Maman ima pravo. Za tebe sam učinio sve što sam mogao, ali nikad nisam bio tvoj prirodni otac. Prsten pripada njemu, jer je on tvoj otac u Božjim očima. Vрати mu ga. I on ju je volio, i to onako kako ja nikad nisam mogao.

A jedinu ženu koju sam ikad volio, odvest ću natrag, da počiva u francuskoj zemlji. Danas, tu, u 187

ovaj čas, prestao si biti dječakom i postao muškarcem. I sad moraš sam odlučiti." Stajao je tako, sa ženom u naručju, i čekao na odgovor. Pierre se okrenuo i dugo se zagledao u čovjeka proglašena njegovim ocem po krvi.

Čovjek koga sam zvao naprosto Fantomom s Manhattana, stajao je sam, pognute glave, a već i sama udaljenost koja ga je razdvajala od ostalih kao da je predstavljala udaljenost na koju ga je ljudski rod odgurnuo. Pustinjak, vječni otpadnik koji je u jednom trenutku pomislio da su mu se ukazali bar neki daleki izgledi da doživi ljudske radosti, no onda su ga otjerali. I sad mi je svaka crta njegova tijela

govorila da je jednom izgubio sve do čega mu je bilo stalo, i da će to sad izgubiti ponovno.

Nekoliko je trenutaka vladala tišina dok je dječak zurio preko čistine. Preda mnom je bilo ono što Francuzi zovu tableau vivant. Šest likova na toj živoj slici, dvoje mrtvih i četvero shrvano bolom.

Francuski je vikont bio na koljenu i grlio torzo svoje mrtve žene. Položio je obraz na njezino tjeme, na glavu koja mu se zibala na prsima, i milovao joj crnu kosu kao da je tješi.

Fantom je stajao nepomično, glave i dalje oborene, potpuno poraženo. Darius je ležao nekoliko koraka od mene, otvorenih očiju, i zurio u zimsko nebo koje više nije mogao vidjeti. Dječak je stajao kraj poočima, a sve u što je ikad vjerovao i smatrao dijelom nepromjenjiva poretka, sad je ležalo izderano u komadiće, sred nasilja i totalne zaprepaštenosti.

Svećenik je i dalje bio na koljenima, lica okre

nuta prema nebu, očiju~ zatvorenih, ali sam opazio kako mu krupne i tvrde šake stežu metalni križ a usne mu se miču u nijemoj molitvi. Kasnije, i dalje obuzet vlastitom nesposobnošću da objasnim ono što se potom dogodilo, posjetio sam ga u njegovu domu u slamu Lower East Sidea. Ono što mi je ispričao ja još nisam uspio stvarno shvatiti, ali ću vam to prenijeti.

Rekao mi je kako je na utihloj čistini začuo nijeme krikove. Na nekoliko je stopa od sebe čuo gorku tugu tihoga Francuza. Čuo je i smučeni bol dječaka kojemu je sedam godina bio učiteljem. Ali je kroz sve to, kako mi reče, čuo i još nešto. Na toj je čistini bila i duša izgubljena, i sad je kričala u agoniji kao Coleridgeov albatros lutalica, što lebdi sam kroz nebo bola nad oceanom očajja. I on je molio da ta izgubljena duša ponovno u ljubavi prema Bogu nade svoje sigurno utočište. Molio je za čudo koje se nije moglo dogoditi. Vidite, ja sam tada bio uznosito židovsko momče iz Bronxa. Što sam ja znao o dušama izgubljenim, iskupljenju i čudima? Mogu vam samo ispričati što sam vidio.

Pierre je polako preko čistine krenuo prema njemu. Podigao je ruku i skinuo šešir širokog oboda. Učinilo mi se kao da je čovjek pod maskom sitno zajecao. Jer tjeme mu je bilo ćelavo, izuzmemo li nekoliko busena rijetke kose, a koža uprskana modrim brazgotinama i izbrazdana kao rastaljeni vosak. Dječak je bez riječi skinuo masku s tog lica.

Mislim, vidio sam ja i tijela na kamenim stolovima Bellevuea, od kojih su neka u Hudsonu proboravila već mnogo dana; vidio sam i ubijene po bojištima Evrope. Ali još nikad nisam vidio lice 189

kao to što se otkrilo iza mas~Ce. S jedne je strane bio samo komadić čeljusti, a oči, iz kojih su tekle suze niz opustošene obraze, izgledale su ljudski na licu inače toliko iznakaženom da se jedva još i moglo nazvati ljudskim. Sad sam napokon mogao shvatiti zašto nosi tu masku, i zašto se skriva pred ljudskim rodnom i čitavim našim društvom. Pa ipak je stajao tako, razotkriven i ponižen pred svima nama, i to rukom dječaka koji mu je sin.

Pierre se dugo zagledao u to strašno lice, bez ikakva vidljiva znaka šokiranosti ili odbojnosti. A onda je iz desnice ispustio masku. Dohvatio je očevu ljevicu i na četvrti mu prst stavio zlatni prsten.

I tada je podigao obje ruke, zagrlio rasplakanog čovjeka i rekao sasvim jasno:

“Oče, želim ostati tu i s tobom.”

I to bi bilo to, mlade dame i gospodo. U roku od nekoliko sati priča o ubojstvu dive pronijela se čitavim New Yorkom. Pripisano je bilo poludjelom fanatiku, koji je i sam ustrijeljen na poprištu svoje infamije. Bila je to verzija koja je odgovarala i gradonačelniku i gradskim vlastima. Što se pak tiče mene, pa mislim, bila je to jedina priča u čitavoj mojoj karijeri koju nikad nisam napisao, iako bi me najurili da su to doznali. A sad je već i prekasno da je napišem.

Epilog

Tijelo Cristine de Chagny položili su kraj tijela njezina oca da počiva na crkvenom groblju seoceta u Bretanji iz kojeg su oboje potekli.

Vikont, dobar i prijazan čovjek, povukao se na svoje imanje u Normandiji. Nikad se više nije ženio, a od slike se svoje preljubljene žene nikad nije rastajao. Umro je od prirodnog uzroka u proljeće 1940., te tako nije doživio invaziju na svoju rodnu zemlju.

Otac Joe Kilfoyle ostao je u New Yorku i tu se skrasio, te pronašao pribježište u školi za siromašnu djecu Lower East Sidea, zlostavljano i neželjenu. Odbio je sva crkvena promaknuća, pa je za naraštaje zapostavljene djece ostao naprosto otac Joe. Za sve su to vrijeme njegovi domovi i škole bili iznimno obilno potpomagani, ali on nikad nije otkrio odakle dolazi novac. Umro je, proživjevši obilan broj godina, sredinom 1950-ih. Posljednje je tri godine života proveo u domu za ostarjele svećenike u gradiću na obali Long Islanda, a časne sestre koje su se za nj brinule javile su kako bi znao sjediti na otvorenoj terasi, umotan u pokrivač, i zuriti na istok preko mora, i sanjariti o farmi kraj Mullingara.

Oscar Hammerstein je morao prevlast nad Manhattanskom operom prepustiti Metu, koji ju je otjerao s tržišta.

Njegov unuk, Oscar III, surađivao je

191

kac 1950-ih s Richardom ~, ~todgersom u pisanju mjusan zikla.

niz Pierre de Chagny je svoje školovanje dovršio u ina~ New Yorku, diplomirao na sveučilištu Ivy na2

League*, pa se pridružio ocu na čelu goleme zaš obiteljske korporacije. Za Prvog svjetskog rata oborod jica su promijenila prezime Muhlheim u jedno tak~ drugo, koje je ostalo široko poznato i često spomiruk njano u Americi sve do današnjih dana.

Korporacija je postala poznata po svojoj filantroikal piji na mnogim područjima društvenih problema, a ond utemeljila je i krupnu instituciju za liječenje nakazoče~ nosti i stvorila mnoge dobrotvorne zaklade.

prsi Otac se početkom dvadesetih godina povukao na samotno imanje u Connecticutu, gdje je doživio čovj svoje dane uz knjige, slike i svoju ljubljenu glazbu.

Posluživala su ga dva ratna veterana, obojica okrutno iznakažena u rovovskim borbama, a od ~ nakon onog dana u Battery Parku nije više nikad čita~ stavio masku.

fana Njegov se sin Pierre oženio i umro od staračke infa iznemoglosti iste godine kad se prvi Amerikanac don~

spustio na Mjesec. Njegovo četvero djece nastavlja men živjeti.

moj~ me~ da j~ . . , _ . . .

*Ivy League - skupina koledža i sveučilišta u sjeveroistočnom dijelu SAD-a na glasu po visokim znanstvenim postignućima i društvenom prestižu

Table of Contents

[Počni](#)

Nastavak poznatog klasičnog romana *Fantom iz Opere*



FANTOM
MANHATTANA

FREDERICK
FORSYTH

Table of Contents

[Počni](#)